

EX LIBRIS

KØBENHAVNS
RAADHUS
BIBLIOTIK

EH

09.3552

Do

Ex 1

DOCUMENTER OG ACTSTYKKER

TIL

KIÖBENHAVNS BEFÆSTNINGS
HISTORIE.

SAMLEDE

AF

G. F. LASSEN.

KIÖBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDLING (F. HEGEL).

THIELES BOGTRYKKERI.

1855.

KØBENHAVNS
KOMMUNEBIBLIOTEKER
SUNDY

h

09.355

La 78

d

ex-11

13/2 53

Ved en i Sommeren 1854 foretagen Udgravning af den, ligeud for Nørregade liggende, saakaldte Ahlefeldts Bastion, stødte man paa Ruinerne af en fiirkantet, af store røde Steen opført, Bygning, om hvis Bestemmelse i Fortiden forskellige Meninger offentlig blev fremsatte. Man formodede saaledes, at disse Mure vare Rester af Serritzlev Kirke, af Kongsgaarden i Serritzlev, af et eller andet ukiendt Kloster, og endeligen at det mueligen var en tilbageværende Deel af Jarmers Taarn.

Mod de tre første af disse Hypotheser burde det da alt Udgravede af Bygningen have talt, den fjerde, der kunde synes at være mere begrundet, maatte Beliggenheden ligeledes have afviist; thi Jarmers Gab, Jarmers Taarn, Jarmers Skåndse, laa noget længere mod Sydvest, omtrent ved den Bøining, Volden gjør imellem Vester- og Nørre-Port. En senere til Forsvar for den Serritzlevske Kirke yttret Henviisning til en Kirke, der, efter Bangs Samlinger, skal have ligget udenfor Nørreport, og hvor Vibeke Kruse skal være begravet, behøver ingen videre Omtale; thi det er aldeles vist, at denne Kirke først blev bygget af Christian den Fjerde 1625—1628, at den ikke laa, hvor Volden siden efter anlagdes, og folgeligen heller ikke endnu ligger nogetsteds i Volden, men stod omtrent der, hvor den nu ombyggede Accisebod staaer, og at den, som værende altfor nær ved Byen, blev tilligemed de andre Bygninger i Forstæderne nedbrudt ved Beleiringen 1658.

Nogen anden bestemt Tilkiendegivelse af hvad det var for en Bygning, hvis Levninger her vare fundne, fremkom saavidt vides ikke. Om end Saadant derfor mueligen kan have været Enkelte, til hvis specielle Fag det hørte, bekiendt, tør dog vistnok, i Almindelighed sagt, den Uvidenhed, hvori vi desværre befinde os næsten overalt, hvor der træffes paa Spor af en svunden Tid, kunne antages ogsaa her at have fundet Sted; ligesom det og kun var det Tilfælde, at jeg, blandt det Lidet, jeg til Kundskab om Kiøbenhavns Fortid har samlet, eiede en gammel Plan af Byen og dens Fæstningsværker, der gjorde det mueligt at bestemme, hvad ogsaa siden, da Ruinen blev mere udgravet, tydeligen viste sig, at det var den ene af den ældre Nørreports tvende Porthygninger, man her var ifærd med at drage frem af dens tohundredaarige Skiul.

Dette ved denne Leilighed afgivne nye Exempel paa, hvor forsømt og mangelfuld vor egen Hovedstads Historie er, viser tillige hvor gavnligt det udentvivl turde ansees at ville være, om der i den Uvished, det Mørke, hvori saa mange af vore Forhold endnu hvile, maatte kunne bringes noget mere Lys. Ønsket om i denne Henseende at yde et ringe og, skjøndt i en enkelt Retning, dog maaskee ei ganske værdiløst Bidrag, har foranlediget nærværende Samling af Documenter og Actstykker, henhørende til Kiøbenhavns Befæstningshistorie, der, uagtet alle mig tænkelige Steder ere giennemsøgte, dog ikke har givet et saa tilfredsstillende Resultat, som haabet og forventet var.

I de første Aarhundreder nemlig mangle saa at sige alle Efterretninger, og naar de, fra Frederik den Førstes Tid yderst sparsomt, senere vel noget rigeligere, hist og her findes, ere de som oftest saa almindelige, saa lidet bestemmende, at det sieldent med Vished kan vides, hvilket Foretagende det er, der nævnes og omhandles. De saa høist nødvendige locale Angivelser fattes næsten altid; man seer kun, at der arbeides, men hverken hvor eller hvad. En Undtagelse herfra gjøre

dog de i Begyndelsen af Christian den Fierdes Regiering udførte betydelige Fortifications-Arbejder, der deelsviis overdroges private Ingenieurer eller Voldmestre, og saaledes igiennem de herved afsluttede Contracter bringe mange Oplysninger, som ellers havde været tabte.

Om disse Undersøgelser derfor end ikke kunne siges, aldeles at være komne til det foresatte Maal, om den hele Vei Befæstningen er gaaet end ikke uafbrudt og med lige Sikkerhed overalt kan følges, troer jeg dog, at flere Partier, ved endeel forhen ei kiennte eller ikke noksom bemærkede Actstykker, ville findes tydeligere og klarere end hidindtil at kunne oversees, og herved igien adskillige indløbne Feiltagelser at kunne berigtiges og rettes — et Udbytte, der mueligen vil lade den herpaa anvendte Tid ei ganske være spildt.

I.

Den i Middelalderen næsten overalt herskende urolige og usikre Tilstand havde gjort det til en Nødvendighed for enhver noget betydelig By, ved en meer eller mindre stærk Befæstning at søge sig beskyttet mod fiendtlige Overfald. En saadan Befæstning bestod sædvanligen i en ofte til en temmelig Høide opført Muur, der forsvaredes af fremspringende firkantede eller runde Taarne, og havde en foranløbende, med de før Ud- og Indgange fornødne Broer forsynet, Grav. Efterat Krudtet var opfundet og dets Anvendelse i Krigen var bleven mere almindelig, følte man imidlertid snart Utilstrækkeligheden af et Værn, som, hvor hensigtsmæssigt det end forhen havde været, nu aldeles ikke var istand til at kunne modstaae Skytssets ødelæggende Virkninger.

Ved at giøre Murene massivere, ved at støtte dem til bagved opførte Volde og ved at udfylde Taarnene med Jord,

løst det skrøbeligere Plankeværk, skiondt denne Forandring dog maa antages først temmelig seent at have udstrakt sig til Stadens hele Omgivelse, hvis ikke Jordvolden paa mangt et Sted umiddelbart er traadt istedet derfor. En Mængde gamle Skiøder og andre Adkomstdocumenter vedblive nemlig, selv endnu i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, ved Bestemmelsen af de forskellige Grundes Grændser, ligesaa ofte at nævne Byens Planker¹ som Byens Muur, ja et Brev fra Christian den Fierde til Corfits Ulfeldt, hvori Kiøbenhavns ældre Fortificationsmaader omtales, anføres endog sædvanligen som et Beviis for, at et saadant Stykke Plankeværk endnu 1641, nede ved Vandkonsten, havde udgiort en Deel af Stadens Befæstning. Disse Kongens Ord maae imidlertid dog vistnok ikke tages i denne Mening; thi det vilde være forunderligt, om Christian den Fierde, der, som det og senere vil sees, 1607-1625, lod hele Kiøbenhavns Befæstning forandre og forbedre, og navnlig en Vold opføre fra Farveriet til Vandkonsten og en 4 Alen høi Muur fra Vandkonsten til Staldene, skulde paa et enkelt Sted have ladet sig nøie med et Stykke gammelt Plankeværk. Det maa derfor udentvivel hellere forstaaes saaledes, at man, da ommeldte Vold eller Muur anlagdes, mueligen noget udenfor den ældre Fortification, har ladet denne staae, og at det var en endnu 1641 tilbageværende Rest heraf, Kongen henviser til.

Christoffer af Bayern omtaler i sin Stadsret af 1443 ogsaa begge Dele, idet han fastsætter Straf for den, „som stiger over Byens Mure eller Planker, bryder Planker ud, løsner Planker“, eller „kryber under dem ind eller ud“. En Blanding af Muur og Plankeværk kan derfor vistnok antages dengang at

¹ Til Ex. haves saaledes et Document fra 1497, hvorved Thorsten Thymandsen, Borger i Kiøbenhavn, tilstaaer at have leiet af Kirkeværgerne til St. Peders Kirke „en Kirkens Jord og Grund, liggende ved Plankerne hos Nørreport“. 1519 nævnes det Tverstræde, „der løber fra St. Pedersstræde udi Nør ned til Byens Planker“.

have udgiort Kiøbenhavns Befæstning; om Jordvolden derimod tillige har været anvendt, lader sig vel ikke bestemt paa-vise, dog synes Udtrykket „Dighe“ i samme Stadsret at tale derfor.

Christian den Førstes Befaling 12 Aar senere (Bilag 1), til „Alle uden Undtagelse, som have Huus eller Jord i Kiøbenhavn, at skulle hielpe til at planke, broe og fastgiøre Byen, eftersom der laa stor Magt paa, at den kunde fuldkommeligen plankes og fastgiøres med Broer og i andre Maader“, har Intet, der i saa Henseende kan være afgjørende, hvorimod dette Actstykke viser, at Fæstnings-Arbeidet, der forhen paa-laa Borgerne alene, begynder at gaae over til at blive en mere almindelig Pligt, hvori de andre Stænder ogsaa maatte deeltage.

I det følgende Aarhundrede er det derimod utvivlsomt, at Jordvolden har været i Brug. Fra 1524 haves der saaledes en Kiøbecontract, hvorved Anders Haagensen, Guldsmed og Borger i Kiøbenhavn, sælger til Lauritz Jensen, Raadmand sammesteds, en Jord og Grund liggende østen op til „Byens Vold“. Ligeledes af 1526 et Kongebrev, hvorved Frederik den Første afstaaer Kronens Ret til Fægang paa Serritzlev Mark, kun forbeholdende sig saa megen Græsgang, som det Kiøbenhavns Slot fornødne Qvæg behøver, og hvori han lover, da Borgerne havde vedtaget ikke at ville holde Sviin, efterdi de gjorde Skade paa Byens „Volde“ og Grave, heller ingen Sviin at ville holde. Endnu mere bestemt udtaler den, samme Aar til alle Bønderne i de nærmest liggende Herreder ud-gangne, Ordre sig, naar den tilsiger dem at møde i Kiøbenhavn med Hest og Vogn, for ved „at age Jord og Tørv“ at hielpe Borgerne „at opbygge og opsætte en Vold“, og befæste Staden ydermere end den var (Bilag 2).

Dette sidstnævnte Actstykke er det vistnok ogsaa, der har givet Anledning til det almindelige Antagende, at Frederik den Første 1526 udvidede Kiøbenhavn ved at flytte Nørreport

fra Midten til Enden af Nørregade. Flere Omstændigheder træde imidlertid saa meget op herimod, at det ikke kan andet end blive temmelig tvivlsomt, om en saadan Udvidelse virkeligen da har fundet Sted. Det er saaledes ganske vist, at Skidenstrædet (Byens Rende) ikke var Stadens Grændse; thi norden for denne Gade var et ei ubetydeligt Terrain, hvor den saakaldte Rosengaard, St. Giertruds Hospital, Kirke og Kirkegaard, flere private Gaarde, Grunde og Haver¹, ja endog enkelte Smaagader eller Stræder maae antages at have ligget.

Tager man dernæst Hensyn til Tiden, da tør denne vistnok idetmindste kaldes høist ubeleilig. Christian den Andens Bestræbelser for igien at bemægtige sig sit tabte Rige vare i fuld Virksomhed, Landet selv deelt i 2 Partier, idet største Delen af Borgerstanden, og det just hvad Kiøbenhavn angik, holdt med den landflygtige Konge. Heller ikke taler Actstykket selv et eneste Ord om nogen saadan Udvidelse af Byen, det siger kun „at Borgerne skulde opbygge og opsætte en Vold“, og derved „befæste Staden ydermere end den var“. Erindres nu, at det var henimod Slutningen af det 15de Aarhundrede, at man andetsteds begyndte, som ovenfor omtalt, at styrke Ringmurene ved bagved opførte Volde, ligger den Formodning meget nær, at det netop var et saadant Arbeide, man den Tid foretog sig ved Kiøbenhavns Befæstning; ja maaskee tør det endog ansees for noget mere end Formodning, naar dermed sammenholdes et Brev² af 20de Mai 1530 til Christian

¹ En Jordskyldsbog for 1496 anfører til Exempel: Peer Mortensen en Gaard østen for Nørreport ved Muren. Jep Mortensen en Gaard sønden for Peer Mortensen ved det Stræde, som løber ud til St. Giertrud. Peer Laurensen en Gaard sønden for Jep Mortensen ved det lille Stræde, som løber ind til Hr. Cantors Port. 1512 sælger Borgemester og Raad til Anders Friis, Cantor ved Frue Kirke, 2 Byens Jorder, liggende omkring ved Nørregade og Rosengaarden — og som strakte sig nord for Byens Rende 75 Alen. 1496 har Niels Gedde en Have norden for St. Giertruds Kirke ud mod Muren etc. etc.

² Allen, Breve og Aktstykker til Oplysning af Christian den Andens og Frederik den Førstes Historie.

den Anden fra Hans Mikkelsen, hvori han blandt flere Efterretninger, som han meddeler Kongen, ogsaa fortæller, at Kiøbenhavns Borgere „endnu dagligen bygge paa deres Voldene“, og „at de have forhøiet Volden inden udi Byen saa høi som Muren er høi til“, hvorved „Vandringen ovenpaa Volden er bleven 16 Alen bred“; thi det er ganske utænkeligt, at Hans Mikkelsen ved en Leilighed som denne, hvor han underretter Christian den Anden om Byens Forsvarsstand, skulde kunne forglemme at omtale en saa vigtig Omstændighed, som meerommeldte Udvidelse og deraf følgende nye Fæstningsværkers Anlæg maatte være.

At de Forbedringer, der foretoges med Stadens Befæstning i disse Aar, have hvilet tungt paa Borgerne, endskiøndt Frederik den Første lod Bønderne hielpe dem, kan sees af en meget ynkelig Skrivelse fra Aaret 1530 (Bilag 3), hvori Borgemestre og Raad og Indbyggere i Kiøbenhavn giøre vitterligt, at de have laant af Frue Kirke 600 Lod Sølv, „den menige fattige Almue til Undsætning i deres store Nød og Trang, at bygge, befæste og opsætte Stadens Muur og Vold med“.

Foruden Befæstningen omkring den egentlige Bye, synes ogsaa flere Værker at have været anlagte ved selve Kiøbenhavns Slot. Slottets Vold omtales oftere. 1529 har en Ordre fra Frederik den Første til Henrik Göye, Befalingsmand paa Vordingborg, at alle Kronens Bønder og Tienere i hans Lehn skulle præstere 2 Dages Arbeide „for vort Slot Kiøbenhavn at fuldkomme og færdiggjøre den Vold, som vi have ladet begynde her“, eller og give 4 Sk. dansk til at lønne de Folk, der maatte leies i deres Sted (Bilag 4). Ligeledes findes der i Anders Bildes Regnskab for 1529 opført, som Landehielp fra Møen, et Beløb af 62 Mark i Graverpenge af alle Kronens Tienere, 4 Sk. af hver Mand, „til den Vold og Grav for Kiøbenhavns Slot“.

Imidlertid har alt dette Arbeide, den omtalte Jordvolds Opførelse undtagen, vistnok meest bestaaet i Reparationer;

thi strax i Christian den Tredies første Regieringsaar klages over Befæstningens maadelige Tilstand, hvilket, navnlig hvad Murene angaaer, neppe kunde have været Tilfældet, hvis de vare byggede 1526—30, altsaa ikke mere end en halv Snees Aar gamle. Vel havde Kiøbenhavn 1535—36 udholdt en Beleiring, men denne var, som bekiendt, fornemmeligen en Indeslutning, der, ved at afskiære Tilførselen, tvang Staden til Overgivelse. Fæstningsværkerne havde altsaa ikke kunnet lide nogen væsentlig Skade; hvorimod den lange Modstand, Byen viste, nok kan have bevirket, at Christian den Tredie gjorde det til en Betingelse for den almindelige Amnesti, at han i Fremtiden vilde være Stadens Befæstning mægtig, selv raade for det hele Forsvarsvæsen; Voldenes Armering blev ikke længere Borgernes Sag, hvad Skyts¹, der maatte behøves, erholdtes udleveret fra Kongen.

• Et Par Aar efter derimod træffer man flere Actstykker, som tyde hen paa større Foretagender, saa at omtalte Udvidelse af Byen — der dog i saa Fald ikke kan have været saa meget betydelig, efterdi den ældste Nørreport, som ovenfor viist, ei kan have ligget langt fra Enden af Nørregade — snarere maa, hvis den i dette Aarhundrede har fundet Sted, henføres til denne Tid. Fra 1539 er der saaledes først et aabent Brev til elleve navngivne Herreder i Siælland (Bilag 5), hvori Kongen siger: at han har besigtiget Kiøbenhavns Volde og Befæstning, og fundet den meget bygfalden. Da Borgerne ikke ere saa formuende, at de ene kunne bestride det hele nødvendige Arbeide, har han selv overtaget en Deel deraf, og agter at bekoste og færdiggjøre en Dvenger² og et Stykke Vold. Bønderne skulle derfor møde og arbeide 4 Dage paa egen Kost

¹ Christian den Tredie skriver saaledes 1545 til Eske Bilde: „hvis Kiøbenhavns Borgere forlange noget Skyts til Volden“, kan han lade dem faae det; thi, „bruges det ikke, kan det igien føres til Slottet“.

² Dvenger, Zwinger, de i en Fæstnings Vold eller Mure indbyggede Taarne, der ogsaa ofte tiente til Fængsel.

og Tøring, eller og leie en „færdig Karl“ i deres Sted. Dernæst en Skrivelse om samme Sag til de respective Lehnsmænd (Bilag 6), hvori det tillige paalægges dem at sørge for: at dette aabne Brev bliver forkyndt og læst, at der bliver gjort nøiagtig Fortegnelse over hvormange Bønder de tilskrevne Herreder kunne levere, og at disse Bønder da, eftersom de tilsiges, møde i Kiøbenhavn. Endvidere (Bilag 7) et Brev til Joachim Beck og Peder Godske med Underretning om, at Peder Rud er udnævnt til at være Tilsynsmand ved de forestaaende Arbejder, og at der i den Anledning er givet ham en Instrux samt flere Breve, Requisitioner af Materialier, Værktøi etc. angaaende. Denne Instrux, et meget interessant Document, som heldigviis endnu existerer (Bilag 8), viser, at Christian den Tredie selv har givet Borgemestrene Underretning om, hvorledes Alt skulde være, og at disse igien have instrueret Voldmesteren derom, for at han, under deres daglige Overopsyn, kunde besørge Arbeidet udført. Ved fremdeles at paalægge Borgemestrene at udvise og afmærke Voldens, Gravens og Dvengerens Størrelse, ved at bestemme, at der skulde sørges for Kampesteen til Fundamenter, Tømmer til Broer, anskaffes alleslags Redskaber og Værktøi, endog Rambukke til Pelotage, og Vandkonst, drevet med Heste, til Udpomping af Vandet etc., kan det ikke negtes, at disse Actstykker synes snarere at angaae Anlæggelsen af nye, end Istandsættelsen af ældre Værker. Den større Arbeidskraft, der har været fornøden, idet man ikke har kunnet lade sig nøie med Folk fra den nærmeste Omegn, men har maattet medtage endog de fiernere liggende Herreder, bestyrker ogsaa saadan Formodning, uden dog at kunne bringe den til nogen afgjort Vished.

Hvad det har været for en Deel af Kiøbenhavns Befæstning, der her omhandles, kan desværre heller ikke bestemmes; thi, ligesom næsten overalt, angives ikke Stedet, hvor Arbeidet foretoges. Imidlertid nævne tvende Skrivelser fra Lehnsmanden paa Kiøbenhavns Slot, Anders Bilde, til Christian den Tredie,

ved at omtale et Par mere specielle Foretagender, to saadanne Puncter, Nørreport og Vesterport. Den første af disse Skrivelser, fra 1540, melder nemlig blandt mere andet: „item Eders Majestæts Bygning for Nørreport haver god Fremgang, og hugges paa Broen dagligen“. Sammenholdes denne Beretning, at der hugges paa Broen, med Instruxen fra Aaret iforveien, hvori beordres, at der skal „bestilles Tømmer fra Bahus til den rette Bro og Vindelbro, som skal være udenfor Runddelen over Graven“, maa det vistnok kunne antages, at det Fæstningsarbeide, meerømmeldte Instrux angaaer, og som Christian den Tredie selv havde overtaget at lade udføre, har været ved den daværende Nørreport, og Dvengeren, der omtales, bliver da uidentivl det runde Taarn, den gamle Plan viser (Tab. V. d), som Forsvar for denne Indgang i Byen, at have ligget i Volden tæt ved ovennævnte Port. Den Hans Majestæts Bygning for Nørreport, som Anders Bilde skriver om, kan ligeledes neppe være nogen anden end det yderste Porttaarn (Tab. V. k'), eller den Bygning, hvis Ruiner ved Udgravningen af Ahlefeldts Bastion bleve bragte for Dagen. Hele Bygningsmaaden, Muurskifterne, den brudte Kant i Port-Aabningen etc. tilhører ganske hiin Tid, Midten af det 16de Aarhundrede.

Det andet Brev, af 1543, lyder saaledes: „Naadigste Herre og Konge! Var Borgemestre og Raad her udi Kiøbenhavn hos mig, og bade mig om min Forskrift til Eders Maj. at Eders Maj. vil give dem den Muur, som staaer omkring Clara Kloster, Eders Maj. Myntergaard herudi Kiøbenhavn, saa at de mue bryde den neder, og have den til Hielp at bygge paa den Runddeel for Vesterport; mod hvilket jeg ikke vidste at vægre dennem, derfor beder jeg ydmygeligen, at Eders Kongelige Majestæt vil skrive dem selv til, hvad Svar og hvad Eders Kongelige Majestæts Mening derom er, hvor de udi det Ærinde mue vide at rette dennem efter“.

Heraf sees altsaa først, at der omtrent samtidigen ogsaa er arbeidet paa Stadens Fortification ved Vesterport, dernæst

at dette Arbeide idetmindste for en Deel har bestaaet i Muurværk, eftersom Borgerne søgte at afhjælpe deres Mangel paa Steen ved at erholde af Kongen en gammel Muur til Nedbrydning. Da baade Vester- og Østerport¹, ligesom Nørreport, havde tvende Porttaarne, eet indre og eet ydre, der laae i de derværende Runddele, hvilket ogsaa Tab. V udviser², er der i al Fald intet til Hinder for her at tænke paa lignende Arbeider, som de, der udførtes ved Nørreport, hvis man ikke hellere maaskee vil antage, at det er den paa Vesterports Runddeel værende store murede Kat, som ved denne Tid er opført. Om man imidlertid heraf tør drage den Slutning, at det har været den imellem disse to Puncter, Nørre- og Vesterport, liggende Deel af Befæstningen, hvorpaa der 1540 og følgende Aar er arbeidet, er et Spørgsmaal, der neppe lader sig besvare. At det derimod ikke var paa denne Kant alene man var beskæftiget med Byens Forsvar, men at man ogsaa var ifærd med Saadant paa den modsatte Side, kan sees af et Brev til Eske Bilde dat. Torsdagen efter St. Karine Dag (den 29de November) 1543, hvori Kongen skriver: „Sammeledes bede Vi Eder endnu og begiærer, at I aldeles ingen Flid eller Umage sparer, at de Volde og Befæstninger baade imellem Østerport og Bremerholm og desligeste der ved Slottet — eftersom Vi baade Eder, Joackim Beck og Peder Godske, alle tre tilhobe, tilskrevet haver — mue blive færdige, overveiende hvad Magt derpaa liggende er, det Gud forbyde at Noget paakommer“.

De her betegnede Anlæg mellem Østerport og Bremerholm have dog nok ikke været af stor Betydenhed, og behøvede heller ikke at være det, eftersom Terrainet var temmelig lavt

¹ 1604 betaales Hans Jensen, Muremand, for at have „opmuret og forfærdiget en Hvælving udi den inderste Østerport her for Kiøbenhavns By“.

² Vesterports Runddeel f har saaledes Porttaarnene i og i', Nørreports Runddeel g Porttaarnene k og k', og Østerports Runddeel h Porttaarnene l og l'.

og moradsigt, giennemskaaret uidentvill af flere Vandløb, og Adgangen saaledes af Naturen gjort mere vanskelig. Man kan derfor vistnok troe Tab. V, der synes at vise Befæstningen paa dette Sted at være et lige Stykke Muur, som ei engang gik heelt ud til Stranden, men endte ved et omtrent midtvejs liggende mindre Vagthuus (m); thi de Fæstningsværker, der ved Byens store Udvidelse i Midten af det næste Aarhundrede fandtes her, og af hvis Grave Holmens Canal endnu er en Levning, vare først anlagte af Christian den Fjerde, 1608-16.

At Christian den Tredie stadigen har havt sin Opmærksomhed henvendt paa Befæstningssagen, og ikke undladt i saa Henseende at opmuntre og hielpe Borgerne, viser f. Ex. en Skrivelse fra Kolding, Søndagen Exaudi (28de Juni) 1545, hvorved Kongen giver sit Samtykke til, at Kiøbenhavns Borgere maae beholde nogle Penge staaende hos sig, indtil han selv kommer til Byen, „dog at de lade begynde og færdiggjøre og ved Magt holde deres Byes Volde og Befæstning“. Ligeledes sees Borgemestre og Raad udi Kiøbenhavn 1551 at have faaet Tilladelse til fremdeles at maatte oppebære Tolden paa Viin og alle Slags Øl, „for at Kiøbenhavn saa meget desbedre kan blive bygget og forbedret paa Volde og Grave“, en Indtægt, der ikke var ubetydelig, og som Ordet „fremdeles“ til lige antyder, at de allerede da maae have havt i længere Tid.

Et Brev fra samme Konge til Statholderen Magnus Gyldenstjerne, dat. den 26de Juli 1558, omtaler en Hans v. Diskow¹, formodentligen en fremmed Ingenieur, som dengang har været her. Uagtet dette Document i en ringere Grad vedkommer Kiøbenhavns Befæstning, er det dog iblandt Bilagene aftrykt heelt, (9), da det i flere Henseender er ret mærkeligt. Man seer nemlig, at endskiøndt Kongen spørger denne Mand tilraads om mange Ting, om Kiøbenhavns og Krogens Forti-

¹ Maaskee den Hans von Dieszkau, Herre til Lochaw, Glösin, og Bendorff, der, som General-Feld-Tøjmester, døde 1563.

fication, om Kiøbenhavns Vandvæsen, om flere Bygningsforetagender paa og ved Slottet etc. etc., antager han dog ikke ubetinget hans Meninger, men deels bifalder noget, deels forkaster andet, deels opsætter sin Dom, for andetsteds at indhente nærmere Underretning. Som en Følge af et saadant givet og for godt anseet Raad synes et større Arbeide ved Befæstningen, hvilket Kongen besluttede sig til at lade foretage det følgende Aar, at have været. Under 11te Septbr. haves der nemlig en Skrivelse til samme Magnus Gyldenstjerne, hvori Christian den Tredie melder: at „han har be-seet den ham sendte Skabellon paa den Befæstning, som skal foretages for Kiøbenhavn“, men synes, at Graven bør være 100 Sko bred og 20 Sko dyb, og at Vandet i Graven maa være 6 à 7 Alen istedetfor 3 Alen. Der udskrives ingen Bønder, men Arbeiderne skulle tages blandt „de fattige omløbende Folk“, for hvis Kost der maatte sørges ved Bestilling af flere Slags Victualier (Bilag 10). At dette Foretagende maa regnes blandt de betydeligere, finder ogsaa Bekræftelse blandt andet ved den store Mængde Hiulbøre, der i den mellemliggende Vinter beordres forfærdigede, og det endog efter en given, Vedkommende tilstillet, Model (Bilag 11). Antvorskov Kloster maatte saaledes levere 300, Ringsted Kloster 200, Skovkloster 100, Esrom Kloster 100, Herredsvad Kloster 200 og Sorø Kloster 300 Stykker. Mere bestemt derimod at angive nær-værende Arbeides Art, locale Udstrækning m. m. lader sig desværre neppe gjøre, med mindre det, paa Grund af at selve Actstykket deels omtaler Grave, ei Volde, deels beordrer den udgravede Jord at skulle „føres udi de omliggende Haver“, turde være tilladt at slutte, at det fornemmeligen har været Byens Grave, man her har været ifærd med, og det navnlig fra Nørre- til Østerport, paa hvilken Side, som bekiendt, en Mængde saadanne, Borgerne tilhørende Huse og Haver vare beliggende, hvis Grunde paa flere Steder strakte sig lige til Befæstningen.

En Skrivelse til de Adelige, der havde Gaarde i Kiøbenhavn, (Bilag 12) viser, at Borgerne 1558 havde beklaget sig over, at Adelen og Herreklostrene ikke for deres respective Eiendomme deeltog i Fortifications-Omkostningerne, og at det, som en Følge heraf, blev bestemt, at hver Adelsmand, der eiede en saadan Gaard i Staden, skulde til ovennævnte Øiemed give 20 Rbd.¹, hvilke Penge i det allerseneste inden Juul maatte indbetales til Herluf Trolle.

Uagtet der saaledes, under hele denne Konges Regiering, næsten uafsladeligt var arbeidet paa Stadens Fæstningsværker, finde vi dog, at hans Eftermand allerede 1567 klager over deres Forfald. Frederik den Anden skriver dette Aar fra Frederiksborg, at han har erfaret, at Voldene og anden Befæstning om Kiøbenhavn er meget forfalden, og at han derfor til den behørigte Istandsættelse „under og tillader, at Borgemestre og Raad maae indtil videre oppebære en dansk Hvid af hver Skieppe Malt, der forbrygges i Kiøbenhavn, mod at denne Afgift forvendes til Byens Befæstning at bygge og forbedre, og til intet andet“ (Bilag 13). Det næste Aar, da nogle udenfor Kiøbenhavn liggende Landsknægte havde giort Mytteri, og om Natten listet sig ind i Byen paa Steder, „der ikke vare befæstede“, hvilket Kongen ikke alene anseer for farligt, men ogsaa for „spotteligt og haanligt“, tager han Anledning deraf til atter at bringe Stadens Befæstning i Borgemestre og Raads Erindring, og bevilger, „paa det samme Arbeide saa meget dessnarere maae gaae for sig“, at de af hver Eiendomsgaard i Byen maae oppebære „hvis Rente deraf gaaer eet Aarstid“. Iligemaade forordner han, at de svenske Fanger, der ikke ere af Adel eller have „nogen synderlig Befaling blandt Krigsfolket“, eller ikke ere saa formuende, at de kunne underholde sig selv, skulle fremsendes til Kiøbenhavn for at bruges til at

¹ Af saadanne Gaarde, der tilhørte Adelen eller Herreklostrene, var der i Kiøbenhavn dengang 125. For de Eiendomme, Kongen selv havde, gav han for sin Part 200 Rdlr.

arbeide paa Fæstningsværkerne (Bilag 14). Ikke destomindre maa Frederik den Anden, 1572, atter skrive til Borgemestre og Raad om denne Sag, idet han paalægger dem at sørge for, at den fornødne Reparation maa vorde udført uden nogen Forsømmelse, saafremt „de ikke vilde stande derfor tilrette“ (Bilag 15). Den langvarige Krig med Sverrig havde imidlertid, i Forening med den i de følgende Aar herskende Dyrtid, giort det umueligt for Borgerne længere at bære de Byrder, alt dette Fortifications-Arbeide medførte. Af den i Bilag 16 givne Skrivelse til Peder Oxen synes det at fremgaae, at Kongen, foranlediget ved en Melding fra Peder Oxen selv, havde af Hensyn hertil besluttet at holde op i nogen Tid, „at Folket kunde komme til Næring og nogen Forraad samles tilhobe“, for da at kunne drive Værket med desto større Kraft. Desuagtet var der indkommen Klage over, at Arbeidet var blevet fortsat, ja, nogle af Borgerne skulle endog have truet med af denne Aarsag at ville forlade Staden. Frederik den Anden beordrer derfor Peder Oxen „at lade Alting med fornævnte Befæstning anstaae, og intet ydermere derpaa at lade arbeide“, ligesom og lignende Befaling, 2 Dage efter, 18de Marts findes at være afgaaet til Borgemestre og Raad (Bilag 17). Denne Borgernes Klage var dog nok ikke ganske begrundet. Det følgende Bilag, dat. Dronningborg den 2den April, viser idetmindste, at Peder Oxen har taget til Gienmæle og underrettet Frederik den 2den om, at det ham Forebragte ikke var rigtigt, idet der nemlig „intet med Muur eller Gravning var foretaget, men kun noget Fundament og Grundvold lagt med de i den forgangne Vinter „paa Amager og andetsteds opbrudte Steen“, hvorover han ikke troer, at Nogen med Billighed kunde besvære sig.

Det saaledes standsede Arbeide synes derefter i flere Aar at have ligget hen, uden igien at være fortsat; thi først 1581 tales der atter om Befæstningen. Nu derimod tages Sagen noget mere alvorligt. 30te Juni udgik der et aabent Brev til

Borgemestre, Raad og menige Borgere i Kiøbenhavn (Bilag 19), hvorved bestemtes, at da Tid efter anden Mange, saavel Adelige, Geistlige som Borgere, isærdeleshed naar de havde Eiendomme i Kiøbenhavn, men boede andetsteds, havde unddraget sig at betale til Byens Befæstning, saa skulde for Fremtiden alle Gaarde, Huse og Boder, ene med Undtagelse af Professorernes, Præsternes, Skolelærernes og andre Kirkebetienters Embedsboliger, tage Deel i bemeldte Udgifter, og saavel Eierne som Leierne, forholdsviis til deres Indkomster og Formue, give deres Bidrag. Under paafølgende 12te Juli udfærdigedes et lignende Brev (Bilag 20) til alle de Adelige, der havde Huse og Gaarde i Kiøbenhavn. Frederik den Anden siger deri: at Byens Fæstningsværker ere af lang Forsømmelse meget forfaldne, behøve derfor endeligen at „foretages og forbedres“. Borgerne skulle efter Formue hielpe dertil, Kongen selv vil paa Kronens Vegne yde sin Part; han forventer derfor, at Adelen ikke vil staae tilbage, men at de af de Gaarde eller Huse, de maatte have i Kiøbenhavn, ville give eet Aars Huusleie, den ene Halvpart strax, den anden det næste Aar. Skøndt Adelen vel i Almindelighed har opfyldt dette Kongens Forlangende, have Flere dog staaet til Restance med deres respective Betalinger og derved foranlediget, at der 20de September 1582 maatte udstedes en Ordre til Byfogden i Kiøbenhavn, Christen Christensen, hvori han befales „at beslaae Huusleien“ hos dem, der boede i saadanne Adels-Gaarde, Huse eller Boder, hvoraf ommeldte Aars Leie endnu ikke var betalt (Bilag 21).

At mere betydelige Arbeider i 1581 og 1582 ere foretagne ved Kiøbenhavns Befæstning, derom kan der saaledes ingen Tvivl være, ligesom det og, med Hensyn til at bestemme, hvilken Deel af Fæstningsværkerne det var, hvorpaa der i ommeldte Tid fornemmeligen blev arbeidet, vistnok maa, i Betragtning af den store Indflydelse og udstrakte Virksomhed Christopher Walkendorf havde, tillægges en afgjørende Be-

tydning, naar den saakaldte Walkendorfske Bog i Raadstue Archivet siger, at Walkendorf „Anno 1581 haver ladet begynde paa Kiøbenhavns Fæstning, først ved Nørreport at sætte Volden om til Østerport med stor Kamp, og ladet færdiggjøre og arbeide paa Volden. Han har ladet skandse og gjøre Kelinger og Muren i Nørreport af sine egne Penge, og havt sine egne Karle hos Borgerne paa Volden, at det maatte gaae for sig“.

De betydelige Forandringer, der i Midten af Aarhundredet vare foregaaede med Befæstningsvæsenet, hvorved Bastioner og Courtiner traadte istedetfor de lige Mure og Volde med deres Taarne, Forandringer som Cronborg Fæstningsværker vise ogsaa ved denne Tid at være komne til os, give Grund til at formode, at det har været denne Hovedforbedring ved Kiøbenhavns Fortification, Walkendorf da har paatænkt og paabegyndt, idet Grundvolden til en saadan ny, lidt udenfor de gamle Volde gaaende, Befæstning lagdes, eller som det hedder „Volden sattes med stor Kamp“. Imidlertid er man nok ikke kommet synderlig vidt hermed, det er nok blevet ved Begyndelsen; thi i de følgende Aar tales der Intet derom, og det var udentvilt først Christian den Fierde, der, som senere skal paavises, 1606 igien optog og fuldførte det afbrudte Arbeide. „Muren i Nørreport“ kan i saa Fald neppe være andet end det inderste Porttaarn, eller den Bygning, hvis nederste Deel endnu staaer i Volden for Enden af Nørregade; et Antagende, Muurværket, der viser sig som et noget nyere Arbeide end det forhen omtalte ydre Taarn, heller ikke modsiger. Hvad der skal forstaaes ved at „skandse og gjøre Kelinger“,¹ kan ikke bestemt siges; mueligen er det en Benævnelse for Anlæggelsen af de hidtil ukjendte Bastioner eller Bulværker.

Førend næste Aarhundrede findes nu Intet Befæstningen angaaende med Undtagelse af det bekiendte Brev (Bilag 22)

¹ Keling, maaskee af det tyske „Kehle“, die Kehle eines Bastions.

til Borgemestre og Raad, hvori Christian den Fierde anbefaler Tyge Brahe til at erholde tillaans „en Skandse af Steen, der staaer næst op til Volden“, for der at opsætte „en Bygning, som til den vidtberømte astronomiske Konst kan være tienlig“, samt „et lille Stykke Vold, der strækker sig til hans Stakit“, imod den Forpligtelse at tilbagelevere samme Skandse og Vold, naar Nøden fordrede det.

Den gamle Plan af Kiøbenhavn stemmer ogsaa hermed, idet den har et saadant Taarn paa omtalte Sted (Tab. V. a), der nu, efter 200 Aars Forløb, atter af vore Astronomer er bleven valgt til Plads for et Observatorium. Iøvrigt lærer dette Act-stykke, derved, at Tyge Brahes Andragende henvises til Borgemestre og Raad, at Fæstningsværkerne endnu dengang be-
tragtedes som tilhørende Byen og Borgerne.

Sammenholdes de Efterretninger om Kiøbenhavns Befæstning, som her ere anførte, med meer ommeldte ældre Grundplan, vil Hovedstadens Forsvar mod Slutningen af det sextende Aarhundrede have bestaaet i, en Byen paa den vestlige, nordlige og østlige Side omgivende, Vold og Grav. Volden, der var meget lavere end nu, havde vel ikke overalt, men dog paa større Strækninger, foran opførte Mure, og var til Sideforsvar forsynet med fremspringende runde Taarne (Pl. V. a b c d e). Graven fulgte vel Volden, men uden dog at have nogen bestemt regelret Form, saa at den, meget forskiellig i Dybde og Brede, snarere lignede et naturligt Vandløb, der endog paa flere Steder synes at have strakt sig indenfor Voldene. Af Porte havde Staden tre ligesom nu, Vester-, Nørre- og Østerport, hver med sin større saakaldte Runddeel eller Skandse (Tab. V. f g h), hvori de tvende Portbygninger eller Taarne (Tab. V. i i' k k' og l l'), igien vare be-
liggende.

Paa Sydsiden derimod synes Muur- og Plankeværk at have udgiort Byens Værn. Fra Østerport til Vagthuset (m) har der mueligen været en saadan 4—5 Alen høi Muur, idet-

mindste tales der 1608, ved Anlæggelsen af de nye Volde, om en Muur ved Østerport, der skulde nedbrydes. Fra Vagthuset hen til Havnen (n) har et Plankeværk vel været tilstrækkeligt til Adskillelse fra Bremerholm. At det samme har været Tilfældet paa den anden Side af Slotsholmen (o), fra Farveriet til ned mod Vandkonsten (a til p), giver Christian den Fierdes før omtalte Brev af 1641 Grund til at formode.

II.

Som bekjendt har det hidindtil været almindeligen antaget, at Kiøbenhavn i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, 1607 eller 1608, har paa den østlige Side erholdt en betydelig Udvidelse ved at der i Byen optoges hele det Terrain, som ligger imellem den ældre Grændse — fra gammel Nørreport til Slippen, langs Gothersgaden til Regnegade, og derfra i en buet Linie forbi Østergade og Viingaardsstræde til Holmens Bro — og de nuværende Fæstningsværker; hvoraf naturligviis fulgte, at nye Volde og Grave her maatte opføres, hvis Anlæg saaledes ogsaa hensættes til denne Tid. Det er imidlertid, som det Følgende vil vise, hævet over al Tvivl, at en saadan Udvidelse først langt senere, mod Slutningen af Christian den Fierdes Regiering, har fundet Sted.

Vel haves fra 1600 et Andragende til Rigets Raad, Stadens Fortification angaaende (Bilag 23), hvori Kongen blandt andet siger: at han anseer det fornødent, „at Kiøbenhavns Befæstning blev forbedret og noget videre udlagt, end som den nu er“; men det maa dog nok ansees for i høi Grad uvist, om han ved Udtrykket „noget videre udlagt“ har tænkt paa denne her nævnte, store Udvidelse, og ikke maaskee snarere paa et mindre Partie, hvis Optagelse i Byen senere enten er bleven forandret eller udført uden udtrykkeligen at angives, dersom ikke det, at de forhen omtalte nye, af Walkendorf begyndte,

Fæstningsværker vare anlagte udenfor den ældre Befæstning, og saaledes lode den Plads, hvorpaa de gamle Volde stode, blive en Deel af Staden, maa kunne antages at berettigede dette Udtryk. Skulde Christian den Fierde derimod virkelig allerede 1600 have havt en saadan Plan, da maa han vistnok ganske have forladt den, ligesom han udentvivel ogsaa har maattet stille det her paatænkte Foretagende i Bero, fordi det mueligen ikke fandt Rigsraadets Bifald; thi med Undtagelse af nogle mindre Arbeider¹, fornemmeligen paa de i Volden værende Taarne eller, som de og kaldtes, Skandser, der tildeels bleve afbenyttede til Opbevaring af Krudt², findes der heller ikke i de fem næstpaafølgende Aar Noget Be-

¹ 1603 arbeides der saaledes paa „en Trappe, som skal giøres op til Volden ved Mynten her udi Byen, at slæbe Grovstykkerne op paa samme Vold“. At man henimod Midten af Aarhundredet har vidst paa en mindre besværlig Maade, ved at kiøre det derop, at skaffe Skytset op paa Volden, kan sees af et Brev fra Christian den Fierde til Eleonore Christine (dateret Rosenborg 7de Juni 1645), hvori Kongen siger, ikke at kunne tillade, at hun solgte en hende tilhørende Plads ved Vesterport, fordi „der bør at gaee en Agevei af Vestervold ned til Vesterport, at man paa den kan bringe Stykkerne op paa Vestervold“.

1604 betales Muurmesteren Hans Jensen „for de trende Skandser paa Volden ved den Nørreport her for Kiøbenhavns By, han haver igien opflyet saavidt som Muurværket sig belanger, eftersom Kongelig Majestæt selv ham det saaledes naadigst har befalet og angivet. Desligeste Sparværket at støtte, saavel som og Taget, han haver lagt og skielnet saavidt Behov giordes, efter hans Accord“.

Endvidere havde Hans Jensen ogsaa „tilmuret et Vindue over den Nørreport her for Kiøbenhavns By“, samt „indmuret trende Vaabner udi de trende Skandser paa Volden for Byen sammesteds“. De 3 Vaabner ere udentvivel de, der omtales, naar 1605 Lambrecht Meier anvises Betaling for tre Steen, som blev sat over 3 Døre for de 3 Skandser, paa den østre og nørre Vold her for Kiøbenhavns By: en Hane, en Løve og en Kat — og hvoraf idetmindste de 2 udentvivel endnu eksisterede 1638; thi 10de Mai dette Aar betales Peder Hansen, Tømmermand, „for adskilligt Arbeide, han har gjort udi Hane Taarnet og Løve Taarnet med Bielker og Loft at lægge“.

² Af saadanne Krudttaarne omtales flere. 1613 arbeides paa at indrette et „Krudtkammer over Vesterport“, og paa et „Krudthuis ved Vandkonsten“. 1638—39 betales Tømmermand Peder Hansen for „adskilligt Arbeide paa Hans Majestæts Krudttaarn over Østerport“, samt for „en

fæstningsvæsenet vedkommende. Først' 1606, mod Slutningen af Aaret, bliver der igien Tale om Byens Fortification, dog uden at nogensomhelst Udvidelse nævnes. Den 6te December er der nemlig udfærdiget et Brev (Bilag 24) til Adelen over al Sieland, hvori Christian den Fierde skriver: at han ønsker, de vilde tillade, at alle deres Bønder og Tienere maatte den forestaaende Sommer, uden Løn, paa deres egen Kost, i 6 Dage arbeide paa Kiøbenhavns Befæstning, i hvilken Henseende de anmodes om, enten selv, eller ved deres Befuldmægtigede, at afhandle det Fornødne med Kongens tilforordnede Raad og gode Mænd i Ringsted, paa det næste Landsting efter Juul. Bilag 25 er den, paa samme Dag afgaaede, Befaling til Landsdommeren Vilhelm Dresselberg, at sørge for, at Kongens ovennævnte Begiering paa retmæssig Maade og i betimelig Tid, inden Juul, maatte blive Ridderskabet forkyndt. Ogsaa sees det af et Brev, dat. 17de Jan. 1607, til Rigsraaden Henrik Lykke (Bilag 26), at lignende Anmodning er tilstillet Adelen og Ridderskabet paa Lolland og Falster, hvor der dog, mueligen formedelst den længere Vei, gives Valget imellem at yde 6 Dages Arbeide eller betale saameget, som en leiet Mand maatte koste.

Det omtalte første Landsting efter Juul holdtes den 14de Januar 1607. Saavidt man kan formode, har Adelen og Ridder-

Skvale med Rækværk og des Tilbehør, han har forfærdiget paa Krudttaarnet over Nørreport“. 1653 faaer Herman Iserberg, der havde en Krudtmølle i Sokkelunds Herred, „et Kammer over Nørreport til at indlægge 300 Centner Krudt“. 1670, 6te April, skriver Christian den Femte til Marqvard Rotsteen: „Eftersom Os berettes, hvorledes Buerne udi den gamle Nørreport ikkun skal være een Steen tyk, og saa svag muret, at det var at befrygte, at, naar det derhos liggende Bulværk ganske bliver opfyldt, den af Jordens Tyngde skulde indfalde og brækkes, da, saasom Vi samme til et Krudttaarn ville lade bruge, er Vores allernaadigste Villie og Befaling, at du den Anordning gjør, at de Buer stærkere vorder undermuret og itide tilrette hiulpen, saa det herefter til et Krudttaarn kan dygtigt være“.

Som senere skal vises, har det udentvivel været begge Nørreports Taarne, der saaledes til forskiellige Tider have været afbenyttede til Opbevaring af Krudt.

skabet nok ikke saa ganske villet gaae ind paa Kongens Forslag; men det synes, som om de hellere have givet deres Samtykke til, at en Skat, for dermed at bestride Omkostningerne, maatte udskrives; thi efterat der under 10de Febr. (Bilag 27) var tilskrevet Professorerne i Kiøbenhavn om, at Universitetets Bønder ogsaa maatte „contribuere hertil“ — dog paa den Betingelse, at Saadant ikke skulde, i Henseende til Professorernes Privilegier, være dem til „præjudicium en anden Gang“ — udgik der 22de Februar et aabent Brev til alle Kronens-, Capitels-, Universitets-, Vicarie-, Præste-Tienere og menige Almue over al Siælland, Lolland og Falster, om en saadan Afgift til Kiøbenhavns Befæstning (Bilag 28). Hver 10 (et saakaldet Læg) jordegne Bønder ansattes til 20 enkelte Daler, hver 10, der ikke havde frit Jordegods, til 10 Rdlr., hver Professionist til $\frac{1}{2}$ à 1 Rdlr., hver Huusmand og Indsiddet til $\frac{1}{2}$ Rdlr. Lehns mændene befalede at drage Omsorg for, at ingen Forurettelse fandt Sted ved Lægenes Fordeling, samt at paa-see, at Pengene indkom inden førstkommande Pintsedag.

Denne ikke ubetydelige Skat paalægges igien næste Aar, 4de Juli, dog i en meget forøget Grad, idet Udskrivningen udstrækkes til hele Landet. Rimeligviis er den derpaa vedblevet i længere Tid; saaledes findes idetmindste 1610, 6te April, et aldeles lignende Skattebrev, der vel ikke udtrykkeligen nævner Befæstningen, men hvis Udsagn: „adskillige til Vor og disse Rigers Nødtørft udi den tilstundende Sommer forestaaende uvanlige og extraordinaire Udgifter, Omkostninger og Besværinger, fast mere end udi forleden Aaringer skeet er“, vistnok maa henføres hertil.

Da, ifølge den paa Landstinget tagne Bestemmelse, leiede Arbeidere skulde bruges istedetfor Bønder paa egen Kost og Tæring, var der allerede, førend Skattebrevet udkom, tilskrevet Lehns mændene (Bilag 29) om, at de, „da et stort Antal Pligts- og Arbeidsfolk vil fornøden giøres, lader colligere og tilhobe samle et vist Antal Personer af Løsgængere og tienesteløse

Folk“, og dem fremskikke til Kiøbenhavn; kun maatte de sørge for, „at Ingen fremkom uden de, som føre og stærke ere, og til grovt Arbeide at forrette kan være tienlige“.

At det var et mere end almindeligt Foretagende, Christian den Fierde 1606 begyndte, tyder Alt saaledes hen paa, og gjør det forklarligt, at Efterretningen om meeromtalt større Udvidelse derved er bleven fremkaldt; men skøndt det vel ikke var dette, var det dog et ingenlunde ringere Værk, Kongen havde besluttet at lade udføre: nemlig en tidssvarende Forandring af Stadens Befæstning i hele dens Omkreds. Da imidlertid en stor Deel af denne nye Befæstning, de paa Strækningen fra den gamle Nørre- til den gamle Østerport opførte Volde og Grave, ved den senere Udvidelse maatte sløifes, og følgelig de derpaa anvendte betydelige Omkostninger være spildte, stille selve Opførelsen af bemeldte Fæstningsværker sig tillige imod enhver Formodning om, at den, over 30 Aar efter paafulgte Forstørrelse af Byen, allerede da skulde have været en af Christian den Fierde fattet Plan.

Til nærmere at bevise, at den nævnte Forandring af Kiøbenhavns Befæstning ogsaa virkeligen har fundet Sted, kunne Rigens og Rentemestrenes Regnskaber for disse Aar levere mangfoldige Bidrag, der ere saa meget mere værdifulde, som de langt tydeligere og bestemtere end sædvanligt omtale de specielle Arbeider.

Allerede i 1606 anføres der saaledes Accord at være sluttet med de to Gravere Valentin og Melchior Spangenberg, „om det Arbeide de havde paataget sig at fuldbringe paa de Volde og Grave her udenfor Kiøbenhavn, som Hans Majestæt, næst Guds Hielp, agter at lade flytte og forandre“, hvilket Arbeide sees at have været i flere Aar, og undertiden kostet over 100 Rdlr. om Ugen. Naar der her tales om Volde og Grave at flytte og forandre, behøver dette Udtryk heller ikke at fordre nogen Udvidelse af Byen; det kan meget godt alene sige, at de nye Volde bleve, som ovenfor omtalt, anlagte paa

andet Sted og paa anden Maade end de gamle. Men selv om det var nødvendigt herved at maatte tænke paa en Forstørrelse af Staden, da kan en saadan ogsaa paavises; thi Kiøbenhavn er virkeligen dengang bleven noget udvidet paa den sydøstlige Side¹, idet den daværende Grændse — fra Østergade, skiærende Viingaardsstrædets Hjørne, i en noget krum Linie til Holmens Bro — rykkedes længere ud, saa at det Stykke af Bremerholm, hvor den store Smedie stod, det Terrain imellem Canalen og Reverentsgaden etc., samt en Deel af Kongens Nytorv, indtoges i Byen.

I saa Fald har det Arbeide, Spangenbergerne overtog, uidentvilt været en Deel af den nye Befæstning, der her maatte anlægges, navnlig maaskee selve Østerports Bastion eller Skandse (Tab. VI. I'); thi da der den 16de April 1608 betales dem „325 Rdlr. for at nedbryde noget af den nye Skandse ved Østerport, og det siden igien paa en anden Façon at skulle opsætte“, giver dette, i Forening med at der senere forekommer Contracter med tildeels andre Ingenieurer, Voldmestre eller Gravere om alle de øvrige Bastioner, Grund til at formode, at det er Spangenbergerne selv, der have opført denne, saa benævnte nye Skandse ved Østerport, hvilken de nu, ifølge en forandret Bestemmelse fra Kongens Side, maae for en Deel, som det hedder, opsætte paa en anden Façon.

En Følge heraf har det været, at Østerport ogsaa maatte flyttes, noget der, skjøndt det ikke udtrykkeligen siges, vel tør antages at være skeet, eftersom den gamle Port blev nedbrudt og en ny igien opført. Under 9de Mai 1607 findes der nemlig betalt Muurmesteren Hans Jensen 58 Rdlr. „for den Østre-Port her for Kiøbenhavn, han har nedbrudt, hvorudi fandtes 58,000 Steen, 1 Rdlr. for hvert Tusind“, og den 17de samme Maaned Contract sluttet med Cornelius de Voss om

¹ 22de Februar 1607 betales nogle Tømmermænd, „som have arbeidet hos Rasmus Kolding her udenfor Byen, der, som Kongelig Majestæt lader afpæle den Vold og Grøft uden Østerport“.

„at opføre af Grunden den Østre-Port her for Kiøbenhavn, efter den Afrids, Hans Majestæt ham derpaa givet har“, for 400 Rdlr.

Denne nye Port har foruden Datidens Soliditet ogsaa havt sin Andeel af den Pragt, hvormed Christian den Fierde sædvanligen udstyrede alle de Bygninger, han opførte, og hvorpaa Frederiksborg, Rosenborg, Børsen o. a. endnu ere talende Exempler. Ikke alene en betydelig Mængde Kampsteen, der formedelst den sumpige Grund mueligen har været fornøden, men ogsaa et stort Antal hugne Steen blev leveret til dette Arbeide; saaledes findes i Regnskaberne opført Betaling for „704 Alen graa huggen Steen til den Bygning, Hans Majestæt bekoster paa den Østerport her for Kiøbenhavn“; for „507 Alen graa Feltsteen, slet huggen og beredede, til de Piller og Lister paa begge Sider af den nye Østerport og Bro“; ligesom der og „for det Steenhugger-Arbeide til Østerport“¹, er givet Johan Henriksen, ifølge Accord, 250 Rdlr. Taget paa dette Porttaarn var tækket med Skifer, og, foruden de egentlige Porte, der bleve betalte 1611, sees denne Indgang ogsaa at have havt et Faldgitter; thi under 22de Mai 1608 omtales der „en Falleport, som skal staae for den Østre-Port her for Kiøbenhavn“. Naar der 11te Aug. 1611 nævnes Betaling „for at indmure 17 Tavt i den Port, som gaaer igiennem Volden ved den Østerport, hvorudi de svenske Fanger² skal have deres Værelse“, maa vel tænkes paa Locallet over Porten.

Den nye Bro hvilede paa murede Piller, som Cornelius de Voss, efter Accord af 21de Februar 1608, overtog „af Grunden at skulle opmure“ for 150 Rdlr. med „en Hvælving

¹ Et andet Sted, „for det gullandske Steen-Arbeide til den nye Østerport“. —

² Denne Krig med Sverrig, 1610—13, synes ogsaa at have havt Indflydelse paa Kiøbenhavns Fæstnings-Arbeider, der i disse Aar næsten have været standsede, og først 1614 igjen sees med større Kraft at være fortsatte.

imellem Pillerne“, de to undtagne, hvorimellem Vindebroen, paa hvilken der allerede var begyndt 1608, fik sin Plads.

Hvad Portens Beliggenhed angaaer, da var den vel paa Courtinen syd for ovennævnte Bastion (Tab. VI. n), som derfor og benævnes: „Runddelen paa den nørre Side af Østerport“; men dog ikke midtveis, som sædvanligen var Tilfældet, derimod tæt op til den søndre Flanke. Sydligere igien, paa Midten af Courtinen, var den saakaldte Dæmning eller Kam¹ ved Østerport (Tab. VI. o), der ogsaa findes at være omtalt i Regnskaberne for 1608, idet Betaling gives til Niels Jacobsen „for en Dæmning fra Grunden at lægges og opmures fra Volden tvært over Graven til Landet paa den anden Side ved Østerport“; ligesom den og sees at have været prydet med to smaa Taarne foruden adskilligt andet Steenhugger-Arbeide. Formodentligen er denne Kam ikke bleven færdig før 1613; thi da findes dens Sluser at være betalte.

Paa den anden Side af Østerports Kam eller Dæmning kom Resten af Courtinen, derpaa en Bastion, saa atter et Stykke Vold, der endte ved Havnen, den nuværende Holmens Canals Udløb ligeoverfor Børsen, saaledes som (Tab. VI. m m' m) udviser. Om Arbeidet paa denne Deel af den nye Befæstning er der 4de April 1608 contraheret med en Ingenieur, Bartholomæus Schmalfelden, „at han skal lægge og forfærdige den

¹ Disse Dæmninger eller Kamme, hvoraf flere nævnes, f. Ex. Kammen ved Lønporten, ved Nørre- og Vester-Port, og den store Kam udenfor Vesterport, vare stærke Mure, der byggedes i Gravene for at stoppe Vandet, at det ikke skulde løbe bort fra de høiere liggende Steder. De vare ofte opførte med en Bue eller Vinkel vendt mod den Side, hvorfra Vandtrykket kom, og forsynede med Sluser til at regiere Vandstanden. Ved Grundgravning i Anledning af de i denne Sommer foretagne Forandringer med det kongelige Theater, stødte man paa en meget svær, af store røde Steen opført, Muur, der efter hele Beliggenheden uidentviyl er en Rest af den her omtalte Kam ved Østerport, hvis øvrige Deel enten er optaget, da Harsdorff byggede Forpartiet af Theatret, eller og tiener dette til Grundvold. Theatret selv ligger lige i den gamle Stadsgrav.

Vold, med samt dens tilhørende Runddeel ¹ og Grave, fra den Østerport her for Kiøbenhavn udtil Stranden, ved Kongelig Majestæts den store Smedie paa Bremerholm her for Kiøbenhavns Slot, eftersom det ham er udviist, og det altsammen at giøre og forfærdige med sit eget Folk og paa hans egen Bekostning. For samme Arbeide at giøre og forfærdige, som foreskrevet staaer, har Hr. Statholder Rantzov lovet og tilsagt ham, paa Kongelig Majestæts Vegne, 7000 Rdlr.“

Schmalfelden maa imidlertid enten være død eller bortreist kort efter; thi allerede 1609 anvises der Betaling til Morten von Köln og de to Spangenberger, for „den Vold samt dens tilhørende Runddeel og Grave, som Ingenieur Schmalfelden har begyndt at grave, lægge og opsætte, fra den murede Dæmning ved Østerport her for Kiøbenhavn ud til Stranden“. Disse fortsætte nu Arbeidet i de paafølgende Aar, og især i 1613 og 1614 skiæres der hertil en stor Mængde Græstørv paa Amager. 1614 var man kommen saa vidt, at der kunde tages fat paa Udgangen til Bremerholm, eller som det hedder, paa „den Hvælving ², Hans Majestæt lader mure igiennem Volden ved den store Smedie over mod Bremerholm“.

Broen over Graven (Tab. VI. q.), hvorom der alt tidligere, den 12te August 1610, var giort Fortingning „med Paaske og Erik Muurmester, som er Mester Josephs Sønner, at de skal opmure og forfærdige en Bro ved Kgl. Majestæts store Smedie, som skal gaae over Graven til Holmen, og skal de selv lade grave og lægge Fundamentet dertil, og samme Bro siden med 4 Hvælvinger at forfærdige“, for hvilket Arbeide de sees at have faaet 150 Rdlr., maa ligeledes ved den Tid

¹ Denne Runddeel eller Skandse benævnes oftere „Skandsen ved Iiskulen“, formodentligen fordi Slottet her har havt en Iiskielder.

² Benævnes ogsaa: en „Hvælving over den Port, som gaaer igiennem Volden til Bremerholm“. Oven over denne Port blev der 1617, af Muurmester Hans Sanger, bygget et Vagthuus, og 1618 en „Trappe fra Portstuen op igiennem Vagthuset paa Porten“.

have nærmet sig sin Fuldendelse; thi 1613 betales der for Opførelsen af et „Stykke Muur paa hver Side af den Vindebro, som gaaer fra den store Smedie til Bremerholm“. En Prospect af Kiøbenhavn, stukken af Rombout van der Hoigen, som levede i den første Halvdeel af det 17de Aarhundrede, altsaa omtrent samtidigt, har ogsaa denne Bro, bygget paa Piller i Graven, med en saadan muret Brystning.

Selve Bremerholm synes ogsaa at have havt sine Forsvarsværker, saaledes nævnes 1617 Jacob Berner at have faaet 300 Rdlr. „for den Runddeel paa Bremerholm, han skal opføre“, og hvortil der ogsaa sees det følgende Aar at være kiørt en betydelig Deel Jord og Tørv.

Under 4de September 1615 omtales endvidere „Port og Plankeværk paa Volden imellem Byen og Bremerholm“, 1619—20 oftere „Stakitværk paa Østervold“, 1623 „62 Tavt Stakitværk mellem Vester og Nørreport“ og 1627 „91 Tavt Stakit imellem Vesterport og Jermers Skandse“. Dette Planke- eller Stakitværk har udentvivl staaet paa den indvendige Side, for at forhindre Uvedkommende, saavel Mennesker, paa en utilladt Tid, som og Dyr, fra at komme op paa Volden¹ og gjøre den Skade, Noget, et Brev fra Christian den Fierde til Rentemestrene, dat. 20de Juni 1636 (Bilag 30) ogsaa tildeels viser. I An-

¹ At et lignende Aflukke for Volden ogsaa tidligere har existeret, synes følgende Beretning fra Acta Consistorii 1599 29de Juli — mig meddeelt af Hr. Confr. Werlauff — at kunne lade formode: „Steen Vagtmester klager paa en Student, at han blev funden paa Volden i Nat, som Borgemestrene havde Nøgel til, og Ingen maa komme derop. Vil Steen derfor vide af hvad Aarsag han var kommen derop, efter Vagt var sat. Studenten svarede, at han havde været udi Solbierrig hos en hans Slægt, som gaar og slaaer deroppe, saa kom han sildig hjem, turde ikke fordi gaee i hans Herberg, for han var ræd for Parlament, og med grædende Taare bad om Naade, at ham maatte forlades denne Forseelse. Steen exaggererede dette, at han havde imod Kongens Ret stiget kongelige Volde. Han blev hensat i Fængsel igien til Morgen“; thi det har vistnok været et saadant Planke- eller Stakitværk — hvortil Borgemestrene havde Nøglen, at Ingen maatte komme derop — der ogsaa har været Aarsag til, at ommeldte Student ikke var gaaet ned i Byen, men lod sig gribe oppe paa Volden.

ledning af at endeel Steen¹, der fra Øster- til Nørreport laae langs Volden, skulde bringes op paa denne, beordrer Kongen nemlig, efterhaanden som dette Arbeide gik frem, Stakitværket taget op, og paalægger Borgerne i den Tid, der forløb inden det igien blev sat paa sit Sted, „at vare Volden for Fæ, som kan giøre Skade“.

Paa den anden Side af Havnen laa Slotsholmen med Slottet, Tøihuset, Staldene og andre tilhørende Bygninger. Dog var den ikke lidet mindre i Omfang end nu, eftersom Vandløbet mellem Byen og Slotsholmen, ligesom og imellem denne og Amager, dengang havde en større Brede. Meget betydelige Opfyldninger foretoges derfor i Begyndelsen af Aarhundredet, især paa den søndre Side, hvor Christian den Fierde behøvede Plads saavel til de Befæstnings- som Bygnings-Arbeider, Pro- vianthuset, det nye Tøihuus etc. han der lod udføre.

Til Forsvar paa denne Kant findes trende Skandser her at være anlagte: Runddelen udenfor det nye Tøihuus, (Tab. VI. a), Runddelen bag Svoelhuset (b), og Runddelen udenfor Slotsherrens Stald (c). Allerede 1607 tales der om den Rund- deel udenfor Tøihuset, hvilken imidlertid dog nok først blev paabegyndt det følgende Aar, eftersom der 14de Febr. 1608 betaales Niels Lauritsen for at have „hvesset Pæle, som skal nederbukkes for den Runddeel, der skal giøres udenfor det nye Tøihuus“. Ligeledes leveres der 1608 en Mængde Kampe- steen, og 1609 endeel hugne Lister til Runddelen² bag Svoel- huset, det senere Bryghuus³, nuværende store Magazin,

¹ Da den Bestemmelse, at disse Steen „stykkeviis skulde fortinges optagne“, giver tilkiende, at det har været Steen af en betydeligere Størrelse, tør det mueligen antages, at det har været Rester af Fundamentet for den ældre, paa dette Sted gaaende, Vold, om hvis Optagelse her handles.

² Maaskee var det paa denne Runddeel, at Kongens nye Krudtmølle blev opsat 1620, efter Accord med Abraham Krug for 270 Rdlr.

³ 5te Septbr. 1619 betaales Vidt Kragen for noget Arbeide „inden udi den Skandse, som det gamle Svoelhuus tilforn stod bag Tøihuset her for Kiøbenhavns Slot, som nu er forordineret til et Bryggers“.

hvilket Aar Morten Kiøge ogsaa „lægger Grundvolden til den Runddeel udenfor den Port, som gaaer ud ved Slotsherrens Stald her for Kiøbenhavn“, omtrent ved Prindsensbro.

Arbeidet paa disse 3 Skandser, der, som det synes, vare stærke, paa et Kampesteens Fundament opførte, Bygninger eller Taarne, forbundne ved Mellemmure, findes jevnlig nævnet i de følgende Aar, naar Penge anvises de forskiellige Haandværkere. Det sees saaledes f. Ex., at der i October 1614 er, under Bertel Langes¹ Tilsyn, arbeidet paa „Muren omkring Runddelen ved den gamle Stald, som Hans Majestæt lader opmure og forfærdige“; at der 1616 gives Tømmermesteren Vidt Kragen 600 Rdlr. „for at ophugge et Sparværk paa den murede Runddeel bag Tøihuset, som det gamle Svovelhuus stod, og det siden overtække med Deler“²; ligesom der og 1618 er accorderet med Morten Kiøge om „at opmure 3 Gayle paa den murede Skandse ved Tøihuset, samt forhøie Muren, som gaaer fra Tøihuset og til fornævnte Skandse“ for 700 Rdlr. (Bilag 31).

Naar der 1614 betales Jacob Berner for en Muur, 48 Alen lang og 4 Alen høi, fra Vandkonsten imod Runddelen bag Slotsherrens Stald; 5te Mai samme Aar sluttet Accord med Knud Nielsen og Niels Jacobsen om „at opsætte og forfærdige en Brandmuur, som skal gaae fra Svovelhuuset til Runddelen bag det ny Tøihuus“, for 200 Rdlr.; 1616 opføres blandt Udgifterne Betaling til Christen Andersen „for 134

¹ Bertel Lange var kongelig Bygmester; han havde 1 Rdlr. om Dagen for at have Overopsigten med alt Kongens Bygningsarbeide, der ikke var bortaccorderet. Paa den her omhandlede Muur arbeidede dagligen: 1 Muurmester (Murer) til 20 Sk., 2 til en Ort, 19 til 15 Sk., desuden 15 Kalkslagere og Pligtsfolk til 8 Sk., samt 13 Qvindespersoner, der hidtil og havde haft 8 Sk., men for Fremtiden kun skulde have 7 Sk. Disse Sidste have formodentligen giort Haandlanger-Tieneste; thi de findes i hiin Tid meget ofte opførte ved Muur- og Jord-Arbeider.

² Denne Brædebeklædning blev overlagt med Skifer af Baltzer Berner i Juli 1618, til hvilken Tid Vidt Kragen altsaa maa have været færdig.

Alen Muur¹ udi Længden, 5 Alen udi Høiden, han har opmuret og forfærdiget bag de gamle Stalde henimod Skarnholmen“; og 1621 Joachim Rappin ligeledes findes anført, at have „forfærdiget et Stykke Brandmuur, som staaer imellem Skiæremøllen og det store Bryggers“: er det uidentvivel saadanne Mellemmure, hvorom der tales.

Strækningen fra Vandkonsten til Vesterport var, mueligen for at fremme Arbeidet, deelt i tvende Dele. Den første Deel, fra Vandkonsten til Farveriet (Tab. VI. t), havde Voldmesteren Cornelius Corneliusen overtaget. Af den store Mængde² Græstørv, der leveres hertil i 1619 og 1620, kan man maaskee slutte, at det er i disse Aar, hvor han formodentligen har været færdig med sit andet fortingede Arbeide ved Østerport, at det nævnte Voldstykke er bleven opsat. Den anden Deel, fra Farveriet til Vesterport, blev 1615 bort-accorderet til Graverne Anders Nielsen og Just Melchiorson: „at de skulle lade grave og opsætte en Runddeel udenfor Farveriet³ med Brystværk, samt Graven at grave og Volden at opsætte og forfærdige, fra fornævnte Farveri og til den Runddeel ved Vesterport. Volden samt Runddelen 7 Alen høi, foruden Brystværket, der skal være 3 Alen, og en Bænk. Volden 22 Alen bred med Brystværket, Graven 62 Alen bred

¹ Benævnes ogsaa „Muren imellem Jernmøllen og Skarnholmen“; der var nemlig paa denne Runddeel af Christian den Fjerde bygget en Mølle til at skiære Jern. Skarnholmen var tidligere en mindre, imellem Slottet og Byen liggende, Ø (omtrent Pladsen ved Thorvaldsens Museum), der lidt efter lidt ved Opfyldning bragtes i Forbindelse med Slotsholmen. En Deel deraf sees 1623 at „være jævnet og udsløttet til en Humlehøve“.

² Der er saaledes i Aaret 1620 til dette Stykke Vold leveret 277,940 Græstørv, hvilke maae have været af en temmelig betydelig Størrelse, da der kun beregnes at kunne gaae 40 paa Læsset. Samme Aar til Arbeidet mellem Farveriet og Vesterport 240,090 Tørv.

³ Arbeidet paa denne Runddeel har nok ikke været udført paa bedste Maade; thi allerede 1621 faaer Hans Goldbeck Betaling for „den ene Side af den Skandse, som Veirmøllen staaer paa ved Farveriet, hvilken var nedfalden, og han igjen af ny har antaget sig at skulle opsætte og fuldfærdige for Hans Majestæt“.

og 5 Alen dyb“. Betalingen, der blev givet dem, var 4,500 Rdlr. (Tab. VI. d' d).

At dette Stykke Vold endnu har havt sin ældre Muur, tør mueligen antages, eftersom Knud Nielsen, den 19de Februar 1615, for det nye Arbeide paabegyndtes, sees at være betalt „for 82,000 Muursteen, han har nedbrudt og renoveret af den Muur imellem Vesterport og Farveriet“. Ligeledes blev det gamle Taarn, som Tyge Brahe fik overladt 1589, i Anledning af ovennævnte Værkers Anlæg nedbrudt, og Muurmesteren Christen Rieber, 22de April 1619, betalt for „34,000 Steen afbrudt og renoveret af det runde Taarn, som stod imod Graven ved Farveriet“. Anders Nielsen og Just Melchiorson bragte imidlertid ikke dette Voldarbeide til Ende; thi allerede efter et Par Aars Forløb findes det, uvist af hvad Aarsag, 1618 at være overtaget af Abraham de la Hay, at fuldføre for en Betaling af 2,300 Rdlr. (Bilag 32), hvilken Ingenieur ogsaa til samme Tid paatog sig Opførelsen af den derved liggende Vesterports Runddeel (Tab. VI. e') for 5000 Rigsdaler.

I denne Runddeel eller Bastion var selve Vesterport, der i Henseende til sin Beliggenhed, ligesom Østerport, afveg fra de almindelige Regler, da dens yderste Porttaarn (Tab. VI. u) endog fik sin Plads næsten inde i selve Bastionen. Den gamle Portbygning beholdtes, men gaves et langt anseeligere Udvotes, idet den ydre Side blev prydet med et Portal af hugne Steen, samt, efter Datidens Brug, malet og decoreret. I Regnskaberne findes saaledes: at der 1616 er accorderet med Lorents Steenvinkel om „Steenhugger - Arbeidet paa Vesterport, som han har antaget sig, at ophugge og forfærdige for Hans Majestæt af gullandske Steen for 700 Rdlr.“, og 1619, den 23de Juni, med Samuel Clausen, der har „antaget sig, den Vesterport her udenfor Byen at skulle staffere og fuldfærdige for Hans Majestæt, med hans eget Guld og Farve“, for 160 Rdlr. Istedetfor de takkede Gavle fik Taarnet

ogsaa et temmelig høit Spiir, der blev giort og opsat af Tømmermester Vidt Kragen 1619 for 350 Rdlr., samt tækket med Skifer og Bly af Jørgen Eiler, hvorfor der 14de August 1620 betaltes ham en lignende Sum.

Broen over Graven (Tab. VI. v) blev derimod casset, og en ny i dens Sted bygget. Under 29de November 1619 er der nemlig accorderet med Muurmesteren Simon Simonsen, om „Arbejdsløn for 10 Piller, han har opmuret og fuldfærdiget udi Graven under Broen ved Vesterport, for hver Pille 24 Rdlr.“ Formodentligen er Vandet i Graven kommet til at staae høiere end beregnet var; thi næste Aar, 30 Juni, findes Betaling anvist Rasmus Berner „for de Piller udi Graven ved Vesterport, han haver høiget og fuldfærdiget¹ under den nye Træbro, som nu er overlagt paa samme Piller“. Den nævnte Træbro var ophugget og lagt af den oftere omtalte Vidt Kragen. Naar der 1628 betales Jørgen Rasmussen og Jens Groth for en Vindebro udenfor Vesterport, kan det ikke sees, om en saadan ny Bro allerede skulde have været fornøden, eller det kun er en Reparation, en Forbedring i Constructionen e. d., der her omhandles.

Paa dette Sted var den saakaldte Kam ved Vesterport (Tab. VI. x), der 1618, for en Arbejdsløn af 550 Rigsdaler, opsattes af hugne Steen, og hvis Sluse forfærdigedes næste Aar, 1619. Vandet, som ved Jarmers Skandse havde sit Indløb fra Peblinge-Søen i Stadsgraven, standsedes ved denne Kam og deelt, idet endeel ved Slusen afgaves til Graven mellem Vesterport og Farveriet, endeel derimod gik giennem en Hvelving under Porten ind i Byen, hvor det, efter at have drevet nogle Møller, forbi Farveriet og Vandmøllestrædet løb ud i Havnen. Foruden denne Dæmning ved Vesterport,

¹ Et andet Sted hedder det: „for at reparere Pillerne i Graven ved Vesterport, som Vandene forgangen Aar havde giort Skade“. Forresten maatte de to Kamme, ved Vester- og Nørre-Port, som siden blive omtalte, ogsaa forhøies.

var der ogsaa den store Kam udenfor Vesterport (Tab. VI. y), der var anlagt for at skille Bygraven fra Kallebostrand. Den 14de Febr. 1620 sees der at være contraheret med Hermann Tonniesen, en Muurmester fra Amsterdam, om „at opmure og fuldfærdige en Kam af Klinker og Cement udi Graven udenfor Vesterport“. Dens Længde var 140 Fod, Tykkelse forneden 30 Fod, og Høiden 22 Fod¹. Kongen lægger selv Alting til, og giver ham i Arbeidsløn 1,200 Rdlr. Courant, samt 18de October 1620, da han formodentligen har været færdig, endnu en Douceur af 40 Rdlr.

Hvælvingen under Porten, der ogsaa nævnes iblandt de Arbeider, Christopher Walkendorf i sin Tid havde ladet udføre, blev ved denne Leilighed, da den nok var i en maadelig Forfatning, istandsat 1620 af Muurmesteren Rasmus Berner, der havde paataget sig, „at opmure og fuldfærdige 18 Piller og 9 Buer under den Hvælving², som gaaer fra Graven ind igiennem Volden til den Mølle for den Vesterport“. Ligesom Kammen ved Østerport var prydet med 2 smaa Taarne, saaledes har Vesterports Kam havt to Statuer; under 27de Oct. 1621 betales der nemlig „to Billeder, som staae paa Kammen ved Vesterport“, hvilke Billeder ligeledes bleve af Samuel Clausen „antrogne med hans egen Farve“.

Endnu maa bemærkes, at der paa denne Vesterports Runddeel eller Bastion var opført den, senere i Beleiringshistorien oftere omtalte, store Kat (Tab. VI. z), hvilken Abraham de la Hay 1619, havde „antaget sig at skulle opsætte og forfærdige, ovenpaa den store Runddeel ved Vesterport“, for 400 Rdlr. Allerede tidligere havde der her været et saadant, men udentvivel muret, Værk, om hvis Nedbrydelse

¹ Til dette Arbeide findes at være medgaaet: 749,450 Muursteen, 552,300 Klinker, 864 Læster Kalk, 1,339 Tdr. Cement og 550 Stkr. Stevns Kridtsteen.

² Til denne Hvælving brugtes 1620: 127,200 Steen, 145 Læster Kalk og 478 Tdr. Cement.

Regnskaberne ogsaa mueligen handle, naar de 1618 anføre, at „Christen Andersen har af det Stykke Muur, som stod paa Volden ved Vesterport, afbrudt, renoveret og opstablet 20,250 Muursteen“.

Ved Fæstningsværkerne fra Vesterport til Nørreport have Forandringerne nok ikke været saa betydelige, som paa de andre Steder. Selve Voldene ere saaledes blevene staaende, kun seer man, at de have været for lave, eftersom Voldmesteren Thomas Hansen 1623 og 1624 betales for „at forhøie Volden fra Vesterport til Kammen ved Nørreport“. Ogsaa her er den udvendige, endnu eksisterende, Muur taget bort og Volden igien opsat med Græstørv, der i en meget stor Mængde skæres og forbruges. Den gamle Befæstnings Taarne bleve ligeledes nedrevne, og Bastioner tildeels anlagte i deres Sted, Noget Tab. V og VI vise, og Regnskaberne yderligere bekræfte, ved til Exempel 1618 at betale „for at nedbryde det runde Taarn imellem Nørreport og Jarmers Skandse“ (Tab. V. c), og ved det følgende Aar at contrahere om Arbeidet „paa den nye Runddeel, mellem Jarmers Skandse og Nørreport“ (Tab. VI. g), med Cornelius Corneliusen.

Da de nye Voldes Høide ansattes kun til 7 Alen, viser det her omhandlede Voldstykke, ved at maatte forhøies for at naae dette Maal, hvor lave Byens ældre Fæstningsværker vare. Det samme har ogsaa været Tilfældet med Graven, der, navnlig imellem Nørreport og Jarmers Skandse, maa have manglet endeel i den nødvendige Dybde, eftersom Jørgen Drycker 1618 blev betalt „for et Stykke Jord² udenfor

¹ Erik Josephsen betales saaledes for „69,500 Muursteen, han har afbrudt af Muren mellem Vesterport og Jarmers Skandse“, Thomas Skott for 21,000, Hans Bertelsen for 35,000; desuden Morten Sørensen for 21,650 „af et Stykke Muur ved Jarmers Skandse“ og Christen Thommesen for 8,000 „paa Volden imellem Vesterport og Jarmers Skandse“.

² Denne Jord udgjorde i Alt 386½ Rode, hver 6 Alen i Fiirkant og 1 Alen i Dybde. For hver Rode at udgrave og Jorden at bortføre betalles ham 2 Rdlr.

Nørreport¹, han², efter Ingenieurerne Johan Sembs og Abraham de la Hay's Anviisning, „har antaget sig at skulle føre ud af Graven paa Pladsen derudenfor“; og ligeledes, 1619—1620, Paul Bussier 1392 Rdlr. „for den Grav, mellem Nørreport og Jarmers Skandse, han haver antaget sig for Hans Majestæt at skulle jævne langs igiennem, og Jorden siden igien at udføre“.

Et meget vigtigt Punct paa denne Deel af Befæstningen, for saavidt nemlig som det, liggende ved den Bøining, Volden gjør imellem Vester- og Nørreport, var det svageste, den da saakaldte Jarmers Skandse (Tab. VI. f), nuværende Helters Bastion, findes ikke, ligesom de andre Værker, at være overdraget nogen af de ellers brugte Ingenieurer eller Voldmestre, hvortil Aarsagen udentvivel er den, at Christian den Fierde, allerede strax da han begyndte paa dette store Foretagende, havde bestemt, at Kiöbenhavns Borgere skulde betale og besørge Opførelsen af denne Bastion.

Bilag 33, det til Borgemestre og Raad herom sendte Brev, viser: at Alle uden Undtagelse, som havde Eiendomme i Staden eller tæt udenfor, maatte, paa Adelen nær, betale 1 Rdlr. „til Byens Befæstnings Behov“. Endvidere skulde ogsaa „de Flensborgske Kræmmere“ og alle de udenlandske Kiøbmænd, der brugte deres Handel og Vandel i Byen, sættes i Skat efter deres Formue og Haandtering. Næste Aar blev der, efter den samme Regel, udskrevet 5000 Rdlr., hvoraf en Deel var bestemt til at bestride Udgifterne ved bemeldte Arbeide (Bilag 34). At det kun har været med megen Vanskelighed², at de fornødne Penge bleve bragte tilveie, kan man

¹ Ogsaa ved Vesterport blev 1614 endeel Jord bortført af Graven, og kiørt deels op paa Volden, deels ud paa Kongens Blegdam.

² Et Brev, dat. 6te April 1633, fra Borgemestre og Raad til Christian den Fierde, hvori de andrage paa at blive fri for de 1000 Rdlr. Specie, som Kongen 1609 har udlagt til Jarmers Skandse, imellem Nørre- og Vesterport, viser, at de endog have maattet laane Penge til Opførelsen af denne Bastion.

vistnok slutte deraf, at Kongen 1609 (Bilag 35) ogsaa har maattet anmode de „Høilærde“ om, „paa denne ene Gang“ ligeledes at ville give en saadan Afgift af deres Huse og Leievaaninger, imod Løfte om, at det ikke skulde være „dem eller deres Efterkommere til Hinder eller Forfang paa deres Friheder og Privilegier“.

Jarmers Skandse eller Bastion har derfor, som allerede paabegyndt 1607, vistnok tidligere været færdig; thi i den Tid, der arbeides paa den omkringliggende Vold, sees Intet her at være foretaget, med Undtagelse af et mindre Taarn, som Kongen 1617 gav Willum Paulsen 200 Rdlr. for at opføre¹, og hvortil han Aaret efter, 1618, lod samme Muurmester gjøre en hvælvet Gang fra St. Pedersstræde igiennem Volden.

Den endnu tilbagestaaende Deel, nemlig Strækningen fra Nørreports Runddeel indtil Spangenbergernes Arbejder ved Østerport, sees at have været bortaccorderet til 3 forskellige Voldmestre: Cornelius Corneliusen², Jørgen Peitersen og Jørgen Drycker.

Den Første overtog de to nærmest Østerport liggende Runddele og de derved værende Volde, hvorom der i Regnskaberne for 1615 findes anført, at „Cornelius Corneliusen, Voldmester, skal lade grave og opsætte to Runddele og Volden, imellem Østerport og Kgl. Majestæts Lysthave her udenfor Byen, samt Graven at grave og forfærdige, og skal Volden samt Runddelene være 7 Alen høie, foruden Brystværket, som skal være 3 Alen høit, og en Bænk derfor. Desligeste skal fornævnte Vold være 20 Alen bred, foruden Brystværket, og en Barm udenfor. Item Gravene skulle være 62 Alen brede og 5 Alen dybe, og skal han Grunden til fornævnte begge Runddele omkringsætte med Steen, og selv lade grave Tørv

¹ Vidt Kragen gjorde Tømmerværket 1618.

² En Villum Corneliusen, maaskee en Broder, blev af Christian den Fierde brugt ved Halmstads Befæstning.

til samme Arbeide, og den til Stedet lade føre, saavel som selv forskaffe sig Redskab; hvorfor ham er lovet og tilsagt 6000 Rdlr.“

De to her omhandlede Runddele eller Skandser vare St. Clara Skandse, (Tab. VI. k'), saaledes benævnet efter det nærliggende St. Clara Kloster, og Skandsen ved Lønporten (Tab. VI. j'). Denne Lønport (Tab. VI. ø) har udentvivl havt sin Plads paa Courtinen imellem begge de nævnte Bastioner, og maa mueligen have afløst en ældre, eftersom der bruges Benævnelsen „den nye Lønport¹, som skal mures igiennem Volden“, og „den murede Kam² (Tab. VI. bb) i Graven ved den nye Lønport“. Denne Udgang fra Byen er det derfor vistnok ogsaa som omhandles, naar der 1616 betales „Muararbeide paa Lønporten“, og 1617 Tømmerarbeidet „paa den nye Bro over Graven ved Lønporten“.

I disse Aar, fra 1616 til 1618, findes oftere anført „Tørv, som skiæres til den Vold imellem Lønporten og Clara Kloster“, hvilken sidste Benævnelse udentvivl her er brugt istedetfor Clara Skandse, og til „Volden imellem Clara Skandse og Østerport“; sidstnævnte Aar ogsaa „Græstørv til Clara Skandse“ og til „den Kat indenfor Clara Skandse, som Veirmøllen skal staae paa“; hvoraf sees, at saadanne Forhøininger have

¹ Det synes ogsaa som om der, foruden denne større murede Port, har været en mindre Giennemgang, der kun var beklædt med Planker, og tiente Kongen som Udgang til hans Lysthave. Der findes nemlig 15de Novbr. 1611 Betaling opført til „Graveren Jost Spangenberg for hans Arbeide paa den Lønport, Hans Majestæt lader gjøre igiennem Volden ved Katten herudenfor Byen“, og 13de December s. A. til endeel Tømmermænd, som have arbeidet paa „den Løngang, Hans Majestæt lader gjøre igiennem Volden ud til Lysthaven“; ligesom det formodentligen er en Reparation af denne Løngang, naar det 1632 anføres, at „Søren Petersen har ophugget en Lønport og med Egeplanker beklædt paa begge Sider og foroven udi Volden, som man gaaer igiennem til Hans Majestæts Lysthave“.

² 4de Mai 1614 accorderes med Morten Sørensen om for 600 Rdlr. „at opmure en Kam og Dæmning ved Lønporten tvært over Graven, 64 Alen lang og 9 Alen hoi“.

været anbragte flere Steder paa Voldene, skøndt vel ikke af den Størrelse, som det Værk ved Vesterport.

Efter den med Corneliusen afsluttede Accord skulde han lade begge Runddelene omkringsætte med Steen; i Henseende til Skandsen ved Lønporten maa han af en eller anden Aarsag være bleven fritaget; thi under 20de October 1618 betales Niels Jacobsen for „Fundamentet omkring den Runddeel og Skandse ved Lønporten, han med Cement og Kampesteen har spækket og forfærdiget“.

Den næste Part, den efter Bastionen ved Lønporten følgende Courtine og Bastion (Tab. VI. i og i'), overlodes Voldmesteren Jørgen Peitersen, som efter sluttet Accord af 18de December 1615 skulde „lade grave, lægge og opsætte og forfærdige en Runddeel¹, item Graven og Volden imellem Cornelius Corneliusens fortingede Arbeide og Nørreport her udenfor Byen, hvilken fornævnte Runddeel og Vold skal være udi Længden 103 Roder 2 Alen, hver Rode beregnet for 6 Alen, og skal samme Vold og Runddeel være 7 Alen høi fra Fundamentet, foruden Brystværket, som ogsaa skal være 3 Alen høit, og en Bænk derudenfor. Desligeste skal Volden være 20 Alen bred, foruden Brystværket. Sammeledes skal Graven være 62 Alen vid og 5 Alen dyb, hvorfor ham er lovet og tilsagt 6000 Rdlr. Ved dette Arbeide maa der udentvivel være mødt uventede og uberegneede Vanskeligheder; thi Jørgen Peitersen sees først at have faaet 400 Rdlr. udenfor hans Contract, og da han heller „ikke kunde forfærdige dette Arbeide for disse Penge“, endnu 500 Rdlr. Om han desuagtet ei har været istand til at fuldføre denne af ham overtagne Deel af Befæstningen, eller han imidlertid maaskee er død, vides ikke, kun viser Regnskaberne, at Jørgen Drycker 1619 overtog det da Resterende for 2900 Rdlr. Mueligt er det og, at Kongen ikke har været tilfreds med hans Arbeide, og der-

¹ Denne Runddeel findes ogsaa benævnet: St. Giertruds Skandse.

for har afskediget ham, en Formodning, der synes at have noget Medhold derved, at samme Jørgen Drycker 1620 findes at være betalt „for et Stykke Vold, paa den ene Side af den Runddeel ved Lønporten her for Byen, som gaaer igiennem Volden, næst op til den Kam, som Morten Kiøge har giort, han for Hans Majestæt haver nedtaget, og siden igien med Tørv opsat og forfærdiget“; altsaa en Deel af Jørgen Peiterssens Arbeide, som maatte omgjøres. Naar der f. Ex. 18de Marts 1616 findes opført Betaling til „Muurmesteren Knud Nielsen for 31,000 Muursteen, han har afbrudt og renoveret af et Stykke gammel Muur, som stod ovenpaa Volden“; og 4de Mai til Morten Søffrensen for 15,000 Muursteen, nedbrudte „af den gamle Brandmuur¹, som stod paa Volden“: lader det sig ikke med Vished bestemme, hvad det har været for Muurværk, hvorom der tales. Maaskee kan der tænkes paa de ældre Taarne, hvoraf Tab. V viser eet (e) paa denne Strækning, maaskee og paa murede Katte, Krudttaarne, Vagthuse etc. etc.

Den sidste nu tilbageværende Deel var det derefter følgende Voldstykke og Nørreports Runddeel. Den samme Jørgen Drycker, der fortsatte Jørgen Peiterssens Arbeide, paatog sig dette 1616, da der „loves og tilsiges ham, for at opsætte og forfærdige den Runddeel ved Nørreport, og Volden at lægge derhos, samt Graven at grave, indtil Jørgen Peiterssens fortingede Arbeide, ligesom det ham udviist er², 5,500 Daler, hver Daler til 37 Sk. lybsk. Ligesom ved Vesterport har her

¹ Brandmuur er i ældre Tid en Muur, der ikke ved Ild kunde ødelægges, det samme som nu kaldes Grundmuur, ligesom Muur imellem Stolper svarer til Bindingsværk.

² Udentvivl har det viist sig, at Volden her blev for lav, thi ligesom den noget senere maatte forhøies fra Vester- til Nørreport, saaledes sees dette allerede 1621 at have været Tilfældet med Nørreports Bastion; eftersom der da betales „Jørgen Drycker 608 Rdlr. for at have forheiet den Runddeel og Brystværk ved Nørreport videre end hans Contract“, og 10 Rdlr. for „nogle Skiøthuller, han har giort der paa Volden“.

ogsaa, østen for Nørreport, været endeel af den ældre Muur tilbage. 25de Aug. 1616 faaer nemlig Muurmesteren Knud Nielsen sit Tilgodehavende „for 32,000 Muursteen, han har nedbrudt og renoveret af et Stykke Muur, som stod paa den ene Side af Volden, imellem Nørreport og Jørgen Peitersens fortingede Arbeide“.

I selve Runddelen laa, som bemeldte gamle Plan (Tab. V) ligeledes udviser, Nørreports tvende Porttaarne, hvoraf, som før nævnet, det yderste er den, i den senere saakaldte Ahlefeldts Bastion staaende, forrige Aar udgravede, men nu igien tilkastede Bygning.

Det var let at bemærke, at dens vestre Side ikke var den oprindelige. Den stod ei i Vinkel med de andre Sider, den var opført meget skiødesløst og uden regelmæssig Forbindelse mellem Stenene, dens Portaabning, som var sat af tilhugne, men paa et andet Sted forhen brugte, Steen, var baade høiere og ikke i Flugt med selve Porthvælvingen, der desuden for endeel var afbrudt; Noget der alt tilsammen tyder hen paa, at ikke ubetydelige Forandringer her vare foretagne, og som, skjøndt de vel ikke udtrykkeligen angives, dog med temmelig Sikkerhed kunne, idetmindste for største Delen, paavises og forklares.

Ved at kaste et Blik paa Tab. IV, der viser de tvende Porttaarnes Beliggenhed efter de forskiellige Former, dette Bulværk i Tidernes Løb modtog, vil det saaledes letteligen sees, at det yderste Taarn (a b c d), der laa i den gamle Runddeel (k a b l m), er, da denne forandredes til Bastionen k i b n o p, kommet til med noget af sin Bygning (a b i) at ligge udenfor den nye Bastions vestre Flanke (k i b). Det har derfor udentviil været nødvendigt, at denne, frem foran Volden springende, Deel af Taarnet maatte borttages, og en ny Muur (i b) i dens Sted opføres; en Formodning Regnskaberne for 1617 mueligen ogsaa tor antages at bestyrke, naar de under 22de Marts betale „nogle Murere for at have

afbrudt en Part af den Nørre-Port her udenfor Byen, og siden igien fremdeles opmuret“, under Bygmesteren Bertel Langes Tilsyn.

Den af Christian den 3die byggede Port, svarede ogsaa i andre Henseender ikke til Christian den Fierdes Ønsker. Hans Skønhedssands og Byggepragt har ikke kunnet tillade en saa uanseelig Indgang til Hovedstaden. Nørreport erholdt derfor, ligesom Aaret efter Vesterport, baade et Portal og et Spiir. 30te Mai 1617 har saaledes „ærlig og velbyrdig Mand, Hr. Breide Rantzow til Rantzowsholm, Ridder, Kongelig Majestæts Statholder, paa Hans Majestæts Vegne, giort Fortingning med Mester Hermann Rollefink, Steenhugger, at han paa hans egen Omkostning, og med sit eget Folk, skal ophugge og forfærdige en Port af ølandske Steen, som han ved Nørreport skal opsætte, efter det Afrids ham er antvordet; og skal Hans Majestæt dertil lade ham forskaffe hvis Stene som dertil behøves, saa og trende Billeder paa fornævnte Port. For saadan hans Arbeidsløn er ham lovet og tilsagt 200 Rdlr.“

Kongen har altsaa her benyttet en anden Steenhugger end ved Vesterport. Decoreringen og Tømmerarbeidet sees derimod at være udført af de samme Mestre, nemlig af Samuel Clausen, der 11te Aug. 1618 gives „40 Rdlr. for den Nørre-Port her udenfor Byen, han har stafferet og forfærdiget for Hans Majestæt, med sit eget Guld og Farve“; og af Vidt Kragen, som 1618 betales „for hvis Tømmerværk han har under Hænder at skulle opsætte og forfærdige for Kongelig Majestæt paa den Nørreport“¹. Dette Spiir maa Sommeren 1622 være truffet af Lynilden, thi under 13de August faaer Vidt Kragen sit Tilgodehavende „for Spirene paa Nørreport, som af Tordenen var sønderslagen, igien at have forfærdiget“. Samme Vidt Kragen havde ogsaa 1619 for 100 Rdlr. paataget

¹ 15de Mai 1619 betales Baltzer Berner, Skifertækker, for „Spidsen paa Nørreport“.

sig Tømmerarbeidet til Broen; hvorimod Muurarbeidet er udført af Hans Bertelsen, der 19de November 1619 anvises „hans Arbeidsløn for efterskrevne Piller og andet Arbeide, han har giort og forfærdiget under den Bro over Graven for Nørreport, som først er: 9 Piller opmuret af ølandske Steen og Muursteen, og lagt Grunden¹ derunder, for hver Pille til Arbeidsløn 20 Rdlr. Sammeledes en skak Muur, 16 Alen lang, opmuret neden imod den 2den Pille, Nordersiden fra Porten, derfor til Arbeidsløn 16 Rdlr. Saa og det Muurværk under Porten, som Klappen af Vindebroen skal falde udi. Item Skakmuren op ad Volden ved samme Port, derfor tilhobe 30 Rdlr.“ Om dette Muurværk under Porten, som Klappen af Vindebroen skulde falde i, ikke har staaet sig, eller andre Grunde have fundet Sted, kan ikke afgjøres; men det næste Aar, 14de November, betales Rasmus Berner „for en Steenkiste, han har opmuret i den Nørreport, hvorudi Vindebroen har sit Fald, naar den optrækkes“.

Da Terrainet ved denne Port var, hvad det endnu er, den høieste Deel af Byen, have tvende Dæmninger eller Kamme her været fornødne for at holde Vandet i Gravene. Den ene af disse, den nærmest Porten (Tab. VI. aa), sees, ligesom de to ved Øster- og Vesterport, at have været skjænket særdeles Opmærksomhed; thi foruden at der 1616 „loves og tilsiges David Nyborg 800 Rdlr.² for at hugge, opmure og forfærdige en Kam af gullandsk Bloksteen, tvert over Graven fra den Runddeel ved Nørreport her udenfor Kiøbenhavn“,

¹ I Juni Maaned sees „Fundament til de Piller under Broen ved Nørreport“ at være lagt, ligesom der og i Begyndelsen af Aaret er betalt „Jorgen Drycker 60 Rdlr. for en Dæmning over Graven“, udentvivel for at kunne udpumpe Vandet, medens disse Bropiller etc. opførtes.

² I Slutningen af 1617 var Kammen færdig. Da Betalingen havde været ham temmelig knap, gaves der ham foruden de 800 Rdlr. endnu 50 Rdlr., dog paa det Vilkaar: at han, hvis Breide Rantzow ikke vilde bevilge ham saa meget, var forpligtet til at tilbagebetale dem, eller lade sig dem afkorte i hans andre Fortingninger.

findes ogsaa Jockum Vidt 1618 at have leveret adskilligt „Steenhugger Arbeide til den Kam over Graven ved Nørreport“. Den anden Kam (Tab. VI. cc), der var paa Midten af Courtinen imellem Nørreports- og St. Giertruds Skandser, blev opført 1620 af Morten Weichart for en accorderet Sum af 550 Rdlr.

Ved denne Tid var det og, at Christian den Fjerde fattede den Beslutning, at anlægge en ny Stad, Christianshavn, paa Amager, der ved sin nære Forbindelse med Kiøbenhavn gjorde det til en Nødvendighed, at der ogsaa maatte tænkes paa dens Befæstning. Dette findes og at være skeet 1617, da der er sluttet Accord med Ingenieuren Johan Semb om det hele Foretagende. Accorden selv, der blev underskrevet 7de Decbr. (Bilag 36), er meget fuldstændig, og alle Detaillerne angivne. Maalene: Brede, Høide, Dybde, ere mindre end de tilsvarende for Befæstningen omkring Kiøbenhavn. Betalingen, der tilsiges ham, er 38,100 Rdlr. og Tiden, hvori han formoder at kunne fuldende Værket, ansættes til 2 Aar. Johan Semb reiste imidlertid bort 1620, og efterlod her Sønnen Semb Johansen, der sees at skulle have fortsat Faderens Arbeide. Om Christian den Fierde ikke har været tilfreds med ham, eller andre Forhindringer ere indtrufne, kan ikke vides; men allerede den 13de April 1621 findes en ny Accord (Bilag 37) at være afsluttet med Ingenieurerne Jørgen Ploug og Paul Bussier om Fuldendelsen af disse af Semb begyndte Fæstningsværker. Da den Betaling, der loves dem, er 26,000 Rdlr., kan altsaa slutes, at Semb ikke er bleven færdig med stort mere end Tredieparten, skøndt han til det Hele kun havde betinget sig et Par Aars Tid, og saaledes vel kan have givet Kongen Anledning til Misfornøielse.

Dette Fortifications-Arbeide, der nu stadigen fortsattes, maa 1624 være kommet saa vidt, at der kunde tages fat paa Porten og Broen, eftersom begge Dele da findes i meerommeldte Regnskaber over Rigets Udgifter. Morten Weichart

betales nemlig „for den Port for Christianshavn“, og „for 3 Piller i Graven“; Hermann Rollefink for „Steenhugger Arbeidet til den nye Port for Christianshavn paa Amager“, og 1625 Bertel Christiansen, Tømmermand, for „to Halveporte til den murede Port uden Christianshavn paa Amager“, hvilke Halveporte desuden ogsaa omtales i et Brev, dateret 20de Juli 1625, fra Christian den Fierdes Søn, som constitueret Regent, til Lehnsmanden paa Kiøbenhavns Slot, Mogens Kaas, naar han blandt mere skriver: „Belangende den Port for Christianshavn, bede Vi Eder og ville, at I den lader forfærdige af Egeplanker, som kan findes paa Holmen, dog ikkun slet og ret. Om Vores elskelige, kiære Hr. Fader den med Dopper¹ vil lade beslaae, kan det siden skee“. Vindebroen derimod findes først nævnet 3 Aar efter, 1628, da Tømmermand Jørgen Rasmussen betales for en „Vindebro han har ophugget og forfærdiget for Christianshavns Port“.

Efter den saaledes her paaviste Ombygning af Kiøbenhavns Befæstning, vare dens Forsvarsværker altsaa, omtrent 1625, som Tab. VI viser, følgende:

Slotsholmen havde sine 3 Runddele eller Skandser, ved Tøihuset (a), bag Svovelhuset (b), og udenfor Slotsherrens Stald (c), der vare forbundne med 4 a 5 Alen høie Mure (r r' s). Fra Lønbroen (s') fulgte Volden Kallebostrand til Farveriet, hvor Bulværket d' var anlagt. Bøiende mod Nordvest gik den derpaa forbi Vesterport, med dens Bulværk (e'), til Jarmers Skandse (f), der laa ved den Vinkel, Fæstningsværkerne danne- de ud for St. Pedersstræde. Herfra fortsattes Volden til da-

¹ Disse Dopper, eller rundhovedede Søm, vare meget i Brug den Tid, og findes endnu paa vore ældre Porte. Da den nuværende Nørreport blev bygget 1671 af Christian den Femte, bleve disse Søm endog forsynede med, som det hedder, „Kongens Ziffer og Krone“. Om de nuværende Porte ere de oprindelige, eller om man, ved Anskaffelsen af nye, har benyttet de ældre Søm, vil vel ikke saa godt kunne bestemmes, men i hvert Fald findes der endnu endeel saadanne Søm, skiondt Krone og Navneziffer, formedelst ofte gientagen Malning, ikke strax ved første Øiekast ere synlige.

værende Nørreport, havende omtrent midtveis Bulværket g, og fra Nørreport, med Bulværket h', videre i en noget buet Linie til den gamle Østerport, paa hvilken Strækning tre Bulværker eller Skandser vare: St. Giertruds Skandse (i'), Skandsen ved Lønporten (j'), og St. Clara Skandse (k'), og endeligen fra Østerports Bulværk (l') til Havnen, hvilket sidste Stykke af Befæstningen ogsaa havde sin Skandse (m'), den saa benævnte Skandse ved Iiskulen.

Christianshavn, der ligeledes var bleven befæstet med Volde og Grave, havde to hele og tre halve Bulværker (Tab. VII. ee cc bb dd og kk) med deres mellemliggende Courtiner.

Da der, ifølge de her meddeelte Uddrag, saaledes ingen Tvivl kan være om, at navnlig Befæstningen fra den ældre Nørre- til den ældre Øster-Port var opført af Christian den Fierde, mellem 1615—1625, og Byens Udstrækning paa denne Side altsaa endnu dengang begrændset af de Volde og Grave, som her vare blevene anlagte: maa dette vistnok erkjendes som fyldestgiørende Beviis for, at den af Pontoppidan, og flere Andre efter ham, angivne Tid for oftere omtalte store Udvidelse af Kiøbenhavn, 1608, ikke er rigtig.

III.

Da Christian den Fierde, som af det Foregaaende er seet, saaledes havde sørget for Hovedstaden, ved at bringe dens Volde og Grave i forsvarlig Stand, henvendte han sin Opmærksomhed paa at sikre Tilgangene til Byen ved ydre Værker. Bilag 38, der omtaler en Kirke, Kongen havde istnde at bygge udenfor daværende Østerport, viser tillige, at han allerede i Foraaret 1625 har tænkt paa, til Havnens Forsvar, at anlægge en større Skandse, det senere Castel, i Nærheden af den saakaldte St. Anne-Bro. Skjøndt Trediveaarskrigen, der imidlertid var udbrudt, og hvori Christian den

Fierde for at forsvare sine Troesfæller, havde besluttet at deeltage, gjorde Kongens personlige Nærværelse i Tydskland nødvendig, glemte han dog ikke disse sine Foretagender her hjemme; men da Landets Kræfter, saavel ved de mange foregaaende Bygnings- og Fæstnings-Arbeider¹, der baade her ved Kiøbenhavn og andetsteds vare blevne udførte, som og nu, ved en meget uheldig Krig, udentvivel vare i høi Grad medtagne, har det ikke været nogen let Sag, at skaffe de dertil fornødne Ressourcer tilveie.

En Skrivelse fra Wasserbaden, dat. 24de April 1627 (Bilag 39), der paalægger Tolderne, indtil Fæstningen ved St. Anne-Bro bliver færdig, „udi Sund og Belt“ at opkræve $\frac{1}{2}$ Rigsort af hver Læst, og af de Varer, som ikke regnes efter Læster, $\frac{1}{2}$ Ort for hver Daler, der gives i Told til Kronen, ligesom og det i Bilag 40 aftrykte Skattebrev til Kiøbstæderne i hele Landet, hvorved forordnedes, at der til Værket ved St. Anne-Bro skulde betales 4 Sk. af hver Tønde Salt, der indførtes, samt af alle Silkevarer, eftersom det var en Dansk eller en Udlænding, der indførte dem, 6 eller 8 pCt., og af alt Klæde 3 eller 4 pCt., viser, at en Forhøielse i Toldafgifterne var det Middel, hvortil Christian den Fierde maatte tage sin Tilflugt. At der, foruden de herved indkomne Penge, tillige har været præsteret Arbeide af Bønderne, kan sees af flere Actstykker. 15de Dec. 1626 tilsiges saaledes alle Bønderne, imellem Kiøbenhavn og Roeskilde, at skulle kiøre et Læs af de hugne Steen paa Amager til St. Anne-Bro. En Skrivelse til Bønderne i Kiøbenhavns Lehn, af 19de December 1627 (Bilag 41), paalægger dem i Almindelighed at udføre alle til Fortificationen ved St. Anne-Bro hørende Arbeider, hvortil de af Lehnsmanden bleve tilsagte, og en anden, af 13de October 1629, handler mere specielt om Leveringen af

¹ I Aaret 1620 leveredes der saaledes til de forskellige Arbeider i Kiøbenhavn og dens nærmeste Omegn 3,268,400 Muursteen.

Kampesteen, „saa store som 2 Heste hver Steen kan age“ (Bilag 42).

At saadanne store Steen maatte behøves i et betydeligt Antal, var en Følge af, at ommeldte Skandse, og de dermed i Forbindelse staaende Værker, for en stor Deel bleve anlagte i selve Stranden¹; thi som bekiendt er hele dette Terrain, Meget af Amaliegaden, Bredgaden, Castellet² etc. først blevet indvundet ved længere Tids successive Opfyldning. Det er derfor heller ikke utænkeligt, at dette Foretagende deels kan have mødt Vanskeligheder, der ikke vare forudsete, deels maaskee fordret en større Udstrækning end paatænkt var, og herved foraarsaget, at baade meget længere Tid og mange flere Penge³, end Kongen fra Begyndelsen havde antaget, viste sig at være fornødne. Den omtalte Afgift til Værkerne ved St. Anne-Bro havde Christian den Fierde nemlig kun ansat til et Tidsrum af 3 Aar, fra 1627 til 1630, men maatte senere ideligen andrage paa Fornyelse af denne Skattebevilling, første Gang 28de Jan. 1631. Efter disse 6 Aars Forløb var Arbeidet ikke destomindre saa langt fra at være færdigt, at Kongen endog, under 5te Dec. 1633, forlangte paa eengang et Tillæg af 9 Aar, eftersom „Vi med 3 Aars Bevilling ikke synderlig ere tient“ (Bilag 43). Rigsraadet er formodentligen dog ikke gaaet ind paa mere end 6 Aar; thi deels taler den desangaaende, under 17de April 1634, fra Glückstad udstedte Ordre til Tolderne (Bilag 44) kun om saa lang en

¹ I et Brev til Lehnsmanden Mogens Sehested, af 12te Decbr. 1628, skriver Christian den Fierde herom: „at eftersom med den Dæmning ved St. Anne-Bro langsomt før sig gaaer, da bede Vi dig, og ville, at du tilholder Bønderne paa dit Lehn, dagligen med tvende Sogne tillige, at arbejde paa forskrevne Dæmning, indtil den bliver opfyldt“.

² Stranden gik dengang omtrentligen op til den Tab. VII puncterede Linie. Mere end det Halve af Castellet var altsaa Vand, det Øvrige lavt og sumpigt.

³ Indtægten af Tolden til St. Anne-Bro var ikke ubetydelig; 1633 f. Ex. findes den at have udgiort 46,173 Rdlr., medens Udgiften dette Aar kun beløb sig til 24,264 Rdlr.

Tid ¹, deels gjentages Andragendet 13de November 1639, og maa, ligesom forhen, være blevet bevilget; thi denne Indtægt til St. Anne-Bro vedbliver at opføres i Regnskaberne ².

Medens man saaledes her arbeidede paa at beskytte Indløbet til Havnen, har man ogsaa været ifærd med fra Landsiden at sørge for Stadens yderligere Forsvar. Tab. VII. (ff ff) viser noget udenfor Vesterport endeel Fæstningsværker at strække sig fra den store Kam et Stykke langs med Stranden, og derpaa i en buet Linie at gaae til det søndre Hjørne af St. Jørgens Sø. Disse Værker er det udentvivl, som Bilagene 45 og 46 omhandle. Det første, en Skrivelse, dat. 4de Mai 1629, til Borgemestre og Raad, tilkiendegiver, at det har været Byen, der maatte lade dette Arbeide udføre, tildeels ved en Afgift af alle ikke privilegerede Huse og Gaarde; det andet er et Brev til Statholderen Frants Rantzow, der paa-lægger ham at drage Omsorg for, at ommeldte Afgift vorder opkrævet og rigtigten brugt efter Bestemmelsen.

At det ligeledes har været Borgerne paalagt, at bidrage til et saadant Udenværks Anlæg udenfor Nørreport, erfares af Bilaget 47, hvorved Kongen, den 10de April 1631, beordrer Borgemestre og Raad hertil at anvende den Sum, der maatte indkomme for nogle Byen tilhørende Gaarde og Vaaninger paa Amagertorv, hvilke han anmoder dem om at lade taxere og derefter sælge. Ved Værket, der omtales, maa vistnok forstaaes den Skandse, der af Tab. VII. (gg) sees at have ligget som Forsvar for Byens nordlige Tilgang, strax naar man kom

¹ Naar der siges „6 Aar, at beregne fra den Dag, de første 3 Aar ere endte“, maa heri ligge en Feiltagelse, thi de første Aar vare 1627—30; der var saaledes allerede eengang givet 3 Aars Tillæg, 1631—33, før end nærværende paa 6 Aar bevilgedes.

² Ved St. Anne-Bro var til Exempel:

1641—42	Indtægten . . .	84,697 Rdlr.	Udgiften . . .	12,774 Rdlr.
1642—43	— . . .	48,074 -	— . . .	82,110 -
1643—44	— . . .	46,893 -	— . . .	55,027 -
1644—45	— . . .	64,220 -	— . . .	92,368 -

over den imellem Sortedams- og Peblinge-Søen værende Dæmning, det endnu saakaldte Ravensborg. Af adskillige senere Documenter kan det sees, at Borgerne ikke have været meget villige til dette Arbeide, og at det derfor er gaaet temmelig langsomt dermed. I et Brev til Krigscommissairen Knud Ulfeldt, af 4de August 1645, giver Christian den Fierde ham Tilladelse til at laane nogle Stillads-Bræder, „indtil Borgerskabets Værker uden Nørreport komme saa vidt, at de selv behøve dem“. Samme Aar, 22de Septbr., er der tilskrevet Borgemestre og Raad, i Anledning af et Andragende om, at den, formedelst Fæstnings-Arbeiderne lukkede, Nørreport maatte igien aabnes om Dagen, at Saadant kunde skee „paa den Condition og Vilkaar“, at Borgerskabet næste Foraar opbyggede dette Udenværks nordre Port, og inden Sommerens Udløb færdiggjorde det resterende Voldarbeide (Bilag 48); dog, da Borgerne paa denne Maade havde faaet deres Ønske opfyldt, synes det ikke at have været dem videre magtpaaliggende at holde den indgangne Forpligtelse. Et egenhændigt Brev fra Christian den Fierde til Cantsleren Christian Thomesen, dateret 12te April 1646, (Bilag 49), klager derfor over, at der endnu ikke var begyndt paa Noget, og foreslaaer tillige, eftersom Kongen meget ønskede, ved at forbinde de nye Volde med de ældre, at faae Byen lukket, at det maatte beroe med Udenværket, hvis Borgerne vilde „drage det nye Værk ved Lysthaven ind i den gamle Vold ved Nørreport“, Noget, de ligeledes vare saare beredvillige til at gaae ind paa, men ingenlunde hurtige til at udføre.

Udenværkerne foran Østerport, der, ifølge Tab, VII. (hh hh), gik fra Vartou¹ ned til Stranden, og derpaa fulgte Kysten til Castellet, ere neppe paatænkte og udførte, førend denne Indgang, ved de nye Voldes Anlæg 1642, var bleven bestemt. Ogsaa findes disse Værker først 1645 omtalte i en

¹ Vartou laa, som bekiendt, ved den nordre Ende af Sortedams-Sø.

Skrivelse til Lehnsmanden Niels Vind, (Bilag 50), skøndt det rigtignok sees, at de da allerede vare under Arbeide, og altsaa Begyndelsen maaskee kan være noget tidligere. Brevet viser forresten, at det ikke, som ved de to andre Porte, var Borgerne, men derimod Bønderne, hvem Udførelsen heraf var paalagt, og som, da de formedelst den tilstundende Høst ønskede at reise hiem, tilbyde hellere at ville betale med Penge. Da Arbeidet ikke kunde opsættes, bleve Soldater satte til at fuldføre Værket, og Bønderne, imod at udrede hvad det kostede, fritagne; om hvilket Arrangement Krigscommissairen Knud Ulfeldt, til hvem Betalingen ogsaa skulde erlægges, næste Dag underrettes. Den Sum, der bestemtes som Erstatning, var 160 Rdlr., men har ikke slaaet til; thi 16de Aug. fik Niels Vind Ordre til endnu at indkræve hos Bønderne 35 Rdlr., hvilke Knud Ulfeldt samme Dag tilskrives om at levere Voldmesteren Michelsen, naar denne beviisligjør, at Værket har kostet ham disse 195 Rdlr.

Arbejderne ved St. Anne - Bro vare imidlertid fortsatte, den store Skandse anlagt¹, Boliger for Baadsmændene tildeels opførte, den runde Kirke, St. Anna rotunda, paabegyndt, ligesom Christian den Fierde ogsaa, foruden Rosenborg, som han noget før havde bygget sig i den mellem Nørre- og Østerport udenfor Byen værende Lysthave, maa antages at have havt isinde, længere nede ad Stranden til, maaskee omtrent hvor Amalienborg senere fik Plads, at opføre et Slot, der vistnok ikke skulde have været nogen ubetydelig Bygning, at dømme efter, at en Snedker², Bertel Møller, 1629—30, har arbeidet i 57 Uger, paa „den Skabelon efter det Slot, som ved St. Anne Bro skal bygges“.

¹ Fra 1630 til 1639 har Voldmesteren Thomas Hansen arbeidet paa „St. Anne-Hornværk“.

² 30te Mai 1629 betales Laurids Kroyer Arbeidsløn for „et Skillerum, han har tilsammenpløiet og forfærdiget, som den Snedker udi arbeider, der gjør Skabelonen til det nye Slot ved St. Anne-Bro“.

Om Kongen derfor ikke før har tænkt paa Stadens Udvidelse, bliver det høist sandsynligt, at det Ønske, ligeledes at kunne sikkre alle de her giorte Anlæg, maatte bidrage til nu at fremkalde en saadan Beslutning. En Forbindelse af Værkerne ved St. Anne-Bro med dem ved den ældre Nørreport, var den Maade, der, som den simpleste, følgelig blev bestemt at skulle udføres¹. Naar denne Bestemmelse toges, og naar den egentlige Begyndelse skete, derom synes nogen Modsigelse at finde Sted. Ifølge Christian den Fierdes Brev af 27de Febr. 1641, hvori han skriver: „Og efterdi paa Baadsmænds Boderne i Aar intet for den trinde Kirkes² Skyld kan bygges, da skal der tænkes paa, hvorledes man kan faae de Gader brolagt saa vidt Boderne ere færdige. Der skal tænkes paa Navn til alle Gader og Stræder, som Søfolket nu iboer og i Fremtiden komme at boe i. Kirken skal kaldes St. Anne-Kirke, et per consequens, Byen St. Anne-By“, skulde man troe, at han da endnu ikke havde nogen Tanke om saadant Forehavende, siden han kalder disse her byggede Huse m. m. en Bye og giver Byen Navn. En modsat Mening derimod faaer man af et Gavebrev paa en Plads udenfor Nørreport til David Urtegaardsmand, naar dette, 25de Mai 1639, angiver denne Plads at ligge „udenfor Vor Lysthave Rosenborg, imellem den Grøft, som ganger om den begyndte Vold etc.“

Hvad det første Udtryk, St. Anne-By, angaaer, maa dog bemærkes, at denne Benævnelse vel kunde bruges om en Deel af Staden, uden just at fordre nogen absolut Adskillelse derfra, nogen Bestaaen for sig selv, hvorpaa det senere, en

¹ At man ved denne Leilighed, eller maaskee noget tidligere, har havt en anden, mere storartet, Plan, der, istedet for den nu valgte næsten lige Linie, vilde lade de nye Fæstningsværker gaae i en Cirkelbue fra Jarmers Skandse til Castellet, saaledes at de nordligt berorte selve Peblinge- og Sortedams Søerne, synes en gammel Tegning ved et saadant afsat Anlæg, der findes puncteret paa Tab. VII, at antyde.

² Den trinde Kirke er den runde Kirke, St. Anna rotunda.

Tid lang almindelige, Navn, Frederiksstad, ogsaa giver et Exempel. Med Hensyn til det andet Udsagn, der alt 1639 omtaler Volden udenfor Rosenborg som begyndt, da er det ikke utænkeligt, at selve Udvidelsesplanen noget tidligere kan være fattet, de nye Fæstningsværker afstukne, maaskee endog paabegyndte, men at Mangel paa Penge har forhindret den videre Udførelse indtil 1642. Dette Aar nemlig sees Christian den Fierde, for at kunne bestride de med disse betydelige Arbejder forbundne extraordinaire Udgifter, giennem Rigsraadet, for Herredagen i Kiøbenhavn, den 30te Marts 1642, at være fremkommen med et Andragende om Midler til Hovedstadens bedre Befæstning. Af Bilag 51, den forsamlede Adels Svar paa dette Andragende, erfares: at Rigsraadet, mueligen paavirket af den farefulde Tid, har været gunstigere stemt, eftersom det eragtede fornødent til „Landsens Defension en god, real Fæstning at skulle opbygges“; og at Kiøbenhavn var det Sted, som Kongen dertil „synderligt havde sig ladet befalde“. Ridderskabet gaaer derfor ind paa Kongens Forslag, og bevilger, da Rigets Indkomster vare utilstrækkelige til at bestride de Udgifter, der vare forbundne med „det Forfaldne at reparere eller med nyt Værk at forbedre og forsikkre“, at ville give $\frac{1}{2}$ Rigsort af hver Td. Hartkorn, og 1 Rdlr. af hver 100 Rdlr. Rentepenge, de eiede¹, „dog ikke som nogen Pligt, men som et Tegn paa deres Affection imod Hans Majestæt, forhaabende, at samme Penge blive til det destinerede Brug anvendte“. Christian den Fierdes Revers (Bilag 52) er udstedt 17de Mai, Kongen takker for den ydede Hielp og erkiender, som sædvanligt, at det ikke var nogen Skyldighed, der kunde fordres, og at derfor heller ikke denne deres Godvillighed skal komme til at medføre nogensomhelst Indskrænkning i Henseende til deres Privilegier og Friheder.

¹ Denne Afgift beløb sig fra April 1642 til April 1645 til 35,720 Rdlr., nemlig Siælland 15,736 Rdlr., Fyen, Laaland og Falster 5,281 Rdlr., Jylland 9,049, Skaane, Halland og Bleking 3,539, Norge 2,115 Rdlr.

At der 1642 ogsaa med Kraft¹ er taget fat paa Arbeidet, beviser Bilag 53, en Skrivelse fra Ingenieuren Hans Jacobsen Schört til Rigets Hofmester Corfitz Ulfeldt, hvori han op-giver hvad han indtil den Tid, Foraaret 1643, „af det nye Værk udenfor Østerport“ har udført „fra det anlagte Castel ved St. Anne-Bro indtil det Bulværk ved Kongl. Maj. Have“, 2,253½ Schacht; samt hvormeget der herfor tilkommer ham, nemlig 27,042 Rdlr. in specie. Af disse 27,042 Rdlr. har han fra 27de August 1642 til 11te Marts 1643 forskudsviis erholdt 21,500 Rdlr.; han beder derfor om at maatte faae Resten, 5,542 Rdlr., betalt, og endvidere til at fortsætte Ar-beidet 5000 Rdlr.

Den 15de April beordrede Corfitz Ulfeldt Henrik Müller at udbetale Schört hans Tilgodehavende, uden dog at omtale de til Fortsættelsen forlangte 5000 Rdlr., der dog senere findes anviste i mindre Summer, saaledes 27de April 1000, 22de Juli 600, 5te Aug. 500, 9de Aug. 2000, 2den Sept. 3000, 26de Sept. 2000, 11te Oct. 1000, 27de Oct. 500 Rdlr.

Mod Slutningen af 1643 udbrød endeligen den allerede længe ventede Krig med Sverrig. Torstenson faldt ind i Hol-steen, bemægtigede sig derefter Slesvig og Jylland, og søgte at komme over til Fyen. Skiøndt de fremmede Magter strax toge sig af Sagen, og der, isærdeleshed ved fransk Hielp, underhandlede om Gienoprettelse af Freden, synes det dog som om man har været temmelig urolig i Kiøbenhavn, og navnlig i Foraaret 1645 frygtet for en Beleiring. Under 17de April 1645 findes der nemlig et Brev til Borgemestre og Raad (Bilag 54), hvori Kongen befaler, at Borgerne skulle proviantere sig for 6 Maaneder, samt uden Opsættelse eller Undskyldning sætte deres Volde og Grave i behørig Stand. Ogsaa blev et strengere Tilsyn med Vagtholdet paa-

¹ Tvende Voldmestre sees saaledes at være forskrevne til Hjelp ved Fæstningsarbeidet; den ene, Claus Oehm, fra Glückstad, den anden, Matthias Meyer, fra Krempe.

budt, og som Exempel herpaa, ved hver Port forordnet Anskaffelsen af en Træhest, hvorpaa de, der kom drukne paa Vagt, drak sig der fulde, eller gik bort fra deres Poster, dømtes til at ride (Bilag 55). Ligeledes forlangte Kongen, hver Aften at blive underrettet om de i Dagens Løb Ind- og Udpasserede. En Skrivelse af 7de Juni befaler tillige Krigscommissairen Knud Ulfeldt at paasee, at Borgerne ikke forlode deres Vagter, og at kun paalidelige Folk brugtes til denne Tieneste. Da Udenværkerne lettere kunde besættes end Hovedvolden, foreslaaer Kongen en Forandring i saa Henseende, Noget, der godt lod sig udføre ved Vester- og Østerport, hvor man var saavidt færdig; ved Nørreport derimod vare disse Værker endnu meget langt tilbage, hvorfor selve Porten her beordredes lukket, og Broen paa Dæmningen over Søen optaget (Bilag 56). Paafølgende 4de August fik Knud Ulfeldt fremdeles Ordre om (Bilag 57) at tilholde Borgerne at istandsætte deres Volde, som især manglede Brystværnet og Bænken, samt istedetfor Skandsekurve, der ikke kunde bringes tilveie, levere saamange gamle Viinfade og Tønder som mueligt, hvilke da, efter at være fyldte med Jord, maatte sættes paa Voldene, hvor fornødent var. Ogsaa viser et egenhændigt Brev fra Kongen til Rentemestrene, (Bilag 58), at der i Begyndelsen af Juni blev arbeidet paa en Skandse paa „Amager, ved Broen sammesteds“; udentviøl en Ravelin eller andet mindre Værk, der for 280 Rdlr. var betinget færdiggjort i 14 Dage (Tab. VII. ii).

Som ovenfor seet, havde Kiøbenhavns Borgere paataget sig i Sommeren 1646 at ville fuldende Volden ved Nørreport, og herved lukke Byen paa dette Sted. Denne Forpligtelse maae de ikke have opfyldt; thi 26de Novbr. (Bilag 59) skriver Kongen egenhændigt til Cantsleren Christian Thomesen, at Borgemestre og Raad nu bestemt have lovet ham, næste Foraar at gjøre dette Arbeide færdigt, noget, som dog ikke kunde skee, med mindre der den forestaaende Vinter ned-

rammedes Pæle til den Dæmning, som maatte bygges for at holde Vandet ude, saalænge Opførelsen af Volden stod paa. Tømmeret hertil, der kun behøvede at være „ringe“, af mindre Dimension, burde indkøbes itide, og kunde henlægges ved Nørreport, hvis, som Kongen, til ingen synderlig Roes for det daværende Politie, lægger til: „der er frit for Tyveri“.

Ligesom Christian den Fierde tidligere, i Henseende til Kiøbenhavns Fortificationsvæsen, stundom blev holdt noget tilbage af Rigets Raad, saaledes synes det Modsatte nu at have været Tilfældet. 5te Dec. 1646 androg Rigsraadet nemlig paa: at Fæstningsarbeidet, efterat de tilstedeværende Ingeniører vare raadspurgte, maatte næste Foraar sættes i Værk ved de Midler, dertil vare bevilgede; at der maatte ansættes en Generalinspecteur og under ham tre Conducteurer til' at lede og have Opsyn med Arbeidet; at alle Slags nødvendige Materialier maatte have i Beredskab, samt at den gamle Vold maatte blive staaende, indtil den nye var bleven „bragt udi Defension“ (Bilag 60). At den Frihed Rigsraadet paa saadan Maade tog sig, ei har været Kongen synderlig til Behag, kan sees af et Brev derom til Cantsleren Christian Thomsen tre Dage efter (Bilag 61). Rigens Marsk, skriver han, havde sidste Søndag stiltiende tilstillet ham en Seddel, som han dog ikke læste, førend han var kommen til Frederiksborg. Han havde heller ikke videre svaret derpaa, men tilbagesendt den, efter at have in margine vedtegnet sin Mening¹, der gik ud paa, at han, hvad de omskrevne Materialier angik, vel vilde skaffe dem tilveie, naar man betalte ham tilbage, hvad

¹ Ud for de Linier om Conducteurer og General-Inspectionen har Kongen tilføiet: „hvem skal betale dem“, udfor dem om Materialier, at lade bestille og forfærdige, nogle faa Ord, der vanskeligen kunne læses. Der synes at staae: „ikke en Stave eller . . .“, hvoraf vel Meningen skal være, at der ingen Beholdning af saadanne Sager havdes; og udfor Ønsket om, at den gamle Vold maa blive staaende, indtil det nye Værk kunde være bragt udi Defension, „det kan ikke nu meer skee, thi der er Hul nok allerede derpaa“.

han af hans „egen Pung havde spenderet paa Kiøbenhavns Fortification“, der ogsaa allerede havde været istand for 20 Aar siden, hvis man dengang havde villet „giort ham det til Villie“. Med Hensyn til General-Inspectionen og Conducteurerne, havde han ikke Lyst at „spendere Penge derpaa“, eftersom Fortificationen var lagt, som den skulde ligge, og han desuden selv var tilstede, dersom nogen nærmere Underretning maatte behøves.

Imidlertid vise en heel Deel Actstykker, at Christian den Fierde, da Foraaret kom, alligevel med sin sædvanlige Iver har taget sig af denne Sag. Den 21de April 1647 skrev han saaledes til Rigets Raad (Bilag 62), om det vilde drage Omsorg for, at Ridderskabet ydede den til Kiøbenhavns Fortification udlovede Hielp snarest mueligt, paa det at „Sommeren ikke skulde forløbe, og saadan høi nødvendig Arbeide blive forsømt“.

Denne udlovede Hielp bestod i, at der af hver 200 Tdr. Hartkorn skulde leveres enten en dygtig Karl med Skovl og Spade, samt forsynet med fornøden Underholdning for tre Maaneder, eller og betales een Rdlr. ugentligen for hver. Sendtes Folk, skulde disse melde sig hos Axel Urup, der var udnævnt til, som General-Directeur, at forestaae det hele Værk; valgtes at give Penge, skulde Indbetalingen ogsaa skee til ham. Ingen maatte, før den bestemte Tid var udløben, eller uden Pas, begive sig bort, naar han ikke vilde udsætte sig for den fastsatte Straf: Arbeide i Jern paa Holmen. Dagen, da ommeldte Mandskab tilsagdes at møde, var dette Aar den 9de Juni, og Tilsigelsesbrevene udgik til alle Lehnsændene i Siælland den 20de Mai (Bilag 63). Et Par Dage senere anmodedes Land-Commissairerne, Christen Skeel og Oluf Daa, om at lade Adelen vide, at de af dem til Arbeide paa Kiøbenhavns Fæstning lovede Folk havde at møde inden 12te Juni (Bilag 64), og 25de Mai meddeeltes Rector og Professorerne ved Universitetet lignende Underretning, hvorefter de,

ifølge deres 3,077 Tdr. Hartkorn, vare pligtige at stille 15 Karle (Bilag 65). Samme Dag udgik der ogsaa en Skrivelse til Capitlet i Roeskilde (Bilag 66), hvorved det nærmere bestemtes, at da det var meget vanskeligt at faae samlet hver 200 Tdr. i Læg, eftersom deres Bønder vare adspredte over hele Landet, saa skulde alle „Prælati, Canonici og Vicarii, baade residentes og absentes, Tutores for Roeskilde Domkirke, og Forstanderen for Duebrødre-Hospital“, paa de Bønders Vegne, som havde deres Jord i Brug, selv betale den paa-budne 1 Rdlr. ugentlig af hver 200 Tdr. Hartkorn, og sørge for at Indbetalingen skete til den fastsatte Termin. Arbeids-tiden var først ansat til 3 Maaneder, men da Adelen, som et Brev, af 15de Juni, til Lehnsmændene i Siælland (Bilag 67) viser, havde bevilget ommeldte Hielp i 4 Maaneder, fik Kongens og Kronens Bønder Ordre til, at holde de af dem sendte Karle i ligesaa lang en Tid.

Hvad selve Kiøbenhavn angik, skulde hver Grund eller Eiendom, efter Christian den Fierdes Skrivelse derom til Borgemestre og Raad, dateret 16de Mai 1647 (Bilag 68), give 1 Procent af dens Værdi. Da Rigsraadet selv ydede denne Afgift, og de kongelige Tienere heller ikke vare fritagne, haabede Kongen, at Ingen, hverken Adel eller Geistlighed, vilde vægre sig ved at betale, men forventede Indcassationen endt inden 14 Dage, hvorefter Pengene, ligesom de der indkom fra Landet, skulde, mod behørig Qvittering, betales til Oberst Axel Urup (Bilag 69).

Til Hielp for Axel Urup, hvis Udnævnelse er af 22de Mai (Bilag 70), bleve trende Capitainer ansatte til at have Opsyn med Folkene, selv fik han Tilladelse til at vælge sig en Skriver, der skulde være Casserer og Regnskabsfører. I Løn erholdt Axel Urup 150 Rdlr., Capitainerne og Skrивeren hver 20 Rdlr., om Maaneden, saalænge der arbeidedes. Fuldstændige Mandtalslister over de Karle, Adelen, Universitetet, Capitlet i Roeskilde og Lehnene i Siælland leverede, var det Urups

Pligt at holde. Gaves der istedetfor Folk Penge, skulde han modtage disse, og derfor igien leie andre brugelige Arbeidere. Fra Borgemestre og Raad havde han ligeledes at modtage den ovennævnte, efter Eiendommenes Værdi udskrevne, Skat, samt endeligen ogsaa sørge for, at de fornødne Materialier altid vare i Beredskab, saa „at Folket, som arbeidede, ikke derefter skulde tøve og opholdes“.

Foruden den Hielp, der paa denne Maade blev ydet til Befæstningen saavel fra Byen selv, som og fra det øvrige Siælland, viser det i Bilag 71 aftrykte Brev, at man ogsaa skaffede sig Bidrag dertil fra de andre Landsdele. En almindelig, til „anden Rigets Nødtørf“, paalagt Skat — 1 Rigsort af hver Selveiergaard, $\frac{1}{2}$ Rigsort af hver Fæstegaard; og i Norge $\frac{1}{2}$ Rigsort af hver fuld Gaard, 6 Skilling dansk af hver halv Gaard, — der indbetaltes til Ulfeldt, fik denne saaledes, 29de Decbr. 1647, Ordre til at lade anvende „til den nye Fortifications Fornødenhed, her for Vor Kiøbstad Kiøbenhavn“.

Det blev imidlertid ikke Christian den Fierde forundt at fuldføre dette af ham foretagne Værk, ikke engang dets Fortsættelse næste Foraar oplevede han. Som bekjendt tiltog den hans høie Alder følgende Svaghed fra Begyndelsen af 1648 saa mærkeligt, at han den 21 Februar maatte lade sig bringe fra Frederiksborg til Rosenborg, hvor Døden, den 28de samme Maaned, endte hans lange og virksomme Liv.

Hvor vidt man ved denne Tid har været med meerommeldte Fæstningsværker, kan neppe med Bestemthed opgives. Der er mueligen arbeidet samtidigen over den hele Strækning; skjøndt det Antagende, at den Deel nærmest St. Anne-Bro, som først paabegyndt, har været meest fremmet, dog synes at anbefales derved, at den nye Østerport sees først at være bragt istand. Flytningen af den gamle Port maa nemlig være skeet i Sommeren 1647, eftersom et Brev til Rentemestrene, af 20de Juli, paalægger dem at have „Indseende med, at Borgemestre og Raad lade flytte Portnerens Huus fra den

gammel Østerport til den nye Østerport“, samt „forhielpe Hans Ahnemøller til at forfærdige den corps de garde, som skal giøres ved fornævnte Port (Bilag 72). Fremdeles haves der samme Aar en Skrivelse af 5te Octbr. til Mester Hans Snedker, som, ved at paalægge ham „at sætte de Hængsler, Laas samt des Tilbehør, der var for den gamle Østerport, for den nye Østerport“, baade beviser omtalte Flytning, som og tillige afgiver et Exempel paa, med hvor stor en Spar-sommelighed man ved denne Leilighed er gaaet frem.

IV.

Christian den Fierdes Død gjorde, med Undtagelse af at der dette Aar begyndtes noget senere¹, ingen Forandring i Henseende til Arbeidet paa Stadens Fæstningsværker. Den bortgangne Konges Planer vedbleve at følges, og selve Ud-førelsen at foretages med al den Kraft, som Landet formaaede. Den 1647 bevilgede saakaldte Graver- eller Vold-Skat, hvorved hver 200 Tdr. Hartkorn maatte levere 1 Arbeidskarl, eller og 1 Rdlr. om Ugen, i de 4 Sommermaaneder, sees saaledes i længere Tid stedse gientagende at være fordret og tilstaaet. I Aarene 1649, 1650, 1651, 1652, 1655, 1656, 1657 findes den at være præsteret; om de mellemliggende Aar have været frie, eller der Intet derom er optegnet, vil vel neppe kunne bestemmes. For 1650—52 viser Bilag 73 at Bevillingen er givet for alle tre Aar paa eengang.

At det imidlertid ofte har holdt haardt nok navnlig med at faae Pengebidragene indbetalte, give de jevnlige Paa-

¹ Først i Slutningen af August, den 24de, udgik Brevene herom, hvorfor der og tilføies: „dog, efterdi det er sildig paa Aaret, var bedst, at de, Penge give ville, strax, paa een eller to Terminer efter hverandre, dennem ville fremskikke, paa det desmere Arbeide paa en Tid kunde foretages“.

mindelser derom, (Bilagene 74 og 75), hvoraf nogle endog omhandle ældre Restancer, Grund til at antage. Da der som en Følge heraf ofte maa have manglet Penge, er det ikke forunderligt, at man dels maa have taget sin Tilflugt til Laan — saaledes optoges 1652—53 hos Joachim Gersdorf 1000 Rdlr. „for at forfærdige Volden ved Nørreport“ (Bilag 76) — dels ikke altid har været saa ganske accurat med Betalingen af det udførte Arbeide, hvorpaa Bilagene 77 og 78 kunne afgive Exempel. Det første er en Ordre af 7de Mai 1649 til Rentemestrene, om at betale „med det forderligste“ den afdøde Voldmester Claus Oehms Enke, hvad hun havde tilgode for et Stykke Vold udenfor Nørreport, som Manden havde forfærdiget; for at Kongen „for videre Overløb kunde blive forskaanet“. Det andet er et Brev, dat. 11te Jan. 1650, til Axel Urup, om ligeledes at udbetale hende 325 Rdlr., som da endnu resterede for noget Arbeide ved Byens Fortification, som bemeldte Claus Oehm, efter Christian den Fierdes Ordre havde udført.

Da omtalte Voldskat dog ingenlunde var istand til at dække de Udgifter, dette betydelige Foretagende medførte, maatte man ogsaa paa anden Maade søge at skaffe de fornødne Pengemidler tilveie. Saaledes bestemtes Kiøbesummen for Christianspriis' Gods, der, da Fæstningen nedlagdes, solgtes til Frederik v. Buchwaldt, at skulle anvendes til Kiøbenhavns Fortification. Ved Skrivelse af 17de Decbr. 1648 (Bilag 79) erholdt Axel Urup derfor Ordre til at modtage den første Afbetaling, 35,000 Rdlr., og svare til, at disse Penge ene og alene brugtes efter Bestemmelsen, hvorhos det tillige paa-lagdes ham, at sørge for Anskaffelsen af Materialier, Værktoi etc., saa at Arbeidet næste Sommer kunde begynde snarest mueligt, og uden Forhindring fortsættes. En Sum af 2,500 Rdlr. af Kongens Penge, som Urup havde hævet ved Kieler Omslag, blev i Begyndelsen af næste Aar ligeledes overladt ham, for at anvendes i samme Oiemed (Bilag 80).

At Frederik den Tredie imidlertid vaagede over, at hvad der saaledes indbetaltes, ogsaa blev rigtigen brugt, kan sees af, at han, den 31te Marts 1649, (Bilag 81), „før der gaaes videre“ forlanger af Axel Urup Regnskab aflagt for den Tid, „han har havt Directionen over samme Værk“, og befaler ham, med Hensyn hertil, at „lade opmaale hvor meget der i samme Tid er blevet forfærdiget“. Regnskabet skulde overleveres til Rigsraaderne Niels Trolle og Joachim Gersdorf, der ogsaa den 6te April, bleve tilskrevne om at modtage og eftersee det. Dog synes den Første at have undskyldt sig; thi endnu samme Dag findes et lignende Brev at være udfærdiget til Frederik Reedtz og Joachim Gersdorf.

Formodentligen maa Axel Urup have faaet Udsættelse i Henseende til Regnskabet; thi Frederik Reedtz's og Joachim Gersdorfs Revision, rigtignok da omfattende Tiden fra 1ste Juni 1647 til 19de Novbr. 1650¹, blev først indleveret 19de

¹ Senere, f. Ex. fra 8de April til 20de October 1651 var Indtægten:

fra Kongens Kammerskriyer Christopher Gabel	17,100 Rdlr. „ Sk.
fra Rentekammeret	900 - „ -
	<hr/>
	18,000 Rdlr. „ Sk.

Udgiften 18,068 Rdlr. 7 Sk.

Fra 23de Marts 1652 til 3die December 1653 var Indtægten:

Graverskat af Kgl. Majestæts Lehn og Adelen i Sjælland	7,963 Rdlr. 22 Sk.
af Rentekammeret	600 - „ -
Grundskat af Kiøbenhavns By	6,500 - „ -
Laant af Joachim Gersdorf	1,000 - „ -
	<hr/>
	16,063 Rdlr. 22 Sk.

Udgiften 18,008 Rdlr. „ Sk.

Fra 3die December 1653 til 14de Mai 1656. var Indtægten:

Graverskat	5,075 Rdlr. „ Sk.
Adelen i Sjælland	1,072 - 37 -
Capitlet i Roeskilde	614 - „ -
Kiøbenhavns By, samt Restancer	3,830 - „ -
Oluf Worm for Kiøbenhavns Universitet	984 - 32 -
Axel Urup udlagt	120 - 30 -
for solgte Materialier	427 - „ -
	<hr/>
	12,123 Rdlr. 3 Sk.

Udgiften 11,567 Rdlr. „ Sk.

Marts 1651 (Bilag 82). Efter denne Opgjørelse, der ansætter Indtægten for bemeldte 3 Aar til 83,862 Rdlr. 50 Sk. og Udgiften til 83,871 Rdlr. 19 Sk., fik Axel Urup altsaa tilgode 8 Rdlr. 65 Sk., hvorimod der af forskellige Materialier og Værktøi var en temmelig Beholdning, som det, ifølge Kongens, under næstfølgende 6te April, udfærdigede Qvittance, paalaa ham at tilsvare.

En Følge af at Betalingen med Penge, istedetfor Leveringen af Folk, efterhaanden blev mere almindelig, er det maaskee, at Soldaterne senere bleve afbenyttede ved Fæstnings-Arbeidet. Et Brev til Landcommissairerne af 18de April 1653, om Inddrivning af resterende Graverskat, viser: at der dette Aar var indcommanderet 4 Compagnier af det siællandske Regiment til Voldarbeide¹ (Bilag 83). Disse 4 Compagnier afløstes allerede midt i Juli af 500 jydsk Knegte (Bilag 84), hvilke, som det synes, have lidt meget af den smitsomme Sygdom², der da herskede; thi under 22de August fik Axel Urup Tilladelse til at hiemskikke de Syge, og paafølgende 15de September Ordre til at lade et Compagnie af hans Regiment „afløse de jydsk Knegte, som nu her liggendes er“ (Bilag 86). Næste Aar, 25de Februar, maa Urup endvidere indkalde et Compagnie af Landfolket (Bilag 87), ligesom og senere, 20de Mai 1656, da Henning Quitzow havde overtaget Axel Urups Bestilling, som Directeur for Fortifications-Arbeiderne, Oberst Erik Quitzow sees at have afgivet

¹ 15de April 1653 fik Anders Bilde Brev om „at commandere 4 Compagnier af det siællandske Regiment strax og inden Philippi Jacobi Dag førstkommende hid, til at befordre Værket og Fortificationen med Arbeide og hvis andet forefalde kan“; og 4de Juli om at betale „hver Capitain ved disse Compagnier, fra den Tid de kom til Arbeidet, 1½ Rdlr. om Ugen i Kostpenge, og Lieutenanterne i Forhold dertil efter deres Gager.

² Denne Sygdom havde bevirket, at der paa Landet var stor Mangel paa Folk, hvorfor Kongen, 8de Juli 1655, tilskriver Axel Urup, at han i Høstens Tid kan hiempermittere de paa Fæstningen arbejdende Soldater, som ere fra Kiøbenhavns Lehn. (Bilag 85).

et saadant Compagnie, „til at arbeide paa Fæstningen“ (Bilag 88).

Anvendelsen af de Militaire har formodentligen givet Anledning til adskillig Strid og Uenighed, mellem Officierer og Soldater paa den ene Side, og Ingenieurer og Conducteurer paa den anden, idet begge Parter udentvivelig have villet føre Commandoen, og derved foraarsaget, at Frederik den Tredie, 2den April 1653, maatte udgive „en Ordinants anlangende Arbeidet paa Fæstningerne“ (Bilag 89), hvorved alle saadanne tvivlsomme Forhold søgtes bestemte og afgjorte.

Opførelsen af de her omtalte Fæstningsværker, ligesom og det i Byen optagne Terrains Inddeling med Torve, Gader, Stræder etc., har nødvendigviis giort store Fordringer til Eiendomsretten, idet mange Haver og Byggegrunde, ja vel og selve Bygninger, have maattet vige Pladsen for disse nye Anlæg. Allerede under Christian den Fierde findes flere Eiere at have erholdt Vederlag andetsteds for deres saaledes i Brugtagne Grunde; men dette har dog nok snarere været en Ombytning, hvorom man var kommen overeens. Senere derimod har mødende Uvillie og Modstand udentvivelig viist Nødvendigheden af en Lov desangaaende, thi under 26de Marts 1650 udgav Frederik den Tredie et aabent Brev (Bilag 90), som fastsætter, hvorledes der hermed i paakommende Tilfælde skulde forholdes, nemlig: at ligesom Byen bemægtigede sig Forstæderne, saaledes maatte Forstæderne igien skaffe sig Plads paa Byens Marker. Erstatningen, der i saa Fald gaves, var meget rundelig; enhver kunde næsten faae saa stort et Stykke, han ønskede, naar han kun, inden Aar og Dag, derpaa opførte „forsvarlig Kiøbstedes Bygning“, eller, hvis Grunden laa udenfor Staden, indplankede den som Have. For de nye Pladser, Torve, Gader og Stræder maatte derimod Alt vige; kun med Hensyn til de mere værdifulde Bygninger, var det overladt til Kongens Naade at afgjøre, om de kunde blive staaende indtil de forældedes, eller de strax, naar det fordre-

des, skulde nedrives. 2 Dage efter blev der, i Overeensstemmelse med denne Lov, skrevet til Axel Urup angaaende nogle Borgere der i Christian den Fierdes Tid havde faaet Jorder udenfor den nye Østerport, men nu, mod Erstatning længere ude, maatte afgive dem til Andre, som, fordi de havde mistet Haver, der laae indenfor Voldene, vare mere berettigede til de Byen nærmest liggende Grunde (Bilag 91).

1656 har Axel Urup vel ikke havt Lyst til længere at vedblive sin Function, som Directeur for Kiøbenhavns Fortification, og da det, for hans endelige Regnskabs Aflæggelse, var nødvendigt, at alle Restancer indkom, blev der under 11te Marts skrevet til Landcommissairerne om at sørge for, at Saadant skete inden 1ste Mai (Bilag 92).

Uagtet der i 9 Aar under Urups Overtilsyn var arbeidet paa den nye Befæstning, var denne dog endnu ikke ganske færdig, Noget, der ei kan negtes at have sin antagelige Undskyldning i Foretagendets betydelige Størrelse forholdsviis til Udførelsens kun ringe Midler. Det var alene i de første 3 Aar, da man havde den for Christianspriis indkomne Sum at hielpe sig med, at der derpaa anvendtes c. 28,000 Rdlr. aarligen; siden aftog Indtægten stedse, saa at der t. Ex. i 1654 og 55 kun arbeidedes for 11,500 Rdlr.¹ Imidlertid kan man vistnok antage, at de nye Volde og Grave fra Castellet til gamle Nørreport have været opførte 1650², om de end ei endnu have havt deres fulde Høide og Dybde. At give dem dette, at forsyne Volden med Brystværn, Optrin etc, har derfor mueligen været de følgende Aars Arbeider.

¹ Indtægten fra 3die Septbr. 1654 til 14de Mai 1656 var kun 7,907 Rdlr. 52 Sk. og Udgiften 7,350 Rdlr. 17 Sk. Værre blev det endnu senere; thi fra 14de Mai 1656 til 14de Mai 1660, altsaa 4 Aar, var Indtægten kun 12,539 Rdlr. 60 Sk. og Udgiften 12,884 Rdlr. 20 Sk.

² Hvor der tales om Rosenborg eller Lysthaven, benævnes disse stedse indtil 1649 som liggende „udenfor Kiøbenhavn“; nogle Documenter fra 1649 bruge Udtrykket „for Kiøbenhavn“; 1650 og senere hedder det derimod altid „udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn“.

Det er ovenfor anført, at Kiøbenhavns Borgere havde lovet Christian den Fierde, at ville gjøre Volden ved Nørreport færdig 1647, men det er udentvivl, ligesom allerede eengang før, blevet ved Løftet; thi den hermed i Forbindelse staaende nye Nørreport blev først paabegyndt 1650.

Vel anfører Pontoppidan og flere Andre, at den nye Nørreport er bygget 1671, hvilket og forsaavidt er rigtigt, som den nuværende Port er fra dette Aar¹; men der har paa samme Sted været en anden, maaskee ganske simpel, Port, hvortil Grunden blev lagt 1650, hvis Fuldførelse derimod rigtignok maatte opsættes 4 a 5 Aar af Mangel paa Penge. I et Memoriale, dat. 11te Januar 1650, udbeder Axel Urup sig Tilladelse til strax paa Foraaret at maatte begynde paa denne Port, samt dens Bro, fordi „de give Fæstningen strax Anseende og Credit“ (Bilag 93). Samme Aar contraheredes med Henrik Müller om Tømmer² til begge Broerne og Sortierne ved Øster- og Nørreport. 1653 leveredes til den nye Nørreport: 58 Stkr. 3tom 15 à 18 Alen lange Egeplanker og ligesaa mange 2tom af samme Længde. 1656 betales for den nye Nørrebro „at anstryge med Rødt og Hvidt“. Ogsaa findes den nye Nørreport nu jævnligent omtalt i Gavebreve og andre Documenter. Niels Jensen Holst, Hof-Destillerer, fik saaledes t. Ex. 22de Mai 1650, paa Grund af at han havde mistet en Gaard, liggende udenfor Fæstningen, „formedelst

¹ I November 1670 beordres Fundamentsteen og Muursteen at tages fra Bacchi Værk i Rosenborg - Have til den nye Nørreport; Steenvinkel tilskrives om at forfærdige en Model til den nye Nørreport; 1672 leveres til „den nye Nørreports inderste Port og til at klæde dem begge med 28 Stkr. Egeplanker og 3 Tylter Bergens Planker;“ samt de før omtalte med Christian den Femtes Ziffer og Krone forsynede, rundhovedede Søm etc.

² Da dette Tømmer ankom, kunde det ikke betales, blev derfor oplagt paa Holmen, hvor der formodentligen, ligesom ved Nørreport, efter Christian den Fierdes Udtryk, vel heller ikke har været saa ganske frit for Tyveri; thi da man et Par Aar efter skulde bruge dette „kostbare Tømmer“, manglede der for over 3000 Rdr., for hvilket ingen Rede eller Rigtighed var at erholde.

samme Fæstnings nu foretagne Fortification“, til Vederlag „en Byggeplads indenfor Fæstningen, ved den nye Nørreport, i Frederiksborggaden“; ligeledes samme Dag Kort Trap „en Byggeplads indenfor Fæstningen ved den nye Nørreport, udi Voldgaden“, dog med den Forpligtelse „den gamle Vold, for saavidt ham tilkommer, at nedbryde“.

Det er rimeligt, at den almindelige Ind- og Udgang er vedbleven at være igiennem den gamle Nørreport, saalænge den anden, som ovenfor viist, ikke kunde gøres færdig; men 1656 maa Passagen her være standset og henlagt til den nye, eftersom Broen over Graven ved den ældre Port dette Aar afbrydes. Et Memoriale har derom:

1. at accordere med Steenvinkel om den gamle Bro ved Nørreport at afbryde, og paa et andet Sted, hvor det udkræves, at henlægge.

2. om Steenvinkel af Kongelig Majestæt maa bevilges Tømmermænd og Muurmestersvende, saamange behøves, til samme Arbeide.

3. om med Steenvinkel paa denne førstnævnte Accord maa accorderes.

Da dette Actstykke ingen nærmere Tidsbestemmelse har end 1656, kan ikke sees, om det er Axel Urup, der gjør disse Spørgsmaal. Maaskee tør dette antages, og da tillige at Kongens Svar har været benegtende, fordi Betalingen har været for høi; thi under 29de Juni er der tilskrevet Henning Quitzow om samme Bro, idet der paalægges ham „at accordere med en Muurmester og Tømmermand, som for ringeste Priis“ vil overtage dette Arbeide (Bilag 94).

Den 14de Mai 1656 var Axel Urup gaaet af, og Oberst Henning Quitzow ansat i hans Sted med en Løn af 90 Rdlr. maanedligen, hele Aaret igiennem, hvoraf han dog maatte afgive 20 Rdlr. til en Skriver (Bilag 95). Imidlertid synes Urups Regnskab først at være indkommet henimod Enden af August, eftersom Revisorerne, Rigsraaderne Christen Skeel

og Otto Krag, ikke bleve udnævnte før den 27de (Bilag 96); men de maae temmelig hurtigt have expederet dette Arbeide, eftersom der allerede 12te September gives Henning Quitzow Ordre at betale Axel Urup 120 Rdlr. 30 Sk., som denne efter hans Regnskab var befunden at have tilgode (Bilag 97).

I Februar 1657 besluttedes Krigen med Sverrig. De Soldater, der arbeidede paa Voldene, bleve derfor sendte til Fæstningerne i Skaane, og Adelens Soldater indkaldte til i deres Sted at overtage Fæstningsarbeidet her ved Kiøbenhavn (Bilag 98). Dette Kongens Forlangende synes Adelen dog ikke at have været meget rede til at efterkomme; thi 7de April maatte der igien skrives til Landcommissairerne om „at de ville forordne, at Adelens Soldater maatte med forderligste, naar Byg er tilsaaet, til den 1ste Juni udi det allerseneste, komme herhid til Kiøbenhavn, at arbeide paa Fæstningen, og her udi tre Maaneder at forblive“. At Regieringen saaledes ikke alene var i Forlegenhed for Folk til Voldarbeidet, men ogsaa for Penge til at betale dem med, kan sees af adskillige Ordre til ommeldte Landcommissairer, f. Ex. den 27de Mai om at sørge for, „at de tre siællandske Compagnier, som arbeide paa Fortificationen for Kiøbenhavn, og ingen Penge have faaet til Underhold, kunne næste Løverdag faae 2 Mk. hver“; den 3die Juni om at betale hver Soldat næste Løverdag 12 Sk., og den 6te Juni om at hver Mand fremtidig maatte gives 14 Pd. Brød, samt hver 4 Mand 1 Td. Øl ugentligen.

Den 1ste Juni udgik Danmarks Krigserklæring. Da man uidentvilt havde troet, at Carl Gustav, foranlediget herved, strax skulde have forladt Polen, begivet sig hjem, og Krigen, som sædvanligen, da være bleven ført i Skaane og tilstødende Provindser: kom Efterretningen om, at han tvertimod var falden ind i Holsten, i høieste Grad uventet. Det almindelige Arbeide paa Fæstningen maatte følgelig nu lægges tilside

for de mere specielle Foretagender, den overhængende Fare gjorde fornødne.

Et Memoriale af 3die August anmoder saaledes Kongen om „naadigst at ville lade give Befaling, at reparere det gamle Batterie¹ ved Toldboden, som er færdigt at falde med Stykkerne, som derpaa staaer, om der blev fyret“. Fra hvem dette er, kan ikke sees; maaskee er det fra Generalmajor Joachim von Breda, der synes at have forestaaet hele Stadens Forsvarsvæsen, idetmindste haves der fra ham flere saadanne Memorialer. 21de August t. Ex. skriver han „weil die Herr General-Kriegs-Commissarien mir mundlich Ordre ertheilet, dass die Cortegarde soll sein ins Pfortners Haus, weil aber nicht zehn Mann darin stehen können, als wird vonnoethen sein Ordre zu ertheilen neue Zubauen nebenst den Schilderhäussern“; hvorpaa Frederik den Tredie 24de August lader svare: „at efterdi Borgemestre og Raad have selv ladet bygge Porthuset ved Østerport, og underholder de 3 Portnere, da tvivles ikke paa, at de jo og lade forfærdige Cortegarden og Skilderhusene, eftersom deres egne Borgere dog selv skulle bestille Vagten, naar Soldaterne andetsteds blive hencommanderede“.

23de September beordres Borgemestre og Raad at sørge for Vedligeholdelsen af en Staaltraad ved Portene, der tiende til, uvist paa hvad Maade, at lade vigtige Breve blive befordrede, naar de ankom, efterat Porten var bleven lukket. Lukningen skulde skee, saasomt det blev mørkt, Aabningen igien ikke for Dag (Bilag 100). 7de November skrive Bor-

¹ Det er vistnok dette Batterie, som Regnskaberne for 1648 omtale, naar der 14de Marts gives „Christen Christensen, Tømmermand, hans bevilgede Betaling for et Batterie ved St. Anne-Bro af Gullands Tømmer og 3tom Egeplanker, og Brystværk ud til Stranden, han med sine Folk har ophugget og forfærdiget“. Ligeledes 1653, da der i et Brev til Axel Urup (Bilag 99) skrives om 2 Archeliebetiente, der vare udsendte for at opsøge og hugge Riis til Skandsekurve til det nye Batterie ved Toldboden.

gemestre og Raad til Landcommissairerne Lauge Beck og Otto Povisch, at der er nogle Steder paa Kiøbenhavns Fortification, som efter Hans Majestæts Befaling strax maatte giøres færdige. Da Erik Quitzow, som har oppebaaret Graverskatten, er borte, ombedes Landcommissairerne at udlægge hertil 30 Rdlr., hvilke de skulle faae tilbagebetalte, naar Quitzow kommer. Pengene bleve leverede til ovennævnte Joachim von Breda, fra hvem endvidere haves følgende tvende Memorialer. Det første (Bilag 101) er vel ikke dateret, men maa være omtrent fra Midten af denne Maaned, da Frederik den Tredies Svar (Bilag 102) er af den 20de. Af disse 2 Actstykker, der handle om nogle Forholdsregler, som bleve ansete for øieblikkeligen fornødne, sees, at Vandet i Gravene ved de nye Volde var afdæmmet, og at Dæmningerne derfor, ud mod Landet, bleve lukkede ved et Palissadeværk. Da der ingen Vindebro var for Nørreport, blev i en Hast en Ravelin opført, over hvis Grav blev lagt en forløren Bro, som om Natten borttoges. For Østerport blev der sørget paa lignende Maade; ved Vesterport behøvedes det derimod ikke, den havde sin Vindebro i behørig Orden. Voldene besattes med Skyts, der foreløbigen stillede paa Bræder. Castellet, som var i bedst Stand, betroedes til en 100 a 200 Mand stærk Vagt, hvis Commandeur ogsaa havde Opsynet over Batterierne ved Toldboden. Alle Tilgange, specielt den, der førte fra Dronningens Have, sikredes paa de farligste Steder ved Palissader etc.

Det andet Memoriale (Bilag 103), fra Joachim von Breda, ligeledes udateret, men uidentivl samtidigt, handler noget nærmere om den Vei, der gik fra Volden ud i Dronningens Have. Flere Rækker Palissader foreslaaes anbragte paa Dæmningen, og Opmærksomheden henledes paa det Stykke Vold fra Dæmningen til Løngangen, der var det svageste, eftersom det ingen Grav havde, og derfor trængte til at styrkes paa anden Maade, ved Palissader, Stormpæle o. s. v.

Formodentlig foranlediget herved, blev det, 24de Novbr., overdraget Henning Quitzow at sørge for, at Batterier, Redouter og frisiske Ryttere for Byens Porte snarest mueligt blive forfærdigede (Bilag 104). 27de Novbr. befalede Tøimesteren Peter Kalthoff at lade forarbeide „Lavetter til Stykkerne paa Volden“, og samme Dag beordredes Ove Giedde, Christen Skeel og Peter Reetz at handle med Henrik Würger om det dertil fornødne Tømmer (Bilag 105 og 106). Fremdeles anmodedes Henning Quitzow 6te Decbr. om, af Fortifications-Midlerne at indkiøbe 1200 Palissader til det Stykke Vold mellem Dronningens Have og Løngangen (Bilag 107).

1ste Februar blev Borgemestre og Raad paalagt, „snarest mueligt at lade forfærdige et Par Hundrede frisiske Ryttere, hver 12 Fod lange“ (Bilag 108), og den 5te, dagligen at stille 10 Vogne, forspændte med stærke Heste, til Bygmesteren Albertus's Disposition, „for at fremage hvad Tømmer til Fæstningens og Voldenes Arbeide og Fortification høinødig eragtes“. I samme Skrivelse befalede Kongen ogsaa Ansættelsen af Rodemestre, til at have Opsigt med Arbeidsfolkene, at de ikke løb bort uden Tilladelse (Bilag 109).

Den 8de Februar vare de Svenske gaaede over til Laaland, den 9de til Falster og den 11te til Siælland. Den 12te findes derfor Ordre til Borgemestre og Raad (Bilag 110) om at afbryde Forstæderne, og til General Hans Schack om, saasnart han fornemmer Fiendens Ankomst, at sætte Ild paa det, der ikke da var nedbrudt (Bilag 111). Samme Dag fik Christopher Lindenow ogsaa Brev om at lade Christianshavns Volde armere, og sørge for, at Gravene blev tilbørligen vækede (Bilag 112).

Den betydelige Fare, som den svenske Konges saa hurtige Ankomst for Kiøbenhavn førte med sig, drog dog denne gang over; thi 26de Februar blev Roeskilde-Freden sluttet. At man ikke havde nogen Tanke om atter saa snart at skulle stædes i samme Nød, kan sees af den Hurtighed, hvormed

man begyndte paa igjen at opbygge de afbrudte Forstæder. Den 11te Marts allerede udnævnedes Axel Urup og Hans Schack til at undersøge, hvilke af de udenfor Portene nedrevne Bygninger, der atter maatte opføres, hvilke, der for Fæstningens Skyld skulde forblive sløfede; samt bestemme hvor stor en Godtgørelse Eierne i saa Fald vare berettigede til.

At man ligeledes, længere hen paa Sommeren, gav sig ifærd med at fortsætte Fæstnings-Arbeidet, viser en den 6te Juli udgaaet Ordre til Erik Quitzow (Bilag 113), om snarest muligt at lade det siællandske Regiment komme til Kiøbenhavn, for at „arbeide paa Fortifications-Værket“. Samme Dag bleve Lehnsmændene tilskrevne om Indcassering af resterende Graverskat (Bilag 114), og 9de Juli om at tilholde de respective Læg, at forsyne de indcommanderede Soldater med Proviant for fire Uger (Bilag 115).

Med August Maanedes Begyndelse var den med Carl Gustav sluttede, men senere af ham angrede, Fred forbi. Temmelig uventet landede han den 8de ved Korsøer, og rykkede uden Ophold mod Hovedstaden. Efterretningen om, at Fiendtlighederne saaledes igjen vare udbrudte, kom samme Dag til Kiøbenhavn, hvor en til General Schack udstedt Ordre, om ufortøvet at lade hugge Palissader og spanske Ryttere, ved det Tillæg: „ihvor endog Tømmeret dertil kan være at finde“ (Bilag 116), synes at vise, at der strax er tænkt paa at giøre alvorlig Modstand. I Statsraadet, den 9de, blev denne Mening ogsaa den overveiende. Man besluttede at forsvare Byen til det Yderste, og traf øieblikkeligen flere i den Henseende fornødne Foranstaltninger. Husene i Forstæderne, tilligemed den udenfor Nørreport liggende nye Kirke, der forrige Gang var skaanet, bleve nedrevne. Borgemestre og Raad befalede at drage Omsorg for, at hver Borger havde i Beredskab, hiemme, et Kar med Vand og nogle raae Oxehuder, hvis Byen nogetsteds maatte antændes af Fiendens Ild, og ved sin Post paa Volden 100 Kampesteen, der ligesom de „Stormbiel-

ker“¹, det bliver Hans Schack paalagt „at sørge for, hvor det meest fornøden gøres“, uidentvivelig vare bestemte til at skulle bruges ved en muelig Storm. 12te Aug. maatte „hver Gaard eller Vaaning levere en Karl, eller Kvindes Person, med en Spade, til at arbeide paa Volden i 3 Dage“. 15de August findes Ordre udgaaet til Admiral Niels Juel, om at skaffe 200 Baadsfolk til Voldarbeide, og til Hans Schack, om at „palissadere de farligste Avenuer her for Byen“, og barricadere Gaardene ved Kieder, Skarnvogne, Steen etc.

Imidlertid vare de Svenske ankomne for Kiøbenhavn; men Carl Gustav vovede ikke den der befrygtede Storm; han besluttede en Beleiring, og gav herved Staden Tid til at forbedre de uidentvivelig forfaldne ældre og ufuldendte nye Værker.

Af et Brev til Borgemestre og Raad paa Christianshavn, dat. 17de August 1658 (Bilag 117), hvori de anmodes om at besætte deres Volde, forsyne dem med Brystværn, Palissader o. d., viser det tilføiede, „ligesom paa Kiøbenhavns Volde“, at man her maa have været ifærd med saadanne Arbeider. 19de August gientages Ordren til Schack om Stormbielker, der foreskrives at skulle have et Toug i hver Ende, for, ved igien at trækkes op, at kunne bruges flere Gange. Niels Juel er underrettet om at skulle, paa Forlangende, udlevere dertil brugelige Master (Bilag 118).

At man under Beleiringen har været i største Forlegenhed for Tømmer til Palissader, spanske Ryttere m. m., kan sees deraf, at man først nedbrød alle gamle, ubeboede Huse (Bilag 119), derpaa lod inquirere om Tømmer paa alle Steder (Bilag 120), og endeligen, da det, man herved havde erhholdt, ikke var tilstrækkeligt, endog maatte lade en heel Deel langs Volden imellem Vesterport og Helmers Bastion værende Bygninger afbryde, efterat Beboerne vare udflyttede (Bilag

¹ Til disse Stormbielker anvises der Hans Schack „hvad Bielker der vil være at faae, naar den nye Kirke uden Porten bliver nedbrudt“.

121)¹. Naar det i Efterretningerne om Beleiringen anføres, at en Mine blev anlagt i Helmer-Skandse, hvilket mueligviis har været Tilfældet paa flere svage Puncter, bekræftes dette ved en Skrivelse af 12te Oct. til Rentemestrene, om at forskaffe Hans Schack Blik- og Kobberrør til Miner (Bilag 122).

En Følge af at den hollandske Hielp lykkeligen var ankommen til Kiøbenhavn, var det vistnok, at Carl Gustav den 30te October troede at maatte trække sig tilbage til Brønshøj, saa at Frederik den Tredie igien blev, saa nogenlunde, Herre over Byens nærmeste Omegn. 2den November beordrede han derfor Borgemestre og Raad, at sende saa mange Folk, som mueligt var, ud for at sløife de af Fienden forladte Værker (Bilag 123), og den 17de Fred. v. Ahlefeldt at afbryde Vartou, og „bruge Tømmeret til Castellet's Fornødenheder“ (Bilag 124). 29de Nov. findes en Skrivelse til Borgemestre og Raad om at levere 1000 Øxer og 500 Hager til Regimenterne paa Volden, for at bruges til at vække Gravene med, og næste Dag lignende Anmodning til Borgemestre og Raad paa Christianshavn.

¹ Disse Huse vare følgende:

Isak Muurmesters Enke, et Huus, Vestergades nordre Hjørne, 5 Fag bredt, taxeret til	500 Rdlr.
Isak Muurmesters Enke, 6 Fag	300 -
Brygger Hans Pedersen, 5 Fag	250 -
Jørgen Redtzer, 3 Fag	220 -
Isak Muurmesters Enke, 6 Fag	400 -
Mads Lauritzen, 3 Fag	200 -
Isak Muurmesters Enke, 3 Fag	200 -
- - - 18 Fag	540 -
Peder Pedersen, Raadmand	280 -
Mads Madsen, 21 Fag	525 -
De Fattiges Siæleboder, 14 Fag	350 -
Ivar Kiær, 34 Fag	850 -
Hr. Mikkel i Gladsaxe, 18 Fag	450 -
Peder Drager	390 -
Jens Jensen, Brygger, den nordre Side af St. Pedersstræde, 12 Fag	500 -
Jens Jensen, ud til Volden 34 Fag	1,360 -

For Besætningen paa Volden blev der nu ved Vinterens Nærmelse sørget, baade ved Opførelsen af corps de garde (Bilag 125), hvortil ældre Huse ogsaa bleve brugte¹ (Bilag 126), som og ved Anskaffelsen af fornøden Brændsel, saavel Steenkul, der dagligen leveredes (Bilag 127), som Brænde, „af fire gamle Skuder“, der bleve ophuggede.

Da man kunde vente Kallebostrand tillagt, blev Adgangen derfra spærret ved en Række mellem Christianshavn og Bryggerset nedsatte Palissader (Bilag 128), der igien forsvaredes af flere paa Strømmen udlagte Skibe (Bilag 129). Ligeledes forstærkedes i Begyndelsen af det næste Aar, 7de Jan. 1659, Besætningen paa de her bag Slottet liggende Batterier, idet en Deel af Kongens og Dronningens egne Folk, Staldkarle, Kudske, Tienere o. s. v. beordredes, hver Nat at deeltage i Vagtholdet (Bilag 130).

Stormen paa Kiøbenhavn fandt, som bekiendt, Sted den 11te Februar, men mislykkedes ganske, hvorfor de Svenske igien maatte fierne sig fra Byen.

Sløifningen af de fiendtlige Værker, hvorpaa der Efteraaret iforveien var begyndt, sees nu med Iver at være bleven fortsat. 23de Februar udgik der saaledes Ordre til Borgemestre og Raad i Kiøbenhavn om at besørge dette Arbeide udført snarest mueligt; dog ønskede Kongen „de Volde paa denne Side St. Jørgens Sø“ først sløifede (Bilag 131). Samme Dag blev der ogsaa skrevet til Universitetet, til Adelen og til de kongelige Betiente om, ved for hver Gaard at sende een Karl, at hielpe til Udførelse heraf.

Det var en Selvfølge, at man, næst at ødelægge Fiendens Værker, maatte tænke paa at istandsætte og forbedre sine egne. Allerede 27de Februar omtales et „Værk ved Castellet,

¹ 1ste Decbr. fik Albert Matthiesen Ordre om at nedbryde et Huus paa Holmens Kirkegaard, for at bruge Materialierne til corps de garde, og 11te Decbr. befaledes Borgemestre og Raad at afbryde alle gamle ubeboede Huse, og igien opsætte dem paa Voldene, som corps de garde.

som skal gøres og forfærdiges“, hvortil Adelen, Rector og Professorer samt Hofbetientene anmodedes om at kiøre Jord (Bilag 132). 13de April beordredes Borgemestre og Raad at foranstalte en rigtig Taxation „over hvor mange Personer, Enhver om Ugen paa Voldarbeidet kan og bør holde“, ligesom og Adelen, de Høilærde og de kongelige Tienere bleve til-sagte, at lade deres Fuldmægtige møde, naar deres respective Gaarde bleve taxerede, „for at have Indseende, at dermed tilbørligen omgaaes“ (Bilag 133). 18de April blev Axel Urup udnævnt til, i Forening med de andre i Byen værende Generaler, at besigtige Fæstningen, og undersøge hvad der først og fremmest trængte til Reparation eller Forbedring (Bilag 134). At foruden de Istandsættelser, som ved denne Besigtigelse bleve fundne fornødne, ogsaa flere nye Værker mueligen i en Hast ere beordrede opførte, synes den Forlegenhed, hvori man har været for det dertil nødvendige Værktøi, og den Maade, hvorpaa dette søgtes bragt tilveie, at tyde hen paa. Under 11te Juli findes der saaledes en Skrivelse til alle Kiøbenhavns og Christianshavns Stænder uden Undtagelse, om, for hvert Huus, at levere en Skovl, en Spade og en Hakke; Alt inden Aften (Bilag 135). Ligeledes befaledes alle Byens Tømmermestre og Snedkere, den 17de August, at forfærdige af det Træ, der blev dem udleveret, hver 10 Skubkarrer, inden førstkommende Mandag.

Castellet og Strækningen fra Bryghuset til Vandkonsten sees at have været de Steder, hvorpaa man, maaskee fordi de havde lidt meest, fortrinsviis har havt sin Opmærksomhed henvendt. Det er alt omtalt, at der i Slutningen af Februar kiørtes Jord til et Værk ved Castellet. 14de April maatte „saamange af Borgerskabet, som Heste og Vogn havde“, møde i Castellet, for hver at kiøre 20 Læs (Bilag 136). Den 3die Mai forlanges 2 Pramme „til at føre Jord til Castellet“ (Bilag 137). Den 28de Juni maae Alle, der have Hest og Vogn, kiøre hver 4 Læs, 26de Septbr. Adelen og de Geist-

lige hver 5 Læs Græstørv fra Amager til Castellet. Ligeledes blev der 30te December leveret Tømmer og Bræder „til et stort nyt Batterie udenfor Castellet“ (Bilag 138), og 15de Jan. 1660 til et Batterie, samt „til Palissader sydost for samme Castel“ (Bilag 139).

Paa den modsatte Side af Byen nævnes der, 13de Juli 1659, Voldarbeider bag Vandkonsten, hvortil de, i Bilag 140 omskrevne 2 Tylter Planker, mueligen og de 600 paa Amager huggede Stormpæle (Bilag 141), ere brugte, da det er til den Samme, Frederik Thuresen, begge Dele skulde leveres. Den 15de September paalagdes det Borgemestre og Raad, at lade føre Tørv ved Pramme fra Amager til Batteriet bag Bryghuset (Bilag 142). 30te December og 4de Januar følgende Aar requireres der Tømmer og Bræder „til Batteriernes Forandring bag Bryggerset“, til „Brystværn ved Løngangen“ og „Courtinen udenfor“ (Bilag 138 og 143), til Vesterports Courtine (Bilag 144), til tvende Batterier paa de to Courtiner, „den ene for Vor Have, den anden for den runde Kirke“ (Bilag 145), og 23de December til Palissader „om Castellet“ og „om Vor Kiøbsted Christianshavn“.

Endnu findes et Actstykke (Bilag 146), der, foruden at oplyse flere af de allerede anførte Arbeider, tillige kan bidrage til at give en Oversigt over Stadens hele daværende Forsvarstilstand: en udførlig Fortegnelse paa det Arbeide, som „samtlige Byens Tømmermestre med alle deres Svende og Folk have forfærdiget omkring Fæstningen, fra 9de August 1658 indtil 24de Juli 1660“.

I Overeensstemmelse med denne Fortegnelse er ogsaa en gammel Tegning af Kiøbenhavns Fæstningsværker, der upaatvivleligen skriver sig fra Beleiringens Tid (Tab. VII). Efter hvad begge udvise, var der saaledes paa Slotsholmen, foruden de tvende, ved det store Bryggers og bag Staldene værende, Batterier (a og b), endnu et mindre paa to Kanoner (c), hvortil den ene Ende af den lange Stald sees at være

afbenyttet. Ved den saakaldte Løngang (d) forbandtes disse Værker med selve Byens Befæstning, der, med Undtagelse af et lidet her i en Hast opført Værk (e), lige indtil den gamle Nørreport, var omtrentligen den samme som Tabel VI har, og som tidligere er omtalt, nemlig: Bulværket ved Farveriet, eller, som det her benævnes, det, hvor Veien gaaer igiennem til Dronningens Have (f), Vesterports, Helmers og Hanens Bulværker (g h og i) med deres tilhørende Courtiner. Fra den gamle Nørreport begyndte de nye Fæstningsværker, der bestode af: det forandrede gamle Nørreports Bulværk (j), det store Bulværk ved den nye Nørreport (k), Bulværket for Rosenborg (l), for den runde Kirke (m), det Bulværk, hvor Hans Hansens Mølle stod (n), det, hvor Hollænderne havde deres Post ¹ (o), og det derefter følgende halve Bulværk (p), samt de her imellem liggende Courtiner.

Alle disse Bulværker bleve under Beleiringen forsynede med flere Batterier, der ogsaa, fornemmeligen paa den vestlige Side, hvor Hovedangrebet skete, opførtes paa Courtinerne. I Castellet (q) sattes Bulværkerne r s og t, samt den udenfor liggende, henimod Toldboden gaaende Dæmning, i Forsvarsstand; og paa Christianshavn Skandsen ved Jacob Madsens Plads (kk) tilligemed Bulværkerne mod Amagerland (bb og dd), som de meest truede Puncter.

Foruden Portene, der, som tidligere nævnet, yderligere befæstedes ved foran opførte Raveliner (u v x og ii), blev der ogsaa givet Bulværket ved Farveriet, Helmers Bulværk, Bulværket for den runde Kirke og ved Castellet, et saadant Forsvar (y z z' ö og aa). Hvor intet Brystværn var, eller hvor dette blev nedskudt, anvendtes Brystværkskister (Kasser af Tømmer eller Planker, som fyldtes med Jord), ligesom og alle svage eller mere udsatte Steder styrkedes ved saa mange

¹ Hollandske Soldater forsvarede ogsaa det Bulværk, hvor Hans Hansens Mølle stod.

Palissader, Stormpæle, spanske Ryttere etc., som det kun var mueligt at skaffe tilveie.

Hvad Historien beretter, at Stadens Grave ikke tilstrækkeligen vare forsynede med Vand, mueligen som en Følge af at Søerne, idetmindste i nogen Tid, vare i Fiendens Magt, bekræfter ogsaa nærværende Actstykke ved at omtale Render, lagte fra forskjellige Steder¹: Bryggeret, Tøihuset, Havnen, Slagterhuset, den lange Bro, for derved at kunne pompe Vand af Stranden ind i Byens Grave.

Med Foraaret 1660 bleve de af Vinteren standsede Fæstnings-Arbeider vel igien paabegyndte, under den imidlertid ansatte Oberst Willum Lobrechts Direction²; men de to sidste saa besværlige Aar havde uidentvilt foraarsaget, at de fornødne Kræfter manglede. Den 13de April (Bilag 150) sees Rigets Hofmester saaledes at være anmodet om, at „persvadere Adelen“ til, istedetfor Folk til Arbeide paa Voldene, hellere at give Penge, en Anmodning, der ogsaa udgik til Borgemestre og Raad, saavel i Kiøbenhavn som paa Christianshavn, til Rector og Professorer, til Biskop Svane for Geistligheden og til Hans Boiesen for de kongelige Tienere; dog uden, som det synes, at være bleven modtaget med nogen synderlig Beredvillighed; thi deels maa det antages, at Bidragene kun yderst sparsomt ere indkomne, eftersom Kongen var nødsaget til, den 5te Juli at gientage sit Forlangende, deels viser Bilag 151, hvorved Borgemestre og Raad paa Christianshavn paalægges, at skaffe Oberst Lobrecht Folk til Voldarbeidet, at Christianshavnerne havde negtet den ønskede Betaling med rede Penge.

¹ Den her omtalte Havn er Proviantgaardshavnen. Slagterhuset laa ved Stranden, bag det nuværende Sukkerraffinaderie Phonix. Den „lange Bro“ var Benævnelsen paa Knippels-Bro.

² Den 23de Juli 1659 var Georg Hoffmann bleven udnævnt til „indtil videre at have Inspection med Fortificationen“ (Bilag 147); hvilket dog ei varede længe, thi allerede den 3die August beordredes Willum Lobrecht at overtage denne Function (Bilagene 148 og 149).

Enevoldsmagtens Indførelse, der bevirkede saa store Forandringer næsten i alle vore Forhold, medførte ligeledes i Henseende til Befæstningsvæsenet en ganske anden Fremgangsmaade. Kiøbenhavns Fortification blev nu en Staten paahvilende Pligt, og Bekostningen derved en Stats-Udgift, som afholdtes af Landets samtlige Indtægter. Hvad Fæstnings-Arbeide Kongen besluttede at lade udføre, fuldragtes uden at noget Samtykke fra Adelen, Borgemestre og Raad eller Andre behøvede at erhverves. Ogsaa havde Krigsvidenskaben imidlertid, som en Følge af det 17de Aarhundredes Krige, giort betydelige Fremskridt. Befæstningskonsten var ved en Vauban og en Cohorn bragt til en Grad af Fuldkommenhed, der selv af den følgende Tid er vedbleven at respecteres; Manglerne ved Kiøbenhavns Forsvarsværker maatte naturligviis herved træde end tydeligere frem, og saaledes foranledige de omfattende Fortifications-Arbeider, der, fornemmeligen under Henrik Ruses Overtilsyn, udførtes i Slutningen af Frederik den Tredies og Begyndelsen af Christian den Femtes Regiering, og som, paa partielle Forbedringer nær, have holdt sig indtil nærværende Tid.

Idet vi saaledes her forlade Kiøbenhavns Befæstnings-historie, skal den Bygning, hvis fundne Ruiner have fremkaldt disse Undersøgelser, endnu skienkes nogle Linier, for i Korthed at sammenfatte Alt, hvad derom med nogenlunde Vished kan antages at vides.

Bygningen, der var den ældre Nørreports ydre Taarn, og, som af det Foregaaende er seet, maa formodes at være opført af Christian den Tredie 1540, havde en Længde af noget over 19 Alen og en Brede af ligeledes lidt mere end 13 Alen, Størrelser, der vel ville svare til respective 20 og 14 Alen, Datidens Maal. Med Undtagelse af, at endeel Kampesteen vare anvendte til det Nederste af begge Sidemurene, var det Øvrige bygget af de dengang almindelige store, røde,

brændte Steen (Tab. I. II. III). Den underste Etage indeholdt selve Porten, der fandtes at være omtrent 6 Alen høi og $6\frac{1}{2}$ Alen bred; Sidemurenes Tykkelse altsaa $3\frac{1}{2}$ Alen. Hvælvingen var en noget trykket Halvcirkel og havde Kanten i Portaabningen brudt (Tab. III. 2). Oven over Porten var den sydlige Muur $1\frac{1}{2}$ Alen tyk, den nordlige og østlige derimod 2 Alen, hvilket Maal den vestlige formodentligen ogsaa har havt. Af de Rester, der vare tilbage af disse Mure, saaes, at der i Øst og Vest havde været et Vindue eller en Luge¹ (Tab. III), og paa Siderne i Syd og Nord en meget stor Indgang, eller maaskee, ligesom ved nuværende Nørreport, en Gien- nemgang fra den da kun saa høie Vold (Tab. I og II). Et Tag med takkede Gavle, som paa vore Landsbykirker, har vel, da der neppe er Grund til at tænke paa nogen større Høide, fuldendt Bygningen.

Denne ydre Skikkelse beholdt dette Porttaarn vistnok indtil 1617, da Christian den Fierde foretog de betydelige Forandringer, som ovenfor ere omtalte. Den vestre Deel blev nemlig nedbrudt og en anden, i Retning med den der anlagte Bastions Flanke gaaende, Muur opført. Et Portal af hugne Steen, hvis Portaabning tillige blev gjort omtrent to Alen høiere end forhen, dækkede næsten ganske dette nye Endepartie, og dannede saaledes Forsiden af Porten, der, for at bringes i Harmonie hermed, indvendig blev malet graalig, som gullandsk Steen, og derefter kvadreret med en hvid eller lysere Farve. Dette, i Forening med et større, skifertækket Spiir, som vel 1622 beskadigedes af Lynilden, men strax igien istandsattes, maatte unegteligen gjøre denne Indgang til Staden langt skønnere og mere imponerende, end den tidligere havde været.

Da Nørreport flyttedes fra Bulværket ved Enden af Nørre-

¹ Aabningen i den østlige Ende havde en Steenkarm, hvortil en passende Luge af Jernplader fandtes inden i Bygningen.

gaden til Courtinen ud for Frederiksborggaden, lukkedes vel Porten, ligesom den udenfor værende Bro ogsaa blev afbrudt; men Porttaarnet selv blev endnu staaende flere Aar i den da ombyggede Bastion. En Prospect af det beleirede Kiøbenhavn, stukken af Albrecht Haelweg og tilegnet Byens Magistrat — hvorpaa man altsaa vel tør forlade sig — viser, at denne Bygning med sit Spiir, maa have overlevet Beleiringen, skjøndt det er rimeligt, at den, ligesom Vesterport, kan have lidt endeel af Fiendens Ild. Hvorlænge det imidlertid har været, inden Nedbrydelsen foretoges, lader sig vel ikke med Bestemthed sige, dog kan man see, at det er skeet inden 1672; thi 14de Dec. 1671 nævnes i en Fortegnelse over Materialier, der vare i Behold fra den gamle Nørreport, „nogle Kobberknapper af en Fløi, aftagen af Taarnet ved Nørreport, veier 5 Lpd.“; „adskilligt gammelt Jern, som af Taarnet ved Nørreport aftaget er, veier tilsammen 23 Skpd., 8 Lpd. og 4 Pd.“; og „endeel gammelt Tømmer af Taarnet ved Nørreport, som under Hestene ved Vandmøllen¹ har været brugt“. Om det har været dette Porttaarn, som i nogen Tid afbenyttedes til Fængsel, og altsaa det, der omtales, naar der 1616 findes opført Betaling til „to Murere, to Kalkslagere og to Pligtskarle, som fra 18de til 25de August have arbeidet paa det Fængsel, Kongl. Majestæt lader giøre paa den Nørreport“, og den 24de October ligeledes til Knud Nielsen „for at have tilmuret en Skorsteen i Fængslet² over Nørreport“, kan vel ikke med Bestemthed siges, skjøndt et saadant Antagende stemmer temmelig vel overeens med det her Anførte; thi deels kan det, ei meget betydelige, Muurarbeide, som Fæng-

¹ En af de Hestemøller, der ved Fæstnings-Arbeidet brugtes til at udpompe Vandet.

² At dette her indrettede Fængsel ogsaa strax er blevet brugt, kan sees af, at der 16de December samme Aar er betalt „Søren Christensen, Portner i Nørreport, for 10 Uger, han har taget Vare paa Jørgen Kaas, som Hans Majestæt havde ladet indsætte udi det Fængsel over fornævnte Nørreport“.

slets Indretning gjorde fornødent, meget godt have bestaaet i Tilmuringen af de to store Indgange og Anbringelsen af en mindre Dør i den søndre Sidemuur (Tab. I og II), deels fandtes der og, ved Udgravningen, Spor af en Skorsteen i det over Porten værende Rums sydvestlige Hjørne. Mere vist er det derimod, at man en Snees Aar efter, har brugt denne Bygning som Krudttaarn. Foruden de alt anførte Data: den Svale, der 1639 gjordes til Krudttaarnet over Nørreport, og den Herman Isenberg 1653 givne Tilladelse til, i et Kammer over Nørreport at indlægge 300 Centner Krudt, kan, for at gjøre det aldeles utvivlsomt, endnu tilføies: at der iblandt Beholdningen af Materialier fra denne Portbygning findes opført „en Dør, som har været for det gamle Krudttaarn, beslaaet med Jern af gamle Harnisker“.

Om dette Locale, hvad der kunde synes noget farligt, under Beleiringen 1658—1659 er vedblevet at anvendes til Opbevaring af Krudt, kan ikke afgjøres, kun seer man, at det kort efter maa have gjort denne Tieneste, eftersom der under 1ste Marts 1662 findes en Ordre til Hans Schack, om „at rømme hvad Krudt og andre Varer, der var paa den gamle Nørreport beliggende, saa Porten kan ryddelig vorde“. Hvorfor Rømningen den Tid befaledes, da Bygningens Nedbrydelse uidentvivel først skete 8 Aar efter, angives ikke; mueligen stod den i Forbindelse med den ligeledes ukiendte Brug, der i Mellemtiden er gjort af den nedenunder værende Port. Ved Udgravningen fandtes nemlig den østre Portaabning tilmuret, og af den vestre var kun Buen forbleven aaben. Ligeledes var der, omtrent en Alen over Portens Grund, lagt et Brædegulv, hvorpaa, op til den østre Tilmuring, stod et Stillads af Tømmer og Lægter, der, ligesom af en meget stor Hede, havde en svag Forkulling. At en ingenlunde ringe Ild i længere Tid maa have været brugt her, derpaa afgav ligeledes hele Porttrummet, ved at være aldeles forrøget og forsodet, unegtelige Beviser.

Da det forhen anførte Brev til Marquart Rotsteen om et Krudt-Magazins Indretning i den anden, den indre Portbygning (Tab. IV, e f g h), tillige nævner, som forestaaende, Bastionens Udfyldning, er det i høi Grad rimeligt, at det herved ubrugeliggiorte ydre Taarn i disse Aar, 1670 eller 1671, er blevet nedrevet, idet man ikke alene afbrød Spiret, men ogsaa den øverste Deel af Murene. Ligeledes borttoges Porttalet, da det, om ei heelt, saa dog noget deraf, eller i al Fald Stenene, kunde bruges andetsteds¹; det Øvrige lod man derimod staae, fordi det, forholdsviis til den Mængde Fyld, der herved spares, ikke betalte sig at bryde det ned.

Ved samme Tid, eller dog kort efter, maae Resterne af oftere omhandlede Nørreport derpaa være blevne dækkede af de, ved den da foretagne Forbedring af Stadens Fæstningsværker, meget forhøiede Volde; og ligesom disse Ruiner, der nu paa ny ere skiulte i den tilkastede Bastion, efter næsten to Hundrede Aars Forløb, tilfældigen bleve fundne, saaledes kunne mueligen Aarhundreder atter gaae hen, inden denne Bygning engang igien kommer frem for Dagen.

¹ At det ikke var ualmindeligt, at ældre Sager saaledes anvendtes ved nye Arbejder, derpaa gives der flere Exempler. Selve den nuværende Vesterport er et Beviis herpaa, idet det nederste Partie uidentviil er en saadan tilbageblivende Deel af det Portal, Christian den Fierde lod opsætte for den ældre Vesterport; Noget, saavel hele Characteren, som specielt de i Form af Kanoner værende Soiler, ved at have denne Konges Navneziffer, noksom tilkiendegiver.

B I L A G .

1.

Christian den Første til Alle, som have Huus og Jord
i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 3die Septbr. 1455.

Vi Christiern med Guds Naade etc., gjøre vitterligt: at Vi det saa skikket haver, for Rigets Bedste og Værns Skyld, og endeligen ville, at Vor Kiøbsted Kiøbenhavn skal fuldkommeligen plankes og fastgjøres med Broer og i andre Maader, som stor Magt paaligger; og ere Vore Borgere og Almue der ganske besværede med, thi at faa af dennem have der selv Huus og Jord. Thi bede Vi Eder, Lærde og Læge, saavel Riddere, Svende, fribaarne Mænd, som Andre, i hvo eller i hvad Staat (Stand) I helst ere, der Huus eller Jord have i Kiøbenhavn, og endeligen ville, at I lade hielpe at planke, broe og fastgjøre forskrevne Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, som de gjøre, der Huus eller Jord have i Malmø, Kiøge og i andre Vore Kiøbstæder i Danmark, efterdi som Vore Borgemestre Eder derom tilsigende vorde, og lader dette ingenlunde. Ville og nogen sig her imod sætte, og ei gjøre som fore er sagt, da give Vi Eder, Vore Borgemestre og Raad i Kiøbenhavn, Fuldmagt, og Eder fuldkommeligen tilstande, at besætte og annamme deres Rente, som sig herimod sætte, og gjøre deraf til Bysens Værn og Fasthed, som forskrevet staaer, hvis deres Andeel derudi efter Skellighed tilsiger.

Datum castro nostro Hafnensi feria 4ta post festum beati Egidii Abbatis. Nostro sub secreto. Anno Domini 1455.

2.

Frederik den Første til Bønderne i flere Herreder.

Odense den 30te November 1526.

Vi Frederik med Guds Naade etc. hilse Eder, alle Vore kiære Undersaatter, Bønder og menige Almue, i hvem I helst tilhører eller tiener, som bygge og boe udi al Harritsborg Lehn, Smørum-Herred, Sokkelunds-Herred, Bieverskov-Herred og Try-Herred, kiærligen med Gud og Vor Naade. Kiære Venner, vider, at Vi nu have befalet Os elskelige, Vore kiære, tro Undersaatter, Borgemestre og Raadmænd og menige Borgere udi Vor Stad Kiøbenhavn, at opbygge og opsætte en Vold, og befæste Staden ydermere end han er; thi bede Vi Eder alle og hver særdeles strengeligen byde, at I alle og hver særdeles komme did til Byen, til Kiøbenhavn, med Eders Heste og Vogne, hver Eder der at age Jord og Tørv en Dag over, naar forskrevne Os elskelige Borgemestre og Raadmænd i Kiøbenhavn Eder derom lader tilsige; og lader det ingenlunde, under Eders Faldsmaal og Vor Hyldest og Naade.

Geheime Archivet.

3.

Kiøbenhavn den 2den Juni 1530.

Vi, Borgemestre og Raadmænd, menige Borgere og Indbyggere i Kiøbenhavn, giøre alle vitterligt og kiendes med dette vort aabne Brev, at vi have udskikket vore Fuldmægtige, som ere: Peer Jørgensen, Anders Hallager, Ambrosius Bogbinder, Thomas Meiriss, Oluf Skriver, Kort Beermand, Anders Haagensen, Christian Skomager og Mester Claus, Raadmænd og Borgere her sammesteds, til værdige Herre med Gud, Hr. Joachim Rønow, udvalgt Biskop til Roeskilde, at handle med Hans Naade om noget Sølv til et kiærligt Laan af vor Frue Kirke her i Staden, den menige fattige Almue,

Kiøbenhavns Indbyggere, til Undsætning i vor store Nød og Trang, at bygge, befæste og oppeholde Stadens Mure og Volde med

Geh. Archivet, Saml. Siælland og Møen.

4.

Frederik den Første til Henrik Gøye.

Kiøbenhavn den 9de Juni 1529.

Vor Gunst tilforn. Vider at, som Vi tilforn tilskrevet have, alle Vore og Kronens Bønder og Tienere, som bygge og boende ere udi Eders Lehn, skulle rette dennem efter at arbeide her 2 Dage, for Vort Slot Kiøbenhavn at fuldkomme og færdiggjøre den Vold, som Vi have ladet begynde her, eller og hver Mand skulle rette sig efter at udgive 4 Sk. danske for samme to Dages Arbeide; saa bede Vi Eder endnu og ville, at I strax med allerførste lade dennem tilsige, at de strax ufortøvet uden al Forsømmelse give dennem hid til Slottet, og rette dennem efter at arbeide 2 Dage, eftersom Vi dennem tilforn tilskrevet have, eller og udgive hver 4 Sk., for samme to Dage at lønne det Folk med, som arbeide skulle paa samme Vold, saa at Penge strax udkomme med det allerførste, dertil Vi Os visseligen forlade; thi lader det ingenlunde. Befalendes Eder Gud.

Geh. Archivet, Kiøbenhavnske Sager.

5.

Christian den Tredie til Bønderne i Sømme Herred¹.

Helsingborg den 27de August 1539.

Hilse Eder alle, Vore og Kronens Bønder og Tienere, desligeste alle Stigtens Tienere, Kloster-Tienere, Cannike-

¹ Lignende Breve sendtes ogsaa til: Voldborg, Lille, Thune, Horns, Ramsøe, Ringsted, Meerløse, Faxø, Stevns og Bieverskov Herred.

Tienere, Vicarie-Tienere, Præste-Tienere og Kirke-Tienere, ihvem som helst I tiene eller Eder udi Værge og Forsvar haver, som bygge og boe udi alt Sømme Herred, kiærligen med Gud og Vor Naade: Vider, at nu sidst Vi var udi Vor Stad Kiøbenhavn, have Vi besigtiget samme Byes Volde og Befæstning, og da forfaret, at den paa somme Steder er meget bygfalden, og efterdi at Vore Undersaatte, Borgemestere, Raad og Borgere der sammesteds ikke ere saa formuende, at de nu paa saa kort en Tid kunde selv befæste og opbygge, hvis der fattes, da have Vi taget til Os en Dvenger og et Stykke Vold, som Vi ville bekoste og selv lade færdiggjøre. Thi bede Vi Eder alle og hver særdeles strengeligen byde, at I rette Eder efter alle, somme med Skovle og somme med Spade, at udgive Eder til Vor Stad Kiøbenhavn, naar og hvor Os elskelige Peder Godske, Vør Mand, Tiener og Embedsmand paa Vort Slot Kiøbenhavn, Eder tilsigendes vorder, og retter Eder efter hver Eder selv at arbeide der udi fire samfulde Dage paa Eders egen Kost og Tæring, eller og leie en færdig Karl i sin Sted. Og skal ingen af Eder fare hiem, før han haver taget Tegn af den, som Vi der tilskikkendes vorde, at skulde samme Vor Bygning forestaae, hiem med sig, saa han haver været der og fuldgiort samme 4 Dages Arbeide. Og skal Ingen være fri for samme Arbeide uden aleneste Adelenes egne Arvetienere. Tagendes etc.

Geh. Archivet, Tegnelser over alle Lande.

6.

Christian den Tredie til Lehnsmændene Hr. Oluf Rosenkrands,
Marquard Tymand, Gunde Lange, Joachim Dam.

Helsingborg den 27de August 1539.

V. G. T. Vid, at Vi nu haver selv, der Vi var udi Vor Stad Kiøbenhavn, besigtiget samme Byes Volde og Befæstning-

ger, og forfaret, at samme By er somme Steder meget bygfalden. Og have Vi derfor taget en Dvenger og et Stykke Vold til Os, som Vi selv ville lade bekoste og færdiggjøre. Og sende Vi nu derfor til Dig Vort aabne Brev til Bønder og menige Almue udi dit Herred, saa de skulle, paa hvilken Tid os elskelige Joachim Beck, Vor Rentemester, og Peder Godske, Embedsmand paa Vort Slot Kiøbenhavn, Dig tilsigendes vorder, give dem ud til Vor Stad Kiøbenhavn, og der arbeide udi fire samfulde Dage paa deres egen Kost og Tæring, eftersom den, som Vi der tilskikkendes vorder at skulle samme Bygning forestaae, dem undervisendes og befalendes vorder, og eftersom Du ydermere udi Vores aabne Brev haver at forfare Leiligheden derom. Thi bede Vi Dig og ville, at Du strax lader forkynde og læse samme Brev til N. Herredsting, og strax lader gjøre klare Register og Mandtal paa alle fornævnte Bønder, Ingen undtagne ihvemsomhelst de tiene eller dem i Værge eller Forsvar have, uden aleneste Adelens egne Arvetienere; og siden strax ufortøvet og uden al Forsømmelse tilskikker forskrevne Joachim Beck og Peder Godske saadanne Register, og siden strax der efter, naar Du fanger deres Skrivelse og et Register derpaa, hvormange Karle at de ville tillige udhave, uden al Forsømmelse fremskikke dem. Tagendes etc.

Geh. Archivet, Tegn.

7.

Christian den Tredie til Joachim Beck og Peder Godske.

August 1539.

V. G. T. Vider, at som Eder vel drages til Minde om den Dvenger og Stykke Vold, som Vi have taget Os til at ville selv lade bekoste og færdiggjøre om Kiøbenhavns By, da have Vi nu derfor tilforordineret Os elskelige Peder Rud, Vor Hofsinde, og skikket ham til Eder, saa han skal være hos

Arbejdsfolket, og undervise dem hvad de skulle gjøre, og have Vi derfor givet ham en Instrux derpaa, hvad hver skal have at bestille og udrette med samme Bygning, og antvordet ham nogle Vore Breve¹.

Geh. Archivet, Tegn.

8.

Instrux og ret Underviisning, som beraadslaget og samtykt er, om den Befæstning udi Kiøbenhavn, som Kongelig Majestæt haver sig taget at ville bekoste og færdiggjøre.

Først skal Joachim Beck og Peder Godske strax forskikke Kongelig Majestæts Breve til Lehnsmændene og de Herreder, som skulle arbejde paa samme Befæstning, og strax lade annamme klare Registre og Mandtal paa hvor mange Bønder, at de kunne fange af hvert Herred.

Item skulle og Borgemestrene Poul Hansen og Oluf Skriver undervise Voldmesteren, og udvise og udmøde ham hvor vid og hvor bred samme Dvenger og Grave skal være, og tillige Volden og al samme Bygnings Leilighed, efter som Kongelig Majestæt dem selv tilforn, udi Cantslerens og Melchior Rantzows Overværelse, underviist og befalet har.

Item naar Voldmesteren nu har forfaret og vedtaget samme Bygnings Leilighed, da skal han tilsige Peder Rud, som skal være Tilsynsmand til samme Bygning, hvor mange Bønder og Arbejdsfolk at han behøver om Dagen og efterhaanden, og strax derefter skal Peder Rud fremdeles give det Joachim Beck og Peder Godske tilkiende, og skulle siden fremdeles forskrive det til Lehnsmændene, udi hvilkens Herred der er mange Bønder, han tillige og efterhaanden uden al Forstyrrelse udsende skal.

¹ Disse Breve angik Requisition af Tømmer, Hiulbøre, Spader, Hakker og flere saadanne fornødne Sager, som Instruxen omtaler.

Og hvis Deel, som Hans Voldmester fattes til samme Bygning, det skal han give Peder Rud tilkiende, og Peder Rud skal fremdeles tilsige Joachim Beck og Peder Godske derom, og de skulle finde Raad dertil.

Og hvis Deel som Joachim Beck og Peder Godske ikke kunne finde Raad til, enten formedelst deres Bud eller Skrivelse, det maae de strax skriftligen give Kongelig Majestæt tilkiende, saa Hans Kongelige Majestæt da kunde være for- tænkt derudi, og selv lade det forskrive.

Skulle og Poul Hansen og Oluf Skriver selv hver Dag være hos paa samme Arbeide, og have Tilsyn, at det bliver gjort, efter som Kongelig Majestæt det selv udviist har, og samme Arbeide maa tage en god Fremgang.

Skal Peder Rud og tilgives nogle af Slots-Tienere, af Liggerne eller af Skytterne, som skulle dagligen være hos Arbeidsfolkene, og tilskynde dem flittigen at arbeide, saa de komme betimeligen paa Arbeide og silde deraf igien.

Skulle alle Kronens Bønder og Tienere, desligeste alle Stiftens Tienere, Klostertienere, Canniketienere, Vicarietienere, Præstetienere og Kirketienere, hvem som helst de tiene eller dem udi Værge og Forsvar haver, arbeide paa samme Bygning udi 4 samfulde Dage paa deres egen Kost og Tæring, eller og leie en færdig Karl udi sit Sted. Og skal for samme Bygning Ingen være fri, uden alene Adelens egne Arve-Tienere.

Og skal ingen af samme Bønder ville fare hiem, førend de have taget Tegn af Peder Rud, saa de have endt og fuldgiort samme fire Dages Arbeide.

Item Peder Godske skal til samme Bygnings Behov bestille Kampesteen af Amager og andetsteds, hvor han dem bekomme kan, til Fundament til samme Dvenger. Og des til Behov fik han Kongelig Majestæts aabne Breve til Smørums Herred, Sokkelunds Herred og til Amager, at de skulle age samme Steen.

Item Hr. Peder Skram fik Kongelig Majestæts Brev om 1c (100) Hiulbøre, som han skal lade giøre og ufortøvet fremskikke til Kiøbenhavn.

Item Joachim Dam om 50 Hiulbøre.

Item Hr. Matt. Eriksen om 50 Hiulbøre.

Item skulle Joachim Beck og Peder Godske lade bestille de Hiulbøre fra Malmø og over til Kiøbenhavn, som der ikke Behov giøres, desligeste saa mange Bukker¹ og Spader, som derfra ombæres kan.

Desligeste skulle Joachim Beck og Peder Godske forskikke fem Fad Jern til Kiøge, de fire at lade smede 100 Hakker af og mere, om til kan række, og det ene Fad at smede Jernskovle af.

Desligeste fire Fad Jern til Roeskilde, at lade smede deraf 160 Spader. Og des til Behov sender Kongelig Majestæt dem tvende Hans Naades Breve til Borgemestre og Raad i Kiøge og Roeskilde, at de, efter Joachim Becks og Peder Godskes Underviisning, skulle lade giøre samme Spader, Hakker og Jernskovle.

Item skal Peder Godske lade giøre 200 Skovle, og med det allerførste lade forskikke til Kiøbenhavn.

Skal og Peder Godske bestille Bøge- og Ege-Tømmer, og hvis andet Behov giøres, til Broer at føre over Graven paa.

Item Pileriis og Vidieriis til at lægge udi Volden, som Peder Godske og bestille skal.

Item skulle Joachim Beck og Peder Godske og lade bestille fra Bahus Tømmer til den rette Bro og Vindebro, som skal være udenfor Runddelen over Graven.

Sammeledes skal Peder Godske skikke Heste til den Vandkonst, med Seler og Redskab, sammeledes Foder, Hø og Havre til samme Heste. Og skulle Borgemestrene selv be-

¹ Redskaber til at nedbukke eller nedramme Pæle med, deraf endnu Pælebukker, Rambuk etc.

skikke og bekoste den Karl, som dem skal drive og røgte, efter som Poul Hansen vedtaget har.

Item kan disse Bønder af foranførte Herreder ikke tilrække at fuldkomme samme Arbeide, da skal udi Tide tilsiges andre omliggende Herreder.

Geh.-Archivet, Kiøbh. Sager.

9.

Christian den Tredie til Magnus Gyldenstierne.

Koldinghuus, den 26de Juli 1558.

V. S. G. T. Vider, at Os er Eders Skrivelse tilhænde kommet, udi hvilken I iblandt andre Ærender Os tilskriver, at I have havt med Eder Os elskelige Hans von Diskow, og ladet ham besee den Leilighed om den Vandkonst, baade af Hiortholm-Sø og andensteds at drage Vandet ind til Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, baade til Slottet og Byen. Sammeledes at I have ladet ham besee Kiøbenhavns Byes Befæstning, og hvor den er foretagen at befæstes, desligeste ladet ham besee Vort Slot Krogens Befæstning. Og forskrevne Hans v. Diskow har givet for Raad og mener, at der bliver Vand nok af de Søer, der ligger ud til Sletten, at bekomme til Kiøbenhavn, Hiortholm-Sø foruden. Og Hans v. Diskow har underviist Mester Lydke en Konst at giøre, at man kan med 2 Karle eller 2 Oxer drive Vandet saa høit paa Slottet, som det behov giøres. Har og Hans v. Diskow vel befaldet den Befæstning, som er begyndt og foretagen omkring Kiøbenhavns By, saa og befalder ham den Befæstning paa Krogen, og ham tykkes godt være, at der var lagt en Pastei paa det Hjørne ud til Byen, og en bag Porten ud til Stranden; skulle der og gjøres Hul paa Muren bag Stegerset at lægge Skyts ud imod Skibene, at bruge naar Behov giøres; og giøres stærke Jernspringler for at lade op og ned, som Eders Skrivelse videre derom bemelder. Da tykkes Os vel være, at ham samme Befæstning, baade omkring

Kiøbenhavns By og paa Krogen, har behaget, og tykkes os ikke uraadeligt være, at Vort Slot Krogen bliver saa befæstet, som han det udseet har. At I derfor ville tiltænke og overveie med Vor Lehnsmand paa Vort Slot Kiøbenhavn, Os elskelige Poul Hvittfeldt, Vor Mand og Tiener, at der maatte findes Raad til, at der kunde drages Steen, Kalk og Tømmer udi Forraad, saa at naar Leiligheden sig begiver, at det da kunde foretages, Os og Riget til Bedste og Gode, som vel fornøden er, at samme Huus maatte blive færdiggjort, og ikke være saa øde som det hertil været har. Og efterdi at forskrevne Hans v. Diskow tykkes, at det ikke gjøres Behov at tage det Vand af Hiortholm-Sø og ind udi Kiøbenhavn, da bede Vi Eder og begiere, at I lade bruge den Vandkonst, lige som han den haver udviist Mester Lydke; og høre vi det gierne, at samme Vandkonst kan gjøres med slig ringe Besværing. Meden om den Krudtmølle, som I Os tilskrev, at den kan blive staaendes, og at Vandet, derfra løber, ikke skal forfylde Byens Grave med Jord, kan formenes med en Rende at lægge der fra, da er det ikke Vort Betænkende, eller og tykkes raadeligt være, for allehaande Aarsagers Skyld, at Krudtmøllen skal ligge saa langt fra Slottet, medens at der maatte findes Raad til, at den kunde lægges nærmere Slottet, bedendes Eder og begiere, at I ville tage nogle Andre til Eder, som dette forstandet har og med dem overveie, hvor samme Krudtmølle kunde bedst blive lagt nærmere Slottet. Sammeledes som Eders Skrivelse bemelder, at Hercules, Vor Bygmester, har ladet Hans v. Diskow besee den Skabelon, som han har gjort paa Kiøbenhavns Slot, hure vi det agtede at lade foretage og bygge, og kunde ikke derom blive til eens, thi Hans von Diskow vilde have tvende Pasteier liggende udenfor Slottet, den ene imod Smeden og den anden imod Tøihuset, og gjøre Gravene ud bedre, da vil det ikke falde Os til Sinde, meden ville, at samme Skabelon maa blive lige som vor Bygmester den foretaget og gjort har, til saa længe Vi os videre

derom har beraadt. Ydermere forfare Vi af Eders Skrivelse, at Hans v. Diskow har udgivet et Raad, med nogle Ege at nedslaae ved Bremerholmen, og der lægge vore Skibe ved udi Havnen, og skulde da ikke fordærves saa mange Toug, som hertil skeet er og til komme med mindre Omkostning, da mue i der med lade bestaae; Vi ville med Tiden selv tage Nogen til Os, som dette forstandet har, og Os betænke hvad Raad der er bedst til, at der kunde slaaes et Bulværk, som vore Skibe kunde hos lægges og blive forvarede, og Os kan om Aaret komme til mindste Besværing.

Fremdeles som I skrive Os til, hvorledes I have bestilt Vagten paa vore Skibe, desligeste paa Slottet og i Byen, saa og hvor mange Knegte I have udi Aarstjeneste paa Vore Vegne, da tykkes Os saa vel at være bestilt, baade om Vagten og med de Knegte, I have antaget, og maa I lade bestaae, og ingen flere Knegte tage udi Tieneste, førend I videre Vor Skrivelse derom fangendes vorder. Desligeste som I Os og tilskikke en Jernklode, som Wolff udi Skeeden, udi Vort Rige Norge, har smedet, og Vi har tilskrevet Os elskelige Christiern Munk, Vor Mand, Tiener og Embedsmand paa vort Slot Aggershuus, at han skal handle med forskrevne Wolff, hvad han skal have for Skpd. af hvis Lod, som han Os smeder, og at I have ladet Vor Arkeliemester tilskikke ham en Skabelon paa hvis Lod, som han Os smede skal, hvilket Os tykkes saa godt være, og befalder Os samme Lod vel saa at være giort, og ville Vi, at I ville bestille og vende der Flid til, at hvis Kartov-Lod, Slange-Lod, Falkonet-Lod eller andre Lod, som han foretager, at de maatte blive smedede med en Hast og blive giort deraf saa mange, som Vi behov have. Bedendes Eder og begiere, at, naar den Vindeltrappe er færdig, som er foretaget der paa Slottet, at I da ville bestille, at vor Bygmester Hercules foretager og dynneker under Loftet det Kammer, som Vort det store Seierværk udi staaer, og flyer det vel baade om Væggen og andetsteds, ligesom Vort eget Kam-

mer. Og hvis Peder Oxe har Os udi disse Dage tilskrevet, har I al Leiligheden derom at forfare af en Udskrift af samme hans Brev, som Vi Eder derhos tilskikke, at I vil med Flid have Eders Bud ude, og lade forfare hvor han er og hvad han foretager, og hvis I derom forfare kunde, at I det strax ville lade Os fange at vide, og at I udi Vor Fraværelse ville Alting lade Eder være befalet, og udi alle Maader ramme og vide Vort Gavn og Bedste, som Vi Eder tiltroer.

Geh. Archivet, Kiøbh. Sager.

10.

Christian den Tredie til Magnus Gyldenstjerne.

Drotningborg den 11te September 1558.

V. S. G. T. Vider, at Vi nu have beseet den Skabelon, som I Os tilskikkede med Vor Voldmester, paa den Befæstning, som skulde foretages for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, og behager Os samme Skabelon vel, og tykkes saa godt være, at samme Befæstning bliver foretagen, dog at Graven bliver giort 100 Sko bred og 40 Sko dyb. Og er der for lidt Vand paa 3 Alen. At I derfor efter Leiligheden lader giøre, saa der kunde blive 6 eller 7 Alen Vand udi Graven, om det staaer til at giøre; saa og at hvis Jord, som bliver opkastet og ført af Graven, at den Jord bliver ført udi de omliggende Haver eller ind udi Byen paa Voldene, hvor bedst beleiligt kan være, at man kan næst blive af med samme Jord. Og agte Vi, at lade alvorligen foretage samme Befæstning paa Foraaret og lade den fulddrive. Thi bede Vi Eder og begiere, at I des til Behov ville lade tilsige Os elskelige Poul Hvitfeldt, Vor Mand, Tiener og Embedsmand paa Vort Slot Kiøbenhavn, at han udi Vinter lader tilhobe Kampesteen udi Forraad til samme Befæstning efter Voldmesterens Underviisning. Sammeledes at I lader giøre udi Vore Klostre, som Vi her hos skikke Eder

Vore Breve til, saa mange Hiulbøre, som denne indlagte Seddel udviser, og skikke til Forstanderne udi forskrevne Klostre et Mønster paa samme Hiulbøre, hvorledes de skulle være giorte og beslagne, efter som Voldmesteren der paa lader giøre. Og ville Vi lade befale Vor Rentemester, at der bliver bestilt udi Forraad: Ærter, Sild, Gryn og anden Fetalie til samme Arbeidsfolks Behov; og forsee Vi Os til, at Vi ville bekomme Arbeidsfolk nok af de mange fattige Folk, som omløbe og klage dem ingen Tieneste at kunne bekomme, saa og af de Tryglere, som omløbe. Desligeste bede Vi Eder og begiere, at I vil bestille udi Forraad: Skuffer, Spader og anden Deel, hvis I vide dertil vil Behov giøres, saa at Alting er udi Forraad, saa at samme Arbeide kan foretages strax paa Foraaret; og maa I beholde de tydske Gravere udi Vinter og lade dem arbeide udi Rodetal eller stykkeviis, efter som Vi tilforn Eder derom tilskrevet have.

Geh. Archivet, Siäll. Tegn.

11.

Christian den Tredie til Skov-Kloster.

Drotningborg den 11te September 1558.

V. G. T. Vider, at Vi agte strax paa Foraaret at lade foretage nogen Befæstning for vor Kiøbsted Kiøbenhavn, som Vi ville med en Hast have fulddrevet; thi bede Vi Eder og ville, at I der til Behov lade udi denne Vinter giøre der udi Klosteret¹ 100 gode Hiulbøre, udaf godt flækket Bøgetræ og vel beslaaet, efter det Mønster som af elskelige Hr. Magnus Gyldenstjerne, Ridder, Vor Mand, Raad og Stadholder paa Vort Slot Kiøbenhavn, Eder tilskikkendes vorder, og naar

¹ Lignende Breve afgik til Antvorskov om 300 Hiulbøre, til Ringsted om 200, til Esrom om 100, til Herredsvad om 200 og til Sorø om 300.

samme Hiulbøre af Eder blive fordret, at I da iligen forskikke dem til Kiøbenhavn

Geh. Archivet, Siell. Tegn.

12.

Christian den Tredie til dem af Adel, som havde Gaarde i Kiøbenhavn.

Drotningborg den 12te September 1558.

V. G. T. Vid, at Os elskelige Borgemestre og Raad-mænd udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn have nogentid siden berettet for Os, hvorledes at, efterdi der var stor Brøst paa deres Byes Befæstning, og Vore Undersaattere der sammesteds have des til Behov forvendt en stor Omkostning paa, og beklage, at Adelen her udi Riget og Herre-Klostrene have der mange Gaarde udi Byen, som ingen Hielp gjordes af til Byens Befæstning, da er det bevilget og samtykket: at hver af Adelen, som har egne Gaarde udi forskrevne Kiøbenhavn, skulle udgive til forskrevne Kiøbenhavns Byes Befæstnings Behov 20 Daler, og er allerede en Part deraf indkommen; thi bede Vi Dig og ville, at efterdi Du har egen Gaard udi Kiøbenhavn, at Du derfor til samme Byes Befæstning udlægger 20 Jochimsdaler, og dem overantvorder Os elskelige Herluf Trolle, Vor Mand, Raad og Embedsmand paa Vor Gaard udi Roeskilde, inden Juledag førstkommende i det allerseneste. Vi ville lade forordinere, at samme Pendinge skal forvendes til Kiøbenhavns Byes Befæstning og til intet andet.

Geh. Archivet, Siell. Tegn.

13.

Frederik den Anden til Kiøbenhavns Indvaanere.

Frederiksborg den 20de Marts 1567.

G. A. V. Vid, at efterdi Vi forfare, at Voldene og anden Befæstning om Vor Kiøbsted Kiøbenhavn er meget forfal-

den, og paa det at samme Befæstning med det Første maatte foretages og færdiggjøres, have Vi til dets Behov undt og tilladt, og med dette Vort aabne Brev unde og tillade, at Os elskelige Borgemestre og Raadmænd sammesteds herefter maae oppebære af Alle, som der bygge i Kiøbenhavn, en dansk Hvid af hver Skieppe Malt, der forbrygges, til saa længe Vi anderledes derom tilsinds vorder, og samme Pending skulle de forvende til Byens Befæstning at bygge og forbedre, og til intet andet.

Geh. Archivet, Siæl. Tegn.

14.

Frederik den Anden til Borgemestre og Raad.

Kiøbenhavn den 9de Juni 1568.

Hilser Eder . . . Vider, at Vi ere komne udi Forfaring, hvorledes at, nu Vore Landsknegte have giort Mytteri her uden for Byen, have nogle af dem understandet sig om Natten at begive sig herind i Byen paa de Steder, som Byen ikke haver været befæstet, og somme af dem ere hemmeligen der indkomne, hvilket ikke alene er spotteligt og forhaanligt, men er og at befrygte, at det udi Fremtiden udiligemaade kan vederfares; da paa det Sligt herefter maa forekommes, og Byen kunde blive befæstet, saa at den for al Magt og Overvold kan blive forvaret, have Vi for godt anseet, at Befæstningen maatte blive foretaget og forbedret. Og paa det samme Arbeide saa meget dessnarere maa gaae for sig, ville Vi, at I oppebære af hver Eiendomsgaard, som er her udi Byen, hvis Rente som deraf gaaer eet Aarstid. . . . Vi ville og lade bestille, at hvis svenske Fanger, som ere her udi Riget, der ikke ere af Adel, eller og ikke have nogen synderlige Befalinger iblandt Krigsfolket, og ikke ere formuende dem selv for deres Penge at underholde, skulle hid forskikkes, og for Underholdning bruges til samme Arbeid.

Geh. Archivet, Kiøbh. Sager.

15.

Frederik den Anden til Borgemestre, Raadmænd og menige
Borgere i Kiøbenhavn.

Frederiksborg den 31te August 1572.

V. G. T. Vider, at nu sidste Gang Vi vare i Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, have Vi seet og formærket, hvorledes at Vol-den og Befæstningen derfor Byen skal være meget forfalden, at dermed udi Tide vil tænkes, at den maa blive hiulpet og forbedret, saafremt at Byen skal blive forvaret, om Noget paa-kommer. Thi bede Vi Eder og ville, at I rette Eder efter at foretage forskrevne Byes Befæstning, og selv at betænke og opsøge de Midler og Veie, at hvor der findes noget Brøst paaferde, at det med det første maa blive fuldkommeligen færdiggjort. Tagendes her aldeles ingen Forsømmelse for, saafremt I ikke ville stande derfor tilrette.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

16.

Frederik den Anden til Peder Oxe.

Skanderborg den 16de Marts 1573.

V. S. G. T. Vider, at eftersom I nogen Tid siden forleden skrev Os til, og lod give tilkiende om den Befæstning for Kiøbenhavn, og Vi da, efter som Vi befandt Leiligheden, tilskrev Eder Vort Betænkende, og at Vi for godt ansaae det dermed paa nogen Tid blev anholdet, paa det Folket kunde komme til Næring, og der maatte tilhobe samles nogen Forraad, hvad paa skulde holdes, og samme Befæstning siden maatte foretages og med en Hast opsættes, fulddrives og færdiggjøres. Nu berettes Os, at forskrevne Befæstning er foretaget og Borgerne der udi Byen en Part dem derover besvære og beklage, deres Armod og Uformuenhed er saa stor, at de ikke kunne den Besværing i denne Tid drage. Der skal og være nogle

Borgere, som sig skulle lade høre, at de nødes til at sælge og afhænde Huse og Gaarde, og flytte paa andre Steder at boe. Da efter saadanne Leiligheder, og efterdi, som I vel selv vide, at Undersaatterne i Kiøbstæderne, saavel som andetsteds, efter denne langvarende og besværlige Krig, end hertil ikke er kommet saa for dem, at de skulle kunne taale nogen stor Besværing; dertil med er Alting, hvad Fattigfolk skal have, synderligt udi dette Aar, overmaade dyrt; og Vi derhos og befinde, at forskrevne Befæstning ikke vil udrettes eller fuldkommes uden stor Bekostning, synes Os endnu som tilforn bedst, at dermed bliver bestandendes til videre Besked. Thi bede Vi Eder og begiere, at I med forskrevne Befæstning Alting lader anstaae, og Intet ydermere derpaa lader arbeide, til saa længe Vi selv taler med Eder, og da Vor Mening derom giver Eder tilkiende.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

17.

Frederik den Anden til Borgemestre og Raad.

Skanderborg den 18de Marts 1573.

V. G. T. Vider, at Vi forfare, at I have begyndt og ladet foretage nogen Befæstning der for Byen at ville lade flye og færdiggjøre, og Vi forfare, at en stor Part Vore Undersaattere, Borgerne der sammesteds, finder dem fast besværet, og synderligen udi denne dyre Tid, samme Befæstning at fulddrive, da have Vi nu den Leilighed betragtet og overveiet og for godt anseet, at Alting dermed bliver bestaaendes paa videre Besked. Bedende Eder og ville, at I med forskrevne Befæstning lader bestaae, og Intet ydermere dertil udlægger, ei heller nogen videre Bekostning derpaa gjøre, førend I fange ydermere Vor Befaling.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

18.

Frederik den Anden til Peder Oxe.

Drotningborg den 2den April 1573.

V. S. G. T. Vider, at Vi have bekommet Eders Skrivelse, hvorudi I for det første giver tilkiende om den Befæstning, som for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn skulde være begyndt, at Intet ydermere enten med Muur eller Gravning derpaa skal være foretaget end hvis Fundament og Grundvold, som med Steen lagt er, hvilke man udi den forgangne Vinter har paa Amager og andetsteds ladet opbryde; og derhos formelder, at Ingen med Billighed sig over nogen Besværing udi de Maader skulle kunne have at beklage, som Eders Skrivelse videre derom formelder, hvorpaa Vi Eder naadigst ikke kunde forholde, at hvis Vi Eder om forskrevne Befæstning og Vore Undersaatteres Klagemaal have tilskrevet, er os udi ligesaadanne Maade, som Vor Skrivelse formelder, forekommet; men efterdi Vi af dette Eders Brev anden Beretning forfare, have Vi Eder derudi naadigst undskyldt. . . .

Geh. Archivet, Siell. Tegn.

19.

Frederik den Anden til alle dem, som have Huse, Gaarde, eller boe udi Kiøbenhavn.

Frederiksborg den 30te Juni 1581.

Hilser Eder Vore kiære troe Undersaatter, Borgemestre, Raadmænd og menige Borgere og Indbyggere udi vor Kiøbsted Kiøbenhavn, saa og Alle, være sig Læg eller Lærd, som have Huse eller Gaarde eller Jorde udi forskrevne Kiøbenhavn, evindeligen med Gud og Vor Naade, og gjøre hermed Eder Alle vitterligt: at eftersom af vore Forfædre og fremfarne Konger udi Danmark, af nødtørfigt Betænkende og bevægelige Aarsager, Riget og menige Rigets Indbyggere til Ære, Styrke,

Værn og Bistand, er for godt, raadeligt og gavnligt anseet, at forskrevne vor Kiøbsted Kiøbenhavn skulde befæstes, og derfor, ved adskillige Kongebreve, er forordnet og paalagt menige Byens Indbyggere samme Byens Befæstning at skulle, hver efter sin Formue, forfordre og ved Magt holde. Og efter at det skulde være at befrygte, at forskrevne vor Byes Befæstning med Tiden skulde forsømmes, efterlades, og aldeles blive øde over den Uorden, som Vi forfare dermed sammesteds en Tid lang er holdt, udi det en Part Præster, Borgere af andre Kiøbstæder, og andre Udenbyesmænd, som have sig tilforhandlet eller arvet Gaard sammesteds, saa og en Part, som have Vore Breve for Skathold og slig sædvanlig Tyngde at være forskaanet, skulde sig ville tilholde Frihed, og ikke ville med være, hvis paa forskrevne Byes Befæstning kunde opgaae, at ville bekoste. Deslige skulle ogsaa nogle af Adelen, som have kiøbt eller arvet Gaarde udi forskrevne Kiøbsted Kiøbenhavn, ville befrie dem, udi samme deres Gaarde boende, for slig Tyngde til Byens Befæstning og Arbeide, endog de, saavel som Andre, nyde og bruge borgerlig Handel og Næring sammesteds. Da efter at Os af samme Betænkende, som det vore Forfædre og fremfarne Konger udi Danmark lovligen og nytteligen begyndt og foretaget have, er og vil være anliggende, at fornævnte vor Kiøbsted Kiøbenhavn maa blive tilbørligen befæstet, og samme Befæstning siden ved Magt holdt, og efterdi sligt er menige Byens Indbyggere, den Ene saavel som den Anden, til Gode, og derfor billigt, at den Ene med den Anden hielper til samme Tyngde, og paa det dermed maa gaae ligeligen til, og En ikke mere end den Anden skulde derudinden utilbørligen besværes, ville Vi dermed saa forholdet have: at af alle Huse, Gaarde og Boder udi forskrevne Kiøbenhavn, saa mange som bruges borgerlig Handel og Vandel udi, og udi hvilke Boder Borgere eller de, som Torvet og borgerlig Næring søge og bruge, være sig hvem de kunde tilhøre, Ædle eller Uædle, lærde Mænd eller Læge,

Borgemestre, Raadmænd eller Borgere, Indenbyesmænd eller uden (Udenbyesmænd), hvis Stands eller Conditions det være kan, som samme Huse, Gaarde eller Boder tilhøre, skulle gives, gøres og opholdes hvis Tyngde og Udgifter, som til forskrevne Byes Befæstning paakommer og Behov gøres, hver af sine Huse og Gaarde efter sin Indkomst, og desligeste efter sin Handel og Vandel, imedens og al den Stund samme Arbeid paa Befæstningen paastaaer, eftersom nu iblandt Borgerne sammesteds er sædvanligt. Og skulle de, som i samme Gaarde, Huse eller Boder — være sig hvem de ere, de tilhøre — ere boende, være forpligtet samme Tyngde at fuldgiøre, hver efter sin Formue, saa fremt de ikke derfor ville lide Tiltale og stande Borgemestrene og Raadmænd, paa Byens Vegne, tilrette; hvorfor og hver, som Huse, Gaarde eller Boder har udi forskrevne Kiøbenhavn, skal være forpligtet derudi at holde godt, ærligt og nærigt Folk, som samme Tyngde kan fuldgiøre, og dersom det skeer, da skulle Borgemestrene og Raadmænd Fuldmagt have at søge den Forsømmelse udi deres Huusleie. Dog ville Vi herudinden undtaget have: de Huse og Gaarde, som Professoribus udi Universitetet, Sognepræsterne, Capellanerne, Skolemestrene eller andre Kirketienere der udi Byen, for deres Kald og Embede, er tillagt, og de selv er boende udi, hvilke af forskrevne Gaarde skulle være for forskrevne Tyngde til Befæstningen forskaanet, uden Nogen selv godvilligen dertil ville Noget give. Dog, hvis nogen forskrevne de Høilærde og Geistlige have nogen Borger-Huse eller Gaarde kiøbt eller arvet sammesteds, af dem skal gives og gøres Tyngde til Befæstningen, efter som foranført staaer, og som af andre Borgergaarde, og skal aldeles herudinden Ingen være forskaanet. Thi bede Vi strengeligen, byde og befale Borgemestre og Raadmænd udi forskrevne vor Kiøbsted Kiøbenhavn, som nu ere eller herefter kommende vorder, at I fuldkommeligen holder over denne vor alvorlige Forordning, Bud og Befaling, og med aldeles Ingen seer igjen-

nem Fingre, og siden lader Eder være befalet, med forskrevne Eders Byes Befæstning at have grandgiveligt Indseende, saafremt Eders Forsømmelse derudi findes, I da ikke ville stande derfor til Rette.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

20.

Frederik den Anden til Adelen, som har Huse og Gaarde i
Kiøbenhavn.

Frederiksborg den 12te Juli 1581.

V. G. T. Vider, eftersom det af fremfarne Konger gavnligt og nødtørftigt, Riget til Bedste, Værn og Bestyrkning er for godt anseet, at Vor Kiøbsted Kiøbenhavn skulde befæstes, og ved adskillige Kongebreve og Befalinger forordnet, at samme Befæstning skulde forfremmes og ved Magt holdes; og efterdi forskrevne Befæstning af lang Forsømmelse nu har været meget forfalden, og Vi derfor have alvorligen befalet Os elskelige Borgemestre og Raadmænd sammesteds, at skulle endeligen foretage den at forbedre, og menige Borgere og Byens Indbyggere dertil, hver efter sin Formue, at skulle hielpe og fordre, Vi og naadigst er tilneiget, paa Kronens Vegne, til des Behov efter Leiligheden at fordre og hielpe. Og efter at samme Befæstning ikke alene er Byens Indbyggere, men og alle dem, Adelen og Andre, som der udi Byen have Huse eller Gaarde, saa og det ganske Rige, gavnligt, have Vi ikke Tvivl derpaa, at vore kiære, troe Undersaatter af Adelen, efter Vi dem naadigst med Vor Skrivelse derom ville besøge, sig ei godvilligen skulle lade finde, efter deres Leilighed og Indkomst af deres Gaarde udi Kiøbenhavn og hielpe til samme Befæstning, hvorfor Vi og Dig hermed naadigst ville have derom anlanget, bedendes Dig og begiere, at Du, saavel som andre af Adelen, som have Gaarde eller Huse sammesteds, til forskrevne Kiøbenhavns Befæstning,

ogsaa af Dine Huse eller Gaarde, Du der udi Byen har, vil bevilge et Aars Huusleie, som Dig sammesteds kan tilkomme, Halvparten udi nærværende Aar, og anden Halvparten udi tilkommende Aar, at derefter forskrevne Befæstning, Dig selv saavel som Andre til Gode, og Dit Fædrene-Rige til Ære, Styrke, Værn og Forbedring, maa blive fuldkommen. Vi ville lade have Indseende med, at samme Hielp til forskrevne Befæstnings Behov og ikke til andet Brug skal anvendes. Du vil Dig derfor derudinden godvilligen lade finde, og Dig med det første Bud derom imod Os erklære, derefter Vi herudinden ydermere kunne vide at forordne. Dermed gjør Du Os synderlig til Villie og Vi forlade Os vist dertil.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

21.

Frederik den Anden til Byfoged Christen Christensen.

Frederiksborg den 20de September 1582.

V. G. T. Vid, eftersom Vi nogentid siden forleden have tilskrevet alle de Herremænd hver især, saa mange som have Gaarde, Huse og Boder der udi Byen, at de til Byens Befæstning der sammesteds vilde bevilge saa meget, som et Aars Rente af samme deres Gaarde, Huse og Boder; Halvparten udi det Aar, og anden Halvparten udi det Aar dernæst efter, hvorpaa Størsteparten skriftligen imod Os have dem erklæret, og det indgaaet og bevilget; og Vi komme udi Forfaring, at deraf en stor Part endnu tilbagestaaer, da bede Vi Dig og ville, at Du paa Vore Vegne beslaaer Huusleien hos dem, som boe udi forskrevne Adels Gaarde, Huse og Boder der i Byen, af hvilke forskrevne et Aars Leie ikke allerede er indkommet, indtil af hver et Aars Leie bliver udgivet og fuldgjort til Byens Befæstning, som for er rørt.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

22.

Christian den Fjerde til Borgemestre og Raad.

Kiøbenhavn den 13de Marts 1589.

V. G. T. Vider, at Vi naadigst have undt og bevilget Os elskelige Tyge Brahe til Knudstrup, Vor Mand og Tiener, tvende Vore og Kronens øde Huse, liggende næst op til Farvergaarden der udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, hvilke Vi, efter Dannemænds Tykke, naadigst gjerne havde vurderet hvad de kunde være værd; thi bede Vi Eder og ville: at I af Eders Medborgere der udi Byen tilforordner nogle Dannemænd, som samme tvende Huse med Grund, Eiendom og anden Tilliggelse efter skielligt Værd vurderer og taxerer, og hvis de derom kunde kiende, at de det under deres Signeter give fra dem beskrevet, som de ville ansvare og være bekiendt. Sammeledes, at som han ogsaa underdanigst har været begierende den Skandse af Steen, som staaer næst op til Volden, saa og det lille Stykke af Volden, som strækker sig til hans Stakit ved Porten, man gaaer ind ad, tillaans af Eder at maatte bekomme, efterat han er tilsinds paa samme Skandse at lade en Bygning foretage og opsætte, som til den vidtberømte astronomiske Konst kan være tienlig og brugelig, og derpaa til samme Konsts Brug vil have nogen Instrumenter, og derhos forordne nogen Personer, som noget nær derhos kan blive boendes, og de som Lyst og Villie have sig udi samme Konst at øve og beflitte, og de med Alting derhos at have Opseende, eftersom han des Leilighed ydermere kunde Eder vide at berette. Han og derhos tilbyder sig at ville give Eder hans Forpligt, samme Skandse og Stykke af Volden til Eder igjen at ville overantvorde, naar Nøden det fordrer og han derom tilsiges. Bede Vi Eder og ville, at I ham samme Skandse og det Stykke af Volden efter hans Begiering tillaans, til samme astronomiske Brug, forunder.

23.

Christian den Fierde til Rigets Raad.

Kiøbenhavn den 29de Marts 1600.

V. S. G. T. Vider, at som Vi have naadigst betænkt, at skulle blive Riget nødtørftigt og til Gavn, at Kiøbenhavns Befæstning blev forbedret og noget videre udlagt, end som den nu er; og efterat det ikke uden stort Arbeid og Bekostning kan skee og blive fuldendt, have Vi for godt anseet og betænkt, at Bønderne her udi Vort Land Siælland, skulle dertil giøre Hielp og Undsætning. Thi bede Vi Eder og begiere, at I ville bevilge, at alle Bønder her udi Vort Land Siælland, som Adelen Tienere ere, maa enhver af dem, nu udi denne tilstaaende Sommer, paa samme Befæstning arbeide sex Søgnedage paa deres egen Underholdning og Bekostning, naar de af Vor Lehnsmand derom bliver tilsagt, og siden aarligen (hvert) Aar, saalænge samme Arbeide forfølge, indtil Befæstningen bliver færdiggjort, hvilket Vi forhaabe, næst Guds Hielp, med det første at skulle skee. Dog hvad Adelen Ugedags Tienere er belangende, som boe for deres Sædegaarde, skulle de for samme Arbeide være forskaanede. Og at I om denne Leilighed nu med dette Bud Eders Betænkende Os tilbyder, paa det Vi siden ufortøvet derom kunde lade Vore aabne Breve og Mandat udgaae udi forskrevne Vort Land Siælland, hvor efter alle dennem kunne vide at forholde. Vi ville og lade giøre den Forordning, at alle Vore og Kronens Tienere her udi Landet, Ugedagsmænd undtaget, skulle, lige med Adelen Tienere, giøre dertil Hielp og Undsætning. Og efterdi samme Arbeide kan være Adelen Tienere en ringe Besværing, og det som skal giøres og forfærdiges er ikke ringe, men Riget og Undersaatterne til Gavn, tvivle Vi ikke, at I jo dette Vores Forehavende lader Eder befalde.

24.

Christian den Fierde til Adelen i Siælland etc.

Antvorskov den 6te December 1606.

Hilser Eder alle Vore kiære, troe Undersaatter, Riddersmænds Mænd, Fruer, Jomfruer og alle, som frie og frelse kiendes, og frit Jordegods have, og bygge og boe over alt Vort Land Siælland, saavel som og Eder, her sammesteds have Jordegods liggendes, og udi andre Vore Lande ere bosiddendes, kiærligen med Gud og Vor Naade: Vider, at eftersom Vi naadigst ere tilsinds og for raadeligt og godt have anseet, dette ganske Rige og dets Indbyggere til Gavn og Gode, at Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, som en Hovedstad her udi Riget, med det allerførste maa, ydermere end den hidindtil haver været, blive befæstiget, og med Vold og anden Nødtørf til forefaldende Leilighed saaledes forsynet, som det sig bør og den Nødtørf fordrer og udkræver. Vi og naadigst derhos kunde betænke og Os tilsinde føre Byen ikke at være ved den Formue og Forraad, at saadant nødvendigt og besværligt Arbeide udaf dens Indkomst og paa Byens Bekostning kan begyndes og fulddrives: da, paa det forskrevne Vores velmenende Forehavende, forskrevne Bygning belangende (som dog er meent Vort og Eders Fædrene-Rige til Bestyrkning, Gavn og Gode), og næst Guds Hielp tilstundende Sommer skal begyndes og foretages, des frugtbare kan afgaae, bede Vi Eder og naadigst begiere, at I Os til synderlig Villie og Behagelighed, og Eders eget Fædrene-Rige til Bedste, underdanigst ville bevilge og samtykke, at saa mange Bønder og Tienere, som I have boende her udi forskrevne Vort Land Siælland, saavel Ugedags-Tienere som andre, maae udi forestaaende Sommer enhver dennem, naar de af Vores Befalingsmand, under hvis Lehn de ere bosiddende, derom paa Vores Vegne bliver tilsagt, til samme Befæstnings Behov, paa deres egen Kost og uden al Vores Løn og Betaling, arbeide sex

Søgne-Dage, anseendes, at saadan Vores naadigste Begiering og Anmodning skeer dette ganske Kongerige til en Prydelse og Ære, og, til forefaldende Nødtørft og Leilighed, dette ganske Lands Indbyggere til et Værn, Tilflugt og Beskyttelse. Og at I Eder til den næste Landsting, som bliver holdt efter Juul, enten selv begiver, eller og Eders Fuldmægtige fremskikker, til Vor Kiøbsted Ringsted, dersammesteds Eder imod Vores tilforordnede Raad og gode Mænd, som til samme Tid skulle blive deputerede, Eder paa Vore Vegne om den Leilighed videre at foregive, paa saadan Vores naadigste Begiering at resolve. Vi forsee Os derudinden naadigst til, at saadan Vores muelige Anmodning og Petition hos Eder underdanigst bliver anseet. Vi ville saadan Eders underdanige Velvillighed igien med al Gunst og Naade bekiende.

Geh.-Archivet, Siæll. Tegn.

25.

Christian den Fierde til Vilhelm Dresselberg.

Antvorskov den 6te December 1606.

V. G. T. Vid, at eftersom Vi for adskillige indfaldende Aarsagers Skyld eragter raadeligt og gavnligt, nu tilkommende Sommer, med Grave og Volde at lade befæstige Vor Kiøbsted Kiøbenhavn ydermere og videre end den hidindtil haver været, hvorom Vi og have tilskrevet menige Ridderskabet, som have Bønder og Tienere her udi Vort Land Siælland, at samme deres Bønder til bemeldte Bygnings Behov sex Søgnedage at arbeide underdanigst maae blive bevilget, des Leilighed Du af herhos liggende Vort aabne Brev ydermere haver at forfare. Thi bede Vi Dig og, ville, at Du, med allerførste Leilighed og til nu næstkommende Landsting, forskrevne Vort aabne Brev lader læse og forkynde, saa og alvorligen tilholder alle Tingriderne over alt forskrevne Vort Land Siælland, at de saadan Vores naadigste Begiering og Forslag, enhver til sit Herreds-

ting, med det allerførste og inden Juul offentlig forkynder, saa at menige Ridderskabet her sammesteds derom kunde udi Tide blive forståndiget, og til bestemte Tid og Sted dennem underdanigst kunde vide at indstille, og paa saadan Vores naadigste og velmenende Foregivende at erklære og resolve, som det sig bør.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

26.

Christian den Fierde til Rigsraaden Henrik Lykke.

Antvorskov den 17de Januar 1607.

V. S. G. T. Vider, at eftersom Vi, anseendes det være dette ganske Kongerige til Ære, naadigst ere tilsinds, næsttilkommende Sommer at lade befæstige vor Kiøbsted Kiøbenhavn mere end den her tildags haver været, Vi og naadigst kunde betænke og Os tilsinde føre, saadant besværligt Arbeide og stor Omkostning ikke at kunne begyndes og fuldbringes udaf Byens Forraad og Indkomst, med mindre andre Midler dertil blev betænkt, have Vi med Vores naadigste Skrivelse ladet belange hos menige Adel og Ridderskabet udi Vore Lande Lolland og Falster, at de underdanigst vilde bevilge og samtykke, at deres Bønder og Tienere, saavel Ugedagsmænd som andre, maae, udi næstkommende Sommer, til forskrevne Befæstnings Behov arbeide sex Søgnedage, naar de af Vores Lehnsmand, under hvis Lehn de ere bosiddende, derom paa Vores Vegne blive tilsagt, eller og give saa mange Pendinge, som saa mange Daglønnere og Pligtsfolk kunde leies for udi deres Sted; og at de dennem derom til den 12te Februar nu næstkommende, udi vor Kiøbstad Mariboe, imod Vores tilforordnede Raad og gode Mænd skulle erklære. Thi bede Vi Eder og naadigst begiere, at I til forskrevne Tid Eder til forskrevne Vor Kiøbstad Mariboe begive, foreholdendes menige Ridderskabet, som enten bygge og boe udi forskrevne Lande Lolland

og Falster, eller og have Jordegods der sammesteds liggende, og der sammesteds blive forsamlede paa Vores Vegne, denne Vores naadigste og velmenende Begiering, at skee deres og Vores Fædrene-Rige til en Beprydelse og Ære. Forsee Os for den Sags Skyld naadigst til dennem, som til Vores kiære, troe Undersaatter, at de dennem derudinden godvillige lader befinde, bearbeidendes med mueligste Flid Eder derhen, at med samme Vores Forehavende mue havs Fremgang, eftersom Vi Eder naadigst tiltroer.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

27.

Christian den Fierde til Professorerne i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 10de Februar 1607.

V. S. G. T: Vider, eftersom Vi, af adskillige indfaldende Aarsager og Motiver naadigst bevæget, have betænkt og for godt anseet, Vor Kiøbsted Kiøbenhavn noget ydermere end hidindtil at lade befæstige, og med Volde, Grave og anden Nødtørf til al forefaldende Leilighed saaledes at lade forbedre og forfærdige, som det sig bør, da, efterdi til den Fornødenhed vil Behov giøres en stor Forraad udaf Pendinge, have Vi naadigst været forårsaget, Vore og Kronens Bønder og Tienere over Vore Lande Siælland, Lolland og Falster, samt des underliggende Øer, en muelig Skat og Landehielp til des Behov at paalægge. Paa det samme foretagende Værk maa have des forderligere og udførligere Fremgang, da bede Vi Eder og naadigst begiere, at I, denne Vores velmeente Forehavende, saavel som naadigste Begiering anseet, underdanigst ville tillade og bevilge, at alle Universitetets Bønder og Tienere, hvilke I udi denne Befaling haver og naadigst medforlehnnet er, saa vel som forskrevne Vore og Kronens Tienere, til forskrevne Befæstnings Behov contribuere, hvilket Eder paa Eders

Privilegier en anden Tid ikke til nogen præjudicio skal andrages. Dermed skeer Os i Synderlighed til Villie.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

28.

Christian den Fierdes aabne Brev til menige Kronens Tienere, Capitels-, Universitets-, Vicarie- og Præste-Tienere, og menige Almue over al Siælland, Lolland og Falster, om Skat til Kiøbenhavns Befæstning at udgive.

Kiøbenhavn den 22de Februar 1607.

Hilser Eder alle Vore kiære, troe Undersaatte, Vore og Kronens Bønder og menige Almue, saavel Ugedagstienere som andre, aldeles Ingen undtagne, desligeste Capitels-Tienere, Universitets-Tienere, Vicarie-Tienere og Præste-Tienere, som bygge og boe over al N. Lehn, evindeligen med Gud og Vor Naade. Vider, at eftersom Vi, for adskillige forefaldende Leiligheds Skyld, foraarsages Vores Kiøbsted Kiøbenhavn noget ydermere og bedre end hidindtil at lade befæstige, og med Volde, Grave og anden tilbehørig Nødtørft at lade forbedre og forfærdige, som det sig bør: da, efterdi til des Behov en mærkelig Summa Pendinge vil anvendes og opgaae, foraarsages Vi — endog Vi det ellers gjerne havde gaaet forbi — Eder, som Vore kiære, troe Undersaatte, om en muelig Hielp at lade besøge, hvilken udi saa Maade, som efterfølger, af Eder skal udgives og opbæres, saa at hver 10 jordegne Bønder skulle lægges udi Læg sammen, og give Os 20 Enkelte-Daler, den Rige hielper den Fattige. Sammeledes skal hver 10 Bønder, som ikke have frit Jordegods, men have fæstet deres Gaarde og bruge Avl, ogsaa lægges udi Læg sammen, og give Os 10 Enkelte-Daler, den Rige hielper den Fattige. Desligeste skal og hver Smed, hver Skomager, hver Skræder, hver Muurmeister og hver Møller, som boer paa Landsbyerne og bruger Avl, give Os 1 Enkelt-Daler, og de, som ikke bruge Avl, give

Os $\frac{1}{2}$ Daler. Skal og hver Pebersvend give Os 1 Daler, hver Huusmand og Inderste $\frac{1}{2}$ Daler; sammeledes skal hver Tiene-stedreng, som tiener for fuld Løn, hvad heller han haver Kornsted eller ikke, give Os $\frac{1}{2}$ Daler, og den, som ikke tiener for fuld Løn, en Orts-Daler: Og hvor flere Bønder ere boende paa een Gaard, hvad heller det er jordeget Gods eller Fæstegods, saafremt de ellers bruge Avl, da skal Hovedmanden, den Bedste udi Gaarden boer, skrives for heel og de Andre for Inderste, og skal aldeles Ingen være fri for samme Skat, hverken Ugedagsmænd eller andre, eftersom forskrevet staaer. Dog have Vi naadigst bevilget, at dersom Bønderne ikke kunne afstedkomme at give Os Enkelte-Daler, da maae de udistedet for en Daler give Os 4 Mark dansk eller og 33 Skilling lybsk udi Smaapenge. Og skal samme Skat være inde til Pindsedag nu førstkommende udi det allerseneste. Vi have befalet Os elskelige N., Vor Mand, Tiener og Befalingsmand paa Vort Slot N., at skulle lade skrive samme Skat over al fornævnte Lehn, og at lægge Eder udi Læg sammen, saa at den Rige hjælper den Fattige, og haver Opseende at dermed ganger ligeligen til, og siden af Eder opbærger og fremskikker paa de Steder, Vi ham naadigst befalet har; og skal Skriveren ingen Pendinge have for han skriver samme Skat. Thi bede Vi Eder Alle, og hver særdeles strengeligen byde, at I retter Eder efter at møde paa de Steder, fornævnte N. eller hans Fuldmægtig Eder derom tilsigendes vorder, og der af ham for samme Skat lader Eder skrive, og siden den betimelig at udgive og fremføre, og fornævnte N. eller hans Fuldmægtig overantvorde, saa han den fremdeles inden den bestemte Tid kan fra sig levere, som forskrevet staaer, saa fremt I ikke derfor ville deles og tiltales. Thi tager her ingen Forsømmelse for. Vi ville igien være Eder Alle og hver særdeles en naadig Herre og Konning, og Eders Gavn og Bedste udi alle Maader vide og ramme, som Vi Vore kiære og troe Undersaatter pligtig er.

29.

Christian den Fierde til Lehnsmændene.

Antvorskov den 29de Januar 1607.

V. G. T. Vid, at eftersom Vi, næst Guds Hielp, nu strax paa Foraaret agter at lade begynde og foretage med den Bygning paa Befæstningen for vor Kiøbsted Kiøbenhavn, og til des Behov et ganske stort Antal Pligts- og Arbeids-Folk at bruge vil fornøden giøres, da bede Vi Dig og ville, at Du til den Brug der udi Dit Lehn lader colligere og tilhobe samle N. Personer udaf hvis Løsgængere og tjenestløse Folk — som dog Vore Undersaattere til Besværing løbe og omstrippe Landet —, og dersom Du af det Slags Folk saa mange ikke kan bekomme, Du da udtager andre ledige Karle, som ikke sidde for Huus og Gaard, og at Du dennem siden fremskikker til forskrevne Vort Slot Kiøbenhavn, saa at de til den 1ste Marts nu næstkommende visseligen kunne være der tilstede. Havendes derudinden flittigt og grandgiveligt Indseende, at Ingen fremkommer, uden de som føre og stærke ere, og til grovt Arbeide at forrette kan være tienlige, saa og at Ingen udaf dennem, Du udi saa Maade udtager og fremskikker, sig undslaaer, at han sig jo til bemeldte Tid indstiller.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

30.

Christian den Fierde til Rentemestrene.

Kronborg den 20de Juni 1636.

Rentemestrene skal være derom, at de bekomme Folk, som graver de Stene op langs Volden inden til Byen ad, som nu besættes med Haver og Hytter allevegne. Stenen skal stykkeviis fortinges at optage og skaffe op paa Volden. De skal begynde ved Dr. Jonasses Gaard ved Østerport, der som den liden Have er begyndt imellem Huset og Volden, og saa

continuere det indtil Nørreport. Efterhaanden som Stenen tages op paa Volden, da vil Stakitværket tages op og forvares, saa at de strax det igien kan bruge, naar de gaer videre fort, hvilket Byen kommer til at giøre, saa og imidlertid at vare Volden for Fæ, som kan giøre Skade.

Christian den Fierdes egenh. Breve.

31.

Christian den Fierde til Muurmesteren Morten Kiøge.

Kiøbenhavn den 11te Marts 1618.

Giører Alle vitterligt: at eftersom Vi nu naadigst haver ladet tinge med Morten Kiøge, Borger og Muurmester her udi Kiøbenhavn, at skulle mure 3 Gavle paa den murede Skandse ved Tøihuset, saa og forhøie Muren, som ganger fra Tøihuset og til forskrevne Skandse, eller og opmure en anden Muur 3 Steen tyk tvert over derifra; og skal forskrevne Huus være femten Alen udi Videlsen. Han skal selv grave og sætte Fundamentet dertil. For hvilket hans Arbeide Vi naadigst have bevilget at ville lade give hannem 700 Rdl., som ham efterhaanden, som Arbeidet ganger for sig, skal gives. Bedende og bydende Vore Rentemestre forskrevne Morten Kiøge forskrevne Pendinge at give og fornøie, eftersom forskrevet staaer, ei giørende hannem derpaa Forhindring i nogen Maade.

Geh. Archivet, Siell. Reg.

32.

Christian den Fierde til Abraham de la Hay.

Kronborg den 10de Juni 1618.

Giører Alle vitterligt: at eftersom Vi naadigst have ladet fortinge med nærværende Brevviser, Abraham de la Hay, Ingenieur, at fuldfærdige det Stykke Vold, som Just Melchior-

sen paa begyndt og hidindtil paa arbeidet haver, som angaaer ved Vesterport og endes paa Courtinen af den Tenaille mod Vandkonsten, efter hans derpaa udgivne Forpligts videre Indhold: da have Vi naadigst derimod lovet at ville lade give hannem for samme Arbeide at fuldfærdige 2300 Rdl. Bedende og bydende Vore Rentemestre, at I, paa Vore Vegne, give og fornøie forskrevne Abraham de la Hay forskrevne Penge, og det efterhaanden som Arbeidet ganger for sig.

Geh. Archivet, Siæll. Reg.

33.

Christian den Fierde til Borgemestre og Raad.

Kiøbenhavn den 18de Marts 1607.

Hilser Eder, Os elskelige Borgemestre og Raadmænd her udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, evindeligen med Gud og Vor Naade. Vider, at eftersom Vi, anseende den foretagne Bygning paa Befæstningen her for Byen udi Synderlighed at skee Byen og dens Indbyggere til Gavn og Gode, naadigst have betænkt og for godt anseet, at Byen paa sin egen Bekostning skal lade opbygge og forfærdige den Runddeel og Skandse, som skal henlægges imellem Nørre- og Vesterport her uden for Byen. Og efterat Vi noksom derhos kunde betragte og Os tilsinde føre, at derpaa vil anvendes en mærkelig stor Omkostning, hvortil Byens Forraad ganske lidet eller intet kan forstrække, have Vi naadigst betænkt efterskrevne Middel, ved hvilket udi nogen Maade den Summa kunde tilveiebringes, med hvilken saadant Arbeide kunde begyndes og fuldendes. Som er først, at alle baade Geistlige og Verdslige, som haver Ildhuse og Boliger at leie bort her udi Byen, eller ogsaa her strax udenfor Portene, hvad heller de her samme-steds eller og paa andre Steder ere bosiddende, skulle af enhver samme deres Huse og Vaaninger komme Byen tilhielp med een Rigsdaler. Og dersom sig Nogen herudinden vilde

vægre, og forskrevne Daler ikke godvilligen udgiver, eftersom forskrevet staaer, da skal den af Øvrigheden fordres og indkræves af de Folk, udi samme Leievaaninger boe, hvilken dennem siden af deres Huusherre skal kortes og afquitteres udi deres Huusleie. Og skal herudinden aldeles Ingen være exciperede eller forskaaenede, enten I, forskrevne Borgemestre og Raad selv, Geistlig eller Verdslig, privilegerede Personer, Vores daglige Tienere eller nogen Anden, eneste Vore Undersaatter udaf Adelen, de Fattige og saa mange udaf Borger-skabet, som udi den sidste udgangne Skat ere blevne taxerede, hvilke hermed og paa denne Tid skulle være og blive umolesterede og ubesværede. Dernæst efterat Vi naadigst forfare, at de Flensborger-Kræmmere bruge stor Handel og Bedrift, saa de ere ved en træfflig Formue, da skulle de udi lige Maa-de være forpligtede til samme Bygnings Behov at contribuere, eftersom de, efter deres Haandtering og Evne, christeligen kunde taxeres. Desligeste skulle og de Fremmede og Udlæn-derne, baade Lybske, Stettiner, Hollændere og Andre, som her udi Byen ligge og bruge deres Handel og Vandel, være forpligtede dennem til samme Befæstnings Behov, efter deres Formue og Haandtering, at lade taxere og sætte. Bedendes og bydendes Eder forskrevne Borgemestre og Raad, at I, efter den Taxt, som forskrevet staaer, udaf Eder selv, saavel som og udaf Andre, baade Inden- og Udenbyesfolk, som have Ildhuse og Leievaaninger her udi Byen eller og strax udenfor Byen, retter Eder efter forskrevne Skat til forskrevne Befæstnings Behov at indkræve og opbærge. Saavel som og christeligen at lade sætte og taxere forskrevne Flensborger-Kræmmere, saasom og de Lybske, Stettiner, Hollændere og Andre, som her udi Byen ligge at bruge deres Kjøbmandskab, for en vis Summa til samme Befæstnings Behov, efter deres Haandtering, Evne og Formue, og at I den siden udaf dennem til bemeldte Fornødenhed lader colligere og indkræve. Saavel som og bydendes og befalendes forskrevne Vore Undersaat-

tere, som haver Boder og Huse her udi eller uden for Byen, desligeste og forskrevne Flensborger-Kræmmere og andre Fremmede, som her sammesteds ligge at bruge deres Handel, at I Eder herudinden godvilligen lader befinde, naar I af forskrevne Borgemestre og Raad blive tilsagte og taxeret, sat og lagt, som forskrevet staaer. Ladendes det ingenlunde under Vor Hyldest og Naade.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

34.

Christian den Fierde til Borgemestre og Raad.

Kiøbenhavn den 10de April 1608.

Hilser Eder, Os elskelige Borgemestre og Raadmænd udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, evindeligen med Gud og Vor Naade. Vider, eftersom Vi naadigst komme udi Forfaring, at til den foretagne Bygnings Behov, saavel paa Befæstningen her for Byen, som paa Raadhuset og Posten hersammesteds, endnu vil behøves en anseelig Summa Pendinge over hvis tilforn er contribuereet, da, efterdi slig Bekostning skeer Byen til Bedste, have Vi naadigst bevilget og forordnet, at til dette Behov endnu maa contribueres 5000 Daler. Bedendes Eder derfor og ville, at I, tagende til Eder tvende de forstandigste Mænd udaf hvert Qvarteer her udi Byen, lader taxere menige Borgerskabet sammesteds, der iblandt ogsaa Eder selv med beregnet, desligeste alle baade Geistlige og Verdslige, som have Huse, Boder og Vaaninger her udi Byen eller og strax uden for Porten, hvad heller de ere inden eller uden Byen bosiddendes og optage Rente af deres Boder, Vore Undersaatter af Adel alleneste undtagne. Sammeledes Fremmede og Udlandige, som her Aar ud og Aar ind bruge deres Haandtering. Saa at samme Taxt sig til forskrevne fem Tusind Daler over alt kan beløbe, dog efter enhver deres Evne, Formue og

Bedrift, saa hverken den Fattige eller den Rige derudinden skeer for kort, eftersom I ville ansvare og være bekiendt.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

35.

Christian den Fierde til de Høilærde udi Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 23de April 1609.

V. S. G. T. Vi bede Eder og naadigst begiere, at I Os til synderlig Villie og Velgefald underdanigst ville bevilge, paa denne ene Gang, at give Skat af de Huse og Leievaaninger, som I have her udi Byen Eder tilhørende, til Befæstningens Behov hersammesteds, lige ved andre Indbyggere her udi Byen. Vi ville Eder naadigst have lovet og tilsagt, at saadan Eders Bevilling ikke skal komme, enten nu eller udi Fremtiden, Eder eller Eders Efterkommere, paa Eders Friheder og Privilegier til Hinder eller Forfang udi nogen Maade. Dermed skeer Os udi Synderlighed til Villie.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

36.

Ingenieuren Johan Sembs Contract om Christianshavns Fæstning at forfærdige.

Kiøbenhavn den 7de December 1617.

Eftersom Kongelig Majestæt, min allernaadigste Herre, naadigst haver fortinget med mig, Johan Semb, en Befæstning paa Amager at anlægge, saa bepligter jeg mig den i efterskrevne Maader at forfærdige, og efter den Afridsning, jeg Høibemeldte Hans Majestæt derpaa underdanigst leveret haver.

Først, skal Graven være rundtom, fra det øster halve Bulværk mod Reberbanen til det vester halve Bulværk mod Tøihuset, landværts mod Amager, 4 Alen dyb og 44 siællandske Alen bred oven til, meden hvis Steen, som findes i

Gravene eller nogensteds udi mit Arbeide, med dennem skal jeg mig intet befatte.

For det Andet, af den Jord, som af den samme Grav udkommer, skal Voldens Grund og Bærme 6 Alen bred gøres og saa høi, at Volden overalt kan være fri for Vand, naar det reiser i Graven eller i Stranden; og hvor i Behov gøres skal sættes Møntørv eller Voldtørv for samme Bærme, i Synderlighed hvor Sand er.

For det Tredie, paa samme Bærme skal Volden med sit Bulværk, Halv-Bulværk og Courtiner anlægges som efterfølger: det øster halve Bulværk mod Holmen, og Courtinen derfra til Espaulen ¹ af dette øster hele Bulværk mod Landet, skal være unden anlæggende 25 Alen, paa Kronen 10 Alen, og skal samme Vold være 4 Alen høi. Ovenpaa forbemeldte Vold skal et Brystværn anlægges, unden 6 Alen, høit 3 Alen, paa Kronen $3\frac{1}{2}$ Alen. De to hele Bulværker mod Landet og de to Courtiner, saa og det halve vester Bulværk næst dennem, samt 24 Roder, fra Puncten af samme halve, paa den Courtine, som strækker Nord paa mod Tøihuset, skal have efterfølgende Standtekning: Volden skal være, unden Anlægget $30\frac{1}{2}$ Alen, paa Kronen 20 Alen, høit 6 Alen, derpaa et Brystværn anlæggende $7\frac{1}{2}$ Alen, høit 3 Alen, paa Kronen bred $4\frac{1}{2}$ Alen. Den anden Part af forbemeldte Courtine, saa og næst hosliggende vester halve Bulværk mod Slottet, skal være efter den første og mindste Standtekning, og skal inden for alt Brystværnet rundt om anlægges en Banket, høi 1 Alen, bred $1\frac{1}{2}$ Alen, og skal samme Værk tracere uden til paa hver Alen 3 Qvarteer, inden til paa Volden, sin ganske Høide paa Brystværnet, $2\frac{1}{2}$ eller 3 Qvarteer, og skal Volden uden til, Brystværnet uden og inden til, Banketten inden til, opsættes med Tørv, og skal samme Vold gøres af den Jord, som tages ud-

¹ Épaule d'un bastion, kaldes den Vinkel, som en Bastions Face og Flanke danne, hvor de støde sammen.

af Gravene; hvis Jord overbliver skal indføres i Byen, de næste og principaleste Gader med at forhøje.

For det Fierde, skal gøres en Kaydich ¹ paa Contreskarpen, eller en bedækt Vei runden om samme Vold og Grave, saa og langs ud med Stranden, fra det ene halve Bulværk til det andet, imod Slottet og Holmen. Og skal samme Kaidich være saa høi og stærk, at samme Værk Volden og Byen for Strandvand og Havets Væxt kan befrie. Uden til skal samme Kaidich afstignes med Møntørv, inden til opsættes med Voldtørv, og skal Jorden til samme Værk tages uden for Kaidichen, uden hvis om det ene hele Bulværk og landværts kan befindes, at ikke gøres fornøden til Gaderne at forhøje.

For det Femte, Peyllpallen ², hvorefter Graven skal dybgøres, skal slaaes efter det Laveste paa Torvet, som det nu er.

For det Siette, skal jeg sætte Steen rundt om de 2 halve Bulværker mod Stranden, som er om begge Facerne og Espaulen, saa og om det Stykke af Courtinen, som er imellem samme halve Bulværker og Farten i Byen, der som den ud og ind gaaer, som kan være meer omtrent end 100 Roder, og ellers ingensteds forpligtet være at sætte Steen, efterdi det ikke er fornøden; men hvis i Fundamentet eller i Volden gøres fornøden at lægges af Steen, Træ, Straa og Riis, det skal mig, paa høibemeldte Hans Majestæts Bekostning, forskaffes paa Stedet, siden skal jeg det paa min egen Bekostning forbruge.

For det Syvende, hvis Jord som jeg til Kaidichen behøver og ellers til Volden, som jeg ikke kan bekomme af Gravene, saa og Tørv til samme Vold og Kaidich at opsætte og forfærdige, skal jeg maa tage udenfor Kaidichen, hvor mig bedst er beleiligt.

¹ Udentvivil Kayteich, Kaydamm, Vorteich, Vordamm, Avantdique, en Art Faussebraie.

² Mueligen Peilepælen, den Pæl, der blev nedslaaet lige med Overkanten af Graven, fra hvis øverste Ende altsaa Dybden beregnedes.

For det Ottende, haver Høibemeldte Hans Majestæt ilig-
 ſnaade og naadigst fortinget med mig, at jeg en flirsidig Plads
 samt des Gader skal forhøie, hvilken Plads ligger Østen i for-
 nævnte nye Bye, tegnet i Afridsningen 1. 2. 3. 4. og at be-
 gynde midt paa Gaderne og slet til Volden, da er den ene
 Side af samme Plads 35 Roder, den anden 90 Roder, den
 tredie 48 Roder og den fjerde 59 Roder, og skal jeg forbe-
 meldte Plads og Gader forhøie med sin tilbørlige Høide, 1
 Alen høiere end det grønne Land er der, som det Høieste nu
 er udi samme nye Bye, og saa at den kan være fri for Vand
 og have sit Udløb i Stranden af Gaderne.

For det Niende, skal jeg grave en Fart igjennem Byen,
 som skal øverst ved Vandet være 6 Roder bred i det Ringe-
 ste, og dyb lige med Gravene, som gaaer omkring Byen, saa
 man med Baade og Pramme kan komme ud og ind af Havet
 paa begge Sider, og i Byen paa det Sted forbemeldte Fart
 tegnet er i Afridsningen; og skal jeg have fri Græsning til
 hvis Heste jeg paa samme Arbeid bruger, og skal jeg be-
 gynde paa samme Værk strax paa Foraaret, og næst Guds
 Hielp fuldfærdige det paa 2 Aarstid, og holde samme Værk paa
 min egen Eventyr færdig 3 Maaneder efter det er optaget, og
 skal jeg selv dertil forskaffe alle Materialier, saa og selv male
 Vand ud, og holde mig der fri for.

For forbemeldte Værk at fuldfærdige, eftersom forskrevet
 staaer, haver Høibemeldte Hans Majestæt mig naadigst bevil-
 get 38,100 Rdl., eller og Smaamynt, eftersom Rigsdalers or-
 dinaire Værd da er, naar jeg samme Penge opbærer, og er
 mig af samme Summa 2000 Rdl. leveret paa Haanden, den
 anden Rest skal mig, efterhaanden eftersom Arbeidet gaaer for
 sig, udaf Høibemeldte Hans Majestæts Rentekammer erlægges.

Des til Vidnesbyrd haver jeg denne min Forpligt under-
 danigst med egen Haand underskrevet.

37.

Christian den Fierde til Rentemestrene.

Kiøbenhavn den 13de April 1621.

Giører Alle vitterligt, at eftersom Vi naadigst haver ladet fortinge med nærværende Paulo Bussier og Jørgen Plogh, Christianshavns Befæstning at forfærdige, efter den Afridsning, som tilforn derpaa giort er, og Os siden overleveret (efter deres til Os udgivne Contracts¹ Lydelse, udi alle sine Puncter og Artikler), da have Vi for saadan deres fortingede Arbeide at forfærdige, efter deres til Os udgivne Contracts Lydelse, naadigst tilladt og bevilget, og nu med dette Vort aabne Brev bevilge og tillade, at ville lade give og fornøie dennem 26,000 Rdl., hver Rdl. beregnet til 80 danske Skilling, desligeste og nogle gamle Møller og Tømmer, Hiulbøre og gamle Deler, som ligger paa forskrevne Fæstning, hvilket kan beløbe sig ongefær 100 Rdl.; af hvilken forskrevne Summa dennem allerede er givet paa Haanden 2000 Rdl. in Specie. Thi bede Vi og hyde Vore Rentemestre, de som nu ere eller her efter kommende vorder, at I forskrevne Poul Bussier og Jørgen Plogh, efterhaanden og som Arbeidet efter deres til Os udgivne Contracts Lydelse bliver forfærdiget, paa Vore Vegne fornøier og contenterer.

Geh. Archivet, Siæll. Reg.

38.

Christian den Fierde til Mogens Kaas og Borgemestre og Raad.

Kiøbenhavn den 26de April 1625.

V. G. T. Vi bede Eder og ville, at I med forderligste beleilig Plads udseer uden Østerport til en Kirkegaard, hvor

¹ Contracten selv er, med Undtagelse af hvad der her er anført om Betalingen, aldeles eenslydende med Johan Sembs.

og i Fremtiden kunde beqvemmeligen en Kirke sættes, og det imellem Svovlhuset og Veien, dog, om herefter Huus der skulde bygges, at det kunde være til mindste Impediment. Iligemaade at det kan være den Skandse, som Vi naadigst ere tilsinds i Fremtiden, uden Flaaden ved St. Anne-Bro, at lade bygge, uden Forhindring, og at I den strax lader afpæle og til Kirkegaard forordne.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

39.

Christian den Fierde til Tolderne i Sundet.

Wassersbaden den 24de April 1627.

V. G. T. Vi tilskikke Eder her hosfœiede Vort aabne Brev, anlangendes en Told at annamme og opbære der udi Sundet og Belt til Vor foretagne Fæstning, som Vi ved St. Anne-Bro for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, dem som segle og handle paa de Farvande til Forsikkring, agte, næst Guds Hielp, at lade opføre, hvilket Vi ville, at I skulle holde der ved Toldboden tilstede, og derefter opbære en halv Rigsort af hver Læst, til samme Fæstning bliver forfærdiget og ikke længer, eftersom Vor naadigste Befaling, I derom for nogen kort Tid siden haver bekommet, ydermere udviser, hvilket I Os til Regnskab saaledes skulle lade føre.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

40.

Christian den Fierde til alle Kiøbstæderne.

Stade den 25de Mai 1627.

Vider, at eftersom Vi naadigst for godt haver anseet, en ny Bygning ved St. Anne-Bro her for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn at lade forfærdige, til Vores Skibsflaades, Holmens, Tøihusets, Slottets, Byens og anden Rigets Defension og Forsik-

kring, da efterdi til des Behov en mærkelig Summa Penge vil anvendes og opgaae, have Vi, med Os elskelige Danmarks Riges Raads Bevilling og Samtykke, saaledes anordnet, at af efterskrevne Varer, som her udi Riget indføres, skal til forskrevne Bygnings Fornødenhed gives og contribueres udi 3 næst efterfølgende Aar, saasom efterfølger: af alt spansk og fransk Salt, som hid i Riget af nogen Kiøbmand indføres, være sig indlændisk eller udlændisk, skal gives 4 Sk. Dansk af hver Tønde; dog Adelen hvis Salt de selv lade hente med Kiøbmænd, som Salt for sig selv ikke føre, herfor forskaaned. Sammeledes skal hver indlændisk Kiøbmand, som nogen Silkevarer indfører, være sig hvad det er, intet undtaget, give 6 pCt., og udlændisk 8 pCt.; desligeste og hvis indlændisk Kiøbmand, som Klæde indfører, give 3 pCt., og udlændisk 4. Thi bede og befale Vi Vore Lehnsmand, Fogder, Borgemestre, Raadmænd saa og Toldere og Alle, som paa Vore Vegne haver at byde, at I flittig Indseende haver, at denne Anordning efterkommes, og forbemeldte Contribution af de forskrevne Varer udgives under tilbørlig Straf.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

41.

Christian den Fierde til Bønderne paa Kiøbenhavns Lehn.

Kiøbenhavn den 19de December 1627.

Hilser Eder menige Bønder og Tienere, som under Kiøbenhavns Lehn ere liggende, ihvosomhelst I tiene eller tilhøre, Geistlig eller Verdslig, evindeligen med Gud. Vider, at eftersom Vi nu ere tilsinds at lade forfærdige dette Værk, som Vi for nogle Aar siden for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn haver ladet begynde, saa bede Vi Eder og byde, at I retter Eder efter samme Værk med Flid at forfærdige, naar I af Vor Lehnsmand her sammesteds bliver derom tilsagt.

Geh. Archivet, Siæll. Reg.

42.

Christian den Fierde til Gabriel Kruse og Mogens Sehested.

Frederiksborg den 13de October 1629.

V. G. T. Vi bede Dig og ville, at Du alle Vore og Kro-
nens Bønder og Tienere, til Vor Gaard udi Roeskilde liggendes,
tilholder, at enhver dennem, naar Rugen er saet, op-
graver Kampestenene til 3 Læs, saa store som 2 Heste hver
Steen kan age, og siden paa Føret udi Vinteren ager samme
3 Læs Steen til St. Anne-Castels Bygnings Behov for Vor
Kiøbsted Kiøbenhavn.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

43.

Christian den Fierde til Rigets Raad.

Skanderborg den 5te December 1633.

V. S. G. T. Vider, at eftersom Vi for nogen Tid siden,
med menige Danmarks Riges Raads Raad og Samtykke, naadigst
haver for godt anseet, til Baadsmænds Udredningers Op-
byggelse for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, at lade paabyde en
visse Penge, som skulde dertil gives udi 3 Aar af alle Skibe,
Kreier, Skuder og Pramme, saa og til den nye Bygning ved
St. Anne-Bro sammesteds noget vist af fransk og spansk Salt,
og samme 3 Aar moxen ere forbigangne: da, efterdi samme
Bygninger ikke saa letteligen og udi saa kort en Tid ere at
fuldfærdige, begiere Vi naadigst, at I Os fremdeles ville, med
de andre gode Mænd og Raad, bevilge, naar de 3 Aar for-
løbne ere, endda 9 Aar derefter at maae opbærge hvis nu
dertil bevilget er, anseendes dette kommer Riget til synder-
lig Gavn og Bedste, og Vi med 3 Aars Bevilgning ikke syn-
derlig ere tient.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

44.

Christian den Fierde til alle Kiøbstæderne.

Glückstad den 17de April 1634.

Gjører Alle vitterligt, at eftersom Vi for nogen Tid siden have anordnet til den nye Bygning, som ved St. Anne-Bro forfærdiges, af nogle særdeles Varer, som hid udi Vore Riger indføres, at skulle udi 3 Aar efterfølgende Noget gives og contribueres: da, efterdi samme Contribution ikke haver kunnet tilstrække, have Vi, med Vores elskelige Danmarks Riges Raads Betænkende og Samtykke, naadigst for godt anseet, af efterskrevne Varer, til forskrevne Bygnings Fornødenhed, endnu udi næste efterfølgende 6 Aar, at beregne fra den Dag de første 3 Aar ere endte, haver at skulle gives og contribueres, som efterfølger: af alt fransk og spansk Salt, som hid udi Rigerne af nogen Kiøbmand indføres, være sig indenlandsk eller udenlandsk, skal gives 4 Sk. dansk af hver Tønde, dog Adelen hvis Salt de selv lade hente med Kiøbmænd, som Salt for sig selv ikke føre, herfor forskaanede; sammeledes skal hver indenlandsk Kiøbmand, som Silkevarer indfører, være sig hvad det er, Intet undtagent, give 6 pCt., og udenlandske 8 pCt., desligeste og hver indenlandsk Kiøbmand, som Klæde indfører, skal give 3 pCt., og udenlandsk 4 pCt. Thi bede og befale Vi Vore Lehns mænd etc.

Geh. Archivet, Siæll. Reg.

45.

Christian den Fierde til Borgemestre og Raad.

Kiøbenhavn den 4de Mai 1629.

V. G. T. Etersom Vi forfare, det nye Værk ved Vesterport, som til Byens Defension er begyndt at forfærdiges befallet, ikke endnu at være fuldfærdigt, da bede Vi Eder og ville, at I nu strax uden nogen Forsømmelse lader fuldfærdige

samme Værk, eftersom det afstukket, begyndt og befalet er. Og paa det at Værket desbedre kan have Fortgang, og den Ene ikke mere end den Anden graves, ville Vi, at I, naar Overslag er giort hvad samme Værk kommer til at koste, efter de Privilegier Eder givne ere, skal alle uprivilegerede Huse, Gaarde og Boder, her udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, taxere, hvad af hvert Huus, Gaarde eller Boder bør at contribuere, og at I det indfordrer og til Værkets Fortgang igjen henvender.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

46.

Christian den Fierde til Frants Rantzow.

Kiøbenhavn den 6te Mai 1629.

V. S. G. T. Eftersom Vi erfare det nye Værk, som for Vesterport her for Kiøbenhavn, Byen til Defension, anfanget er, ikke endnu at være færdigt, da have Vi ladet tilskrive Os elskelige Borgemestre og Raadmænd sammesteds, at de samme Værk strax uden Forsømmelse skal lade forfærdige, og paa det at det desbedre kan have Fremgang, og den Ene ikke mere end den Anden skal graves, da naar Overslag er giort, hvad samme Værk koste skal, at skulle taxere alle uprivilegerede Huse, Gaarde og Boder her sammesteds, hvad af hver dertil bør at contribuere, og det efter de Privilegier denem givet er. Thi bede Vi Eder og ville, at I Indseende haver, at ikke alene samme Contribution bliver opkrævet, medens og paa Værket igjen anvendes, og at det, saa snart muligt er, bliver, eftersom det begyndt og befalet er, fuldfærdiget.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

47.

Christian den Fierde til Borgemestre og Raad.

Frederiksborg den 10de April 1631.

V. G. T. Eftersom Vi naadigst haver befalet paa det Værk her uden for Nørreport nu strax at skal begyndes, hvilket Værk kommer i Synderlighed denne By tilgode; da bede Vi Eder og ville, at I de Gaarde og Vaaninger paa Amager-torv, som Byen tilhører, lader sætte og taxere, og dennem siden sælger og afhænder, og hvis Penge, I derfor bekommer, anvender paa samme Værk, efterdi samme Gaarde og Vaaninger ere dog denne By ikke synderlig til Fordeel, og staae og forfalde. Hvad sig belanger det Værk uden for Vesterport her sammesteds, saa og Voldens Reparation, dermed ville Vi at skal forholdes efter denne Forordning, af Vores kiære Hr. Fader, Kong Frederik salig og høilovlig Ihukommelse, saa og af Os selv giort er.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

48.

Christian den Fierde til Borgemestre og Raad.

Kiøbenhavn den 22de September 1645.

..... Vi ere og naadigst tilfreds, efter deres iligemaade underdanigste Anmodning, at den Nørreport her for Byen maa dagligen staae aaben med Indfart og Udfart over Peblingebroen, som tilforn, dog med saadan Condition og Vilkaar: at Borgerskabet skal samme Port for Nørreports Butenværk, inden Pindsedag udi næstfølgende Aar, fuldkommeligen lade opbygge og forfærdige, saa ogsaa at de det nye Værk og Voldarbeide udenfor samme Port, efter Bestikken paa samme Butenværk, inden tilkommende Sommers Udgang, endeligen skal lade færdiggjøre.

Geh. Archivet, Siæll. Reg.

49.

Christian den Fierde til Christian Thomesen.

Kiøbenhavn den 12te April 1646.

Efterdi Borgemestre og Raad forgangen Aar, den Tid de saa indstændigt holdt an om, at de maatte faae Nørreport op igjen, lovede, at de strax paa Foraaret vilde forfærdige Butenværket, som er udenfor Nørreport, og nu det intet efterkommer, da skal de derom erindres. Saafremt de nu istedetfor samme Butenværk vil drage det nye Værk ved min Have ind i den gamle Vold ved Nørreport, og dermed lukke Byen paa den Side, da er jeg tilfreds, at Butenværket maa blive efter, indtil Byen sammesteds er lukket.

Christian den Fierdes egenh. Breve.

50.

Christian den Fierde til Lehnsmanden Niels Vind.

Kiøbenhavn den 6te Juli 1645.

V. G. T. Eftersom Bønderne her udi Lehnet sig underdanigst beklager, at de det Butenværk, som ved Vartov begyndt er, hvorpaa de og hidindtil arbeidet have, ikke uden deres største Skade at kunne fuldbringe af den Aarsag, deres Høst nu tilstunder, mens heller sig erbyder derfor at give Penge: da, efterdi Værket med forderligste faaer at giøres, ville Vi naadigst, at Du af Bønderne, som det skulde forfærdige, lader opbærge et Hundrede og tredsindstve Rdl., anseende der saa mange Roder er, en Rdl. paa hver Rode beregnet; saa ville Vi giøre den naadigste Anordning, at Soldaterne det skal fuldgjøre, og Bønderne derfor forskaanet; hvilke forskrevne 160 Rdl. Du siden Os elskelige Knud Ulfeldt til Svenstrup, Vor Mand, Tiener, Krigs-Commissario og Befalingsmand over Tønsberglehn, der til haver at tilstille.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

51.

Ridderskabets Erklæring paa Rigsraadets Indstilling om
Skat til Befæstningen.

Den 4de Mai 1642.

..... Eftersom og af Rigens Raad fornøden eragtes til Landsens Defension en god, real Fæstning at skulle opbygges, hvorudi Hustruer, Børn, Mobilia og andet, som sig selv ikke kunde forsvare, maatte indsælveris, hvortil Hans Kongel. Majestæt synderligt haver sig ladet Kiøbenhavn befalde, og eragtet det fornøden, som Naturen selv synes selv at give Anledning til at befæstige, helst efterdi Regalia, Arsenalen og Skibsflaaden der forvares og der udi kunde være forsikkrede, hvorfor, efterdi Rigens Indkomst er ikke noksom det Forfaldne at reparere eller med nyt Værk at forbedre og forsikre, er Hans Majestæt naadigst begierendes, Ridderskabet nogen Hielp dertil vilde bevilge, saadant Arbeide at fulddrive. Saa endog Ridderskabet haver vel høivigtige Aarsager, underdanigst sig for saadan Hans Majestæts naadigste Begiering at undskylde, dog at lade kiende deres pligtige, underdanigste Affection imod Hans Kongl. Majestæts naadigste og faderlige Omsorg at bevidne: da haver Ridderskabet for deres Person bevilget, til saadan høi fornøden Brug at udgive af hver Td. Korn, alt udi Hartkorn anslagen, $\frac{1}{2}$ Rigsort, og det til førstkommende Juul nærværende Aar at erlægge, efter den Form og Condition senest sluttet og forabscheidet blev, saa og af hver Hundrede Rigsdaler in Specie, Nogen over deres bortskyldige Gield kan have paa Rente, skal give 1 Rigsdaler; forhaabende at samme bevilgede Hielp og Penge bliver til det destinerede Brug anvendte, og med første Leilighed skee kan iværkstillet.

Geh. Archivet, Rigens Raads Breve.

Christian den Fierdes Revers.

Kiøbenhavn den 17de Mai 1642.

Gjører Alle vitterligt, at eftersom Vi Vore kiære, troe Undersaatter af Adel, udi Vort Rige Danmark, naadigst have ladet forskrive hid til Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, og dennem der nogle Poster, deres kiære Fædrelands Velstand og Defension udi denne farlige og vitudseende Tilstand, isynderlighed Kiøbenhavns, som Rigets fornemste Kiøbstedes, Forsikkring og Fortification angaaende, ladet proponere, hvilken Vores naadigste Erindring og Proposition de vel have overveiet, og sig siden derpaa underdanigst, som troe og gode Patrioter, vel erklæret at ville, til forskrevne Kiøbenhavn at forsikke og fortificere, noget contribuere: da, efterdi de sig herudinden godvilligen have ladet befinde, og denne Vores naadigste Anmodende, dog uden nogen Pligt, underdanigst bevilget og samtykket, deres underdanigste Affection imod Os og Begierlighed til deres Fædrelands Velstand dermed at betee, da bepligte Vi Os og Vore Efterkommere, Kongerne udi Danmark, og Kronen, ikke ydermere forskrevne Vores elskelige Ridderskab, deres Arvinger eller Efterkommere hermed at ville grave, eller om saadant videre lade anmode, ei heller dennem eller deres Arvinger dette, nu som allerede godvilligen skeet er og af dennem indgaaet, til nogen Pligt eller Skyldighed imod deres, af Os og fremfarne Konger naadigst givne og confirmerede, Privilegier og Friheder tilregne, men ville dette, som af dennem nu skeet er, alene til en underdanigst, velvillig Affection, de Os og deres Fædreland, som troe Undersaatter og gode Patrioter, uden nogen deres Obligation, beviist, naadigst optage, for hvilken Vi og Vore Efterkommere, Konger udi Danmark, og Kronen, dennem og deres Efterkommere med al kongelig Gunst og Naade skal være og blive velbevaagen.

53.

Hans Schørt til Corfitz Ulfeldt.

(Kiøbenhavn April 1634. ¹)

Rigtig Fortegnelse paa hvis ved det nye Værk uden Østerport hidindtil paa min egen Bekostning med mine egne Materialier giort er, som strækker sig fra det anlagte Castel ved St. Anne-Bro indtil det Bulværk ved Kongl. Maj. Have, og beløber det sig, efter den Deduction og Opmaaling, som udi Velbaarne Hr. Hofmesters Nærværelse skeet er, til 2253 Schacht og $\frac{1}{2}$, hver Schacht for 12 Rdl. efter Contractens Formelding, er 27,042 in specie.

Herpaa haver jeg paa adskillige Tider, efter Velbaarne Hr. Hofmesters Ordinantzer og mine udgivne Qvitteringer, af Kongl. Maj. Tolder Henrik Müller bekommet til Forstrækning paa samme Værk: Anno 1642, den 27de August 5000 Rdl., den 28de Septbr. 2000, den 14de October 2000, den 19de Novbr. 4500, den 24de Decbr. 5000, Anno 1643, den 11te Marts 3000, Summa paa alt det jeg herpaa annammet haver er 21,500 Rdl., saa mig tilkommer endnu Penge 5542 Rdl., hvilke paa det ydmygeligste beder mig med det forderligste maatte ordineres ² at blive erlagt, saa og Ordre gives, at mig, efter Contractens Indhold, 5000 Rdl. til Værket at fortsætte her foruden maatte forstrækkes; er herpaa Velb. Hr. Hofmesters gunstige Svar forventende, forblivende altid Hans Velb. ydmyge Hans Jacobsen Schørt.

Geh. Archiyet, Afregninger.

¹ Da Ulfeldt her benævnes „Hofmester“, og han først udnævntes til denne Værdighed i Begyndelsen af April 1643, maa Brevets Datum altsaa falde imellem 1ste og 15de April.

² I Marginen paa denne Skrivelse findes med Ulfeldts egen Haand følgende Anviisning: At Kongl. Maj. Tolder Henrik Müller betaler Hans Jacobsen, hvis herpaa rester efter Contractens Lydelse. Raadstuen den 15de April 1643. Corfitz Ulfeldt.

54.

Christian den Fierde til Borgemestre og Raad.

Kiøbenhavn den 17de April 1645.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I Borgerskabet herudi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn alvorligen tilholder, at enhver af dennem sig provianterer paa sex Maaneders Tid udi det allerringeste. Vi ville og naadigst, at I med forderligste skal lade med Flid forfare, om saadan Vores naadigste Befaling efterkommes, saa og hvor meget Proviant enhver her boende nu haver i Forraad, og Eder siden derom underdanigst erklærer. Eftersom og den største Nød det udkræver, og Eders egen Velfærd derudi bestaer, at Byens Volde óg Butenværker med allerførste bliver forfærdiget, da forsee Vi Os naadigst til, at Borgerskabet, uden nogen Undskyldning eller Foregivende af Mangel af Materialia eller andet, dennem med allerførste lader forfærdige.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

55.

Christian den Fierde til Borgemestre og Raad.

Kiøbenhavn den 22de April 1645.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I ved alle Portene her udi Byen strax skal lade opsætte Træheste ved hver Port, og siden Officiererne over Borgerskabet alvorligen tilholde, at de uden Persons Anseelse straffer dennem, som kommer drukken paa Vagt, saavel som dennem, sig der siden eller andensteds paa deres Vagt drikker drukken, eller og, førend Tid er, gaaer fra deres anbetroede Post.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

56.

Christian den Fierde til Knud Ulfeldt.

Kiøbenhavn den 7de Juni 1645.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du retter Din Leilighed efter at have tilbørlig Opsigt med Militien og Vagten her i Byen. I Synderlighed ville Vi, at Du dennem, som af Borgerskabet holder Vagt, skal tilholde, at de bliver derved uden nogen Undskyldning, indtil de igien afløses; skal og have flittig Indseende, meest udi denne Tid, paa dennem, som udi Borgernes Sted drager paa Vagten, og ikke have soret Fahnen, meget mindre Byen, at af dennem intet Utilbørligt begaaes eller foretages. Efterdi og Butenværkerne paa den østre og vestre Side saa vidt færdig ere, at derudi med mindre Folk og Umage kan holdes Vagt end i Byen, da ville det have iagt, at det uditide skeer; saa og at samme Værker forsørges med Corps de garde og Sentinel-Huse; udi Betragtning og at alle de, som søger Kiøbenhavn, kan komme ind og ud af den Øster- og Vester-Port, og det Værk uden for Dammen, som gaaer ud ad Veien til Vort Slot Frederiksborg, vil have Tid til at bringes i sin Esse, da eragter Vi sikkrest at være, at Nørreport indtil paa videre Anordning tilukkes, og Broen paa samme Dæmning optages.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

57.

Christian den Fierde til Knud Ulfeldt.

Kiøbenhavn den 4de August 1645.

V. G. T. Eftersom Vi naadigst erfarer, at de, som arbeide udi det nye Værk for Nørreport, skal behøve nogle Fiæle til Stillinger for Værket, og at der skal ligge en Andeel af Byens Deler uden for Østerport, udi det nye Værk, da bede Vi Dig og naadigst ville, at Du forskrevne Fiæle dertil lader

bruge, indtil Borgerskabets Værker uden Nørreport kommer saa vidt, at de selv behøve dennem. Efterdi og stor Brøstfældighed findes paa Byens Volde, og de desforuden ikke saadan ere, at Soldaterne eller Borgerskabet der kan bruge sit Gevær, om fornøden gjøres, anseende Brystværnet ikke er færdigt, og der ikke heller er Banquet inden til, da bede Vi Dig og naadigst ville, at Du Borgemestre og Raad saavidt mueligen tilholder, at de det, til deres egen Defension, lader forfærdige. Efterdi saa og her paa Volden overalt fattes Skandskurve, som dog vel ikke nu kan bringes tilveie, da ville Vi naadigst, at Du hos Borgerskabet skal lade bringe tilveie udi detsteds saa mange gamle Viinfade, hele og halve Tønder, som mueligt er at bekomme, hvilke Du siden kan lade fylde med Jord, og udistedet for Skandskurve lade sætte paa Voldene, hvor fornøden gjøres.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

58.

Christian den Fierde til Rentemestrene.

Kiøbenhavn, den 31te Mai 1645.

..... og efterdi der er fortinget en Skandse paa Amager, ved Broen sammesteds, hvormed skal begyndes paa Mandag førstkommende, da skal der gives Agt paa, at de, som arbeide paa Dæmningen, ikke regnes iblandt dem, som arbeide paa Skandsen, som Mester Claus har lovet færdig en 14 Dages Tid; og efterdi ham er lovet for samme Arbeide 280 Rdl., da skal ham af samme Summa hver Dag gives 20 Rdl., hvilke Penge skal staae færdige, naar derpaa qvitteret bliver.

Christian den Fierdes egenh. Breve.

59.

Christian den Fierde til Christian Thomesen.

Rosenborg den 26de November 1646.

Efterdi Borgemestre og Raad her i Byen haver lovet, at de nu paa Foraaret lade gjøre Volden ved Nørreport færdig, at Byen ved samme Port bliver lukket, da maatte jeg vel vide, hvorledes det kan skee, om de i Vinter intet støder Pæle tvært over Graven ovenfor Porten til en Dæmning, som kan holde Vandet op, at det intet forhindrer dem, som skal arbejde paa Værket, til hvilken Dæmning der vil en Hob dog ringe Tømmer til, som itide vil kjøbes og lægges ved Nørreport, dersom det er frit for Tyveri.

Christian den Fierdes egenh. Breve.

60.

Rigsraadets Skrivelse til Christian den Fierde.

Kiøbenhavn den 5te December 1646.

Er vores underdanigste Erindring og Begiering, at Eders Kongelige Majestæt naadigst ville være tilfreds, at de Ingenieurs, som ere nu her tilstede, maatte give deres Betænkning, hvorledes Kiøbenhavn bedst og beqvemlest kunde forficeres, eftersom det hele Rige der paa mest Magt er paa-liggende, og at det siden paa Foraaret med Arbeidet maatte begyndes, sættes i Værk og forfærdiges af det ganske Land, efter den Bevilling derpaa gjort er af Adelen og Geistligheden, som Eders Kongelige Majestæt ogsaa naadigst haver stadfæstet og bevilget af Kronens, som er: at een Arbeids Karl af hver 200 Tønder Korn forskaffes dertil, og at ethvert Lehn blev tildeelt sit visse Arbeide at forfærdige; og derover at forordnes Conducteurs og Andre, som kunde have flittig Opsyn med dem, som arbejde skulle, og særdeles En, som kunde have General-Inspection over alt Værket, at det gik vel for sig, og

blev forfærdiget som det sig burde, og at Eders Majestæt naadigst ville lade Materialia til, som denne Vinter kunne bestilles og forfærdiges, saavidt ikke allerede i Forraad er. Desligeste ere vi ogsaa underdanigst begierendes, at Eders Kongelige Majestæt naadigst ville lade sig befalde, at den gamle Vold saalænge maatte blive staaende, indtil det nye Værk kunde være bragt udi Defension, efterdi Byen ellers er ganske aaben, og derover allehaande Utilbørlighed forarsages. . . .

Geh. Archivet, Rigens Raads Breve.

61.

Christian den Fierde til Christian Thomesen.

Frederiksborg den 8de December 1646.

Efterdi mig forgangen Søndag af Rigets Marsk ene og stiltiende blev tilstillet en Seddel, med nogle af Rigets Raads Hænder underskreven, tilstillet, som jeg intet læste førend jeg kom hid; den Tid jeg siden det læste, da skrev jeg strax korteligen min Mening derpaa in margine, og sendte hannem den samme tilbage igjen, hvilket jeg hermed nu haver villet lade Dig hermed vide, nemlig: at naar jeg erlanger det igjen, som jeg af min egen Pung spenderet haver paa Kiøbenhavns Fortification, da vil jeg skaffe Materialia til dette forehavende nye Værk. Havde de Godtfolk, Adel og Uadel, i de forrige Tider villet giøre mig det til Villie, som de nu erbyder sig at giøre, da havde Kiøbenhavn for 20 Aar siden været in Perfectione.

Ingenieur og andre, som til Værket kan bruges, ere ved Haanden, og Fortificationen er lagt, som den skal ligge, saa at de intet kan tage feil af den; og om der skjøndt kunde findes Noget, som kunde have nogen Underretning fornøden, da er jeg intet langt borte, saa at de samme Personer kommer mig intet ved at spendere Penge paa

Christian den Fierdes egenh. Breve.

62.

Christian den Fierde til Rigets Raad.

Kiøbenhavn den 21de April 1647.

V. S. G. T. Eftersom Vi Eder naadigst tilforn haver befalet, Ridderskabet her udi Siælland at forskrive og dennem paa Vore Vegne allehaande da at forgive, saa efterdi dette hele Kongerige ikke lidet Magt er paaliggendes, at Kiøbenhavns Fortification alvorligen bliver med allerførste foretagen og paa arbeidet, ville Vi og naadigst, at I da ogsaa Ridderskabet saadant lader forstaae, og af dennem begierer, at de det snarest mueligt den udlovede Hielp, som de tilforn af hver 200 Tdr. Korn tilsagt haver, med nødvendigt Redskab, som dertil bruges skulde, ville lade fremkomme, og sig forene, hvorledes de formene saadant beqvemmeligst af alle og hver kunde uforsømt i Værk stilles, paa det Sommeren ikke skulde forløbe, og saadan høi nødvendigt Arbeide blive forsømt.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

63.

Christian den Fierde til Lehnsmændene over al Siælland.

Kiøbenhavn den 20de Mai 1647.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du Vore og Kronens Bønder udi Dine Lehne tilholder, at de efter Jordbøgernes Summarum over forskrevne Lehne, som beløber sig 5290½ Tdr. Korn af Kroneborg-Lehn 26 Karle, af Frederiksborg-Lehn, hvis Jordbog beløber sig 5953 Tdr. Korn, 29 Karle, og af Abrahamstrup efter Jordbogen, som er 1135½ Td. 5 Karle (beregnet af hver 200 Tdr. Korn een Karl), hver med en Skovl og en Spade, til den 9de Juni førstkommende, hid fremskikker til at arbeide paa Fæstningen her ved Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, og at de dennem paa 3 Maaneders Tid med Underholdning forsyner, eller isteden for hver Karl een

Rdlr. om Ugen fremskikker. For det Øvrige af Jordbogen, hvoraf ikke fuldkommelig kan holdes en Karl, ville Vi naadigst, at de Bønder i hvert Lehn, som Intet udi forbemeldte Karle at holde tilkommer, skal give om Ugen i Kroneborg Lehn 2 $\frac{1}{2}$ 11 β , i Frederiksborg Lehn 4 $\frac{1}{2}$ 4 β og i Abrahamstrup-Lehn 4 $\frac{1}{2}$ 2 β , og at de det til samme Tid lader fremkomme. Hvilke som nu Karle eller Penge fremskikker, de skulle sig hos Os elskelige Axel Urup til Belteberg, Vor Mand, Tiener, bestalter Oberst til Fods og Gouverneur udi Vor Fæstning Christianspriis, angive og sig lade indskrive eller Penge levere. Begiver Nogen sig derfra inden forskrevne tre Maaneder ere ude, uden Pas fra fornævnte Axel Urup, den skal strax sættes, hvor og naar han betrædes, paa Holmen i Jern at arbeide; og at Du gjør den Anordning at dette uden Forsømmelse efterkommes og i Værk stilles.¹⁾

Fortegnelse paa Jordbøgenes Summarum.

	Hartkorn.	Personer.	Bidrag i Penge.
Holbek	773 Tdr.	3	5 $\frac{1}{2}$ 4 β .
Abrahamstrup . . .	1135 $\frac{1}{2}$ -	5	4 - 2 -
Roeskilde	4241 -	21	1 - 4 -
Kiøbenhavn	8804 -	44	,, - 2 -
Draxholm	6597 $\frac{1}{2}$ -	32	5 - 15 -
Svenstrup	627 -	3	,, - 13 -
Antvorskov }	12149 -	60	4 - 8 -
Sæbygaard }			
Korsøer	1446 $\frac{1}{2}$ -	7	1 - 6 -
Tryggevalde	2169 -	20	5 - 3 -
Kronborg	5290 $\frac{1}{2}$ -	26	2 - 11 -
Kallundborg	8130 -	40	3 - 14 -
Vordingborg	6209 $\frac{1}{2}$ -	31	,, - 4 -

¹⁾ Ligesaadant et Brev fik Capitlet i Roeskilde, der af 9201 Tdr. 2 Skp. 5 Ottingk. Hartkorn skulde stille 46 Karle.

Frederiksborg	5953	-	29	4	-	4	-
Ringsted	3824	-	19	,	-	16	-
Møen	3482½	-	17	2	-	8	-

Geh. Archivet, Siøll. Tegn.

64.

Christian den Fierde til Christen Skeel og Oluf Daa.

Kiøbenhavn den 24de Mai 1647.

V. G. T. Eftersom Adelen her udi Vort Land Siølland senesten haver udlovet, af hver 200 Tdr. Hartkorn de haver, een Karl at ville udgiøre, som paa Fæstningen her for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn kunde arbeide, eller een Rdlr. om Ugen til en dygtig Karl at leie, at ville udgive, da bede Vi Eder og naadigst ville, at I med forderligste Adelen i bemeldte Vort Land Siølland tilskriver om en dygtig Karl, af hver 200 Tdr. Hartkorn de kunde have, til den 12te Juni førstkommende endeligen hid til Vor Kiøbsted Kiøbenhavn at fremskikke, og samme Karle med nødvendig Skovl og Spade og nødtørftig Underholdning forsyner, eller og een Rdlr. isteden til en anden dygtig Karl, paa samme Voldarbeide at leie, hver Uge fremskikker.

Geh. Archivet, Siøll. Tegn.

65.

Christian den Fierde til Rector og Professorerne ved Kiøbenhavns Universitet.

Kiøbenhavn den 25de Mai 1647.

V. S. G. T. Eftersom af Vort og Kronens, saa vel som af Adelens og Geistlighedens Gods, her i Vort Land Siølland, er bevilget een Karl af hver 200 Tdr. Korn at skulde underholdes, og til den 12te Juni nu førstkommende paa Fæstningen her for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn at arbeide hidskikkes, hvilket efterdi I og, af Eders Universitets Gods, haver indgaaet og

samtykket: da bede Vi Eder og naadigst ville, at I iligemaade alle forskrevne Eders Universitets Bønder og Tienere tilholder, at de, lige med Vore og Adelens, efter bemeldte Eders Universitets Jordbogs Summarum (som beløber sig i Hartkorn 3077 Tdr. 1 Skp.) 15 Karle, (beregnet af hver 200 Tdr. Korn, som før er sagt, een Karl) hver med en Skovl og en Spade til den 12te Juni hid fremskikker, til at arbeide paa forskrevne Fæstning her ved forskrevne Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, og at de dennem paa tre Maaneders Tid med nødtøftig Underholdning forsyner, eller isteden for hver Karl een Rdlr. om Ugen fremskikker. Hvilke som nu Karle eller Penge fremskikker, de skulle sig hos Os elskelige Axel Urup til Belteberg etc. angive, og sig lade indskrive eller Penge levere. Begiver Nogen sig derfra inden forskrevne tre Maaneder ere ude, uden Pas fra fornævnte Axel Urup, den skal strax sættes, hvor og naar han betrædes, paa Holmen i Jern at arbeide; og at I gjøre den Anordning, at dette uden Forsømmelse efterkommes og i Værk stilles.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

66.

Christian den Fierde til Capitlet i Roeskilde.

Kiøbenhavn den 25de Mai 1647.

V. S. G. T. Eftersom I tilforn haver bekommet Vores naadigste Missive, anlangende at fremskikke Karle med Skovl og Spade til den 9de Juni førstkommende paa Fæstningen her for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn at arbeide, saavidt Eders Capitels Gods sig kunde beløbe, hver Karl af 200 Tdr. Hartkorn beregnet, eller een Rdlr. for hver Karl om Ugen, og Vi nu naadigst erfarer, Eders Capitels Tienere at være moxen over det ganske Land adspredte, saa de ikke uden med største Besværing ved hver 200 Tdr. Korn saaledes kunde sankes

og udi Læg beskikkes, at Karlene af dennem kunde tilveiebringes, og de Residerende derforuden ikke at have den Gehør over Absentium deres Tienere, at de samme Penge og Karleløn af dennem kunde bekomme: da, paa det Vores forrige naadigste Befaling ufeilbarligen kan efterkommes, ville Vi naadigst, at alle Prælati, Canonici og Vicarii baade Residentes og Absentes, item Tutores for Roeskilde Domkirke og Forstandéren for Duebrødre-Hospital skulde selv samme foranskrevne Penge eller Karleløn, nemlig een Rdlr. for hver Karl om Ugen af fornævnte 200 Tdr. Hartkorn, udi rette Tid, til forskrevne Termin, rigtig fremskikke og erlægge, enhver paa de Bønders Vegne, som haver Gaarde eller Jorder i Brug, som tilhører de Prælaturer, Kannikedomme, Vicariater, Portioner eller Procuratoria, de ere forlehnet med, item des tilliggende Kirkers, Præsters og Hospitals Tienere, som I det agter at forsvare og være bekiendt, tagende herudi ingen Forsømmelse.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

67.

Christian den Fierde til Lehnsmændene i Siælland.

Kiøbenhavn den 15de Juni 1647.

V. G. T. Eftersom Vi naadigst erfarer, Adelen her i Vort Land Siælland deres Bønder og Tienere, saavidt det sig af 200 Tdr. Korn een Karl med en Skovl og Spade kan beløbe, paa Fæstningen her for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn at arbeide, og dennem paa fire Maaneders Tid med nødtørftig Underholdning at forsyne, eller isteden for hver Karl een Rdlr. om Ugen at ville give, godvilligen haver bevilget og samtykket: da bede Vi Dig og naadigst ville, at Du Vore og Kronens Bønder i Dit Lehn iligemaade tilholder, at de værer tiltænkt deres tilforn paabudne og fremskikkede Karle, ligesaa-velsom Adelen, udi fire Maaneder at underholde, eller Penge

isteden, paa saa mange Maaneder fremskikke, efterdi de ikkun tilforn dennem paa tre Maaneders Tid alleneste at holde naadigst vare befalede.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

68.

Christian den Fierde til Borgemestre og Raad.

Kiøbenhavn den 16de Mai 1647.

V. G. T. Vider, at eftersom den høieste Nød udfordrer, at Vor Kiøbsted Kiøbenhavns Fortification med det første bliver forfærdiget, da, eftersom dette hele Rige, og i Synderlighed de her i Byen Boende, høiligen Magt paaligger, have Vi med Vores elskelige Danmarks Riges Raads Raad og Samtykke fornøden befunden, alle og enhver, som her udi Byen Grund og Eiendom haver, om en muelig Hielp at lade besøge, hvilket Vi eragte saaledes ligelig og uden stor Besværing at kunde i Værk stilles, at efter den Taxt, som Anno 1645 giort blev, af hver 100 Dalers Værd, som Grunden og Eiendommen sig beløber, 1 Rdlr. blev udgiven. Thi bede Vi Eder og naadigst ville, at I saadant strax uden nogen Forhaling lader forkynde, og derefter samme Penge-Hielp hos alle, der under Eders Jurisdiction høre, strax lader indsamle, saa de, i det seneste inden 14 Dage, kan være hos Eder med rigtig Designation at affordre; og eftersom Vores elskelige Riges Raad det samme af deres Gaarde og Eiendomme at giøre haver bevilget, saa tvivle Vi ikke, de andre af Vore kiære og troe Undersaatter af Adel saa vel som Geistligheden, som her nogen Gaarde i Byen haver, jo det samme samtykker og efterkommer. Vi ville og naadigst, at Vore egne Tienere, som Grund og Eiendom i Staden haver, lige ved Andre skulle contribuere, paa det Ingen, som udi denne Byes Defension og Conservation er interesseret, skulde forskaanes; og skulle I samme Penge hos alle og hver lade indfordre, og

dersom Nogen sig herudinden vægrer af dennem, som I ikke have at befale, haver I rigtig Specification at lade indlægge; herefter I Eder uden al Forsømmelse haver at rette.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

69.

Kiøbenhavn den 22de Mai 1647.

Borgemestre og Raad

fik Brev anlangende: at giøre med forderligste Anfordring om Grundskatten, nemlig een Rdlr. af hver 100 Rdlr. Værd hos alle og enhver, som her i Staden Gaarde og Eiendom haver, og hvis de deraf indsamlandes vorder, at de det efterhaanden til Axel Urup til Belteberg etc. mod tilbørlig Qvittering overleverer, som det siden til Materialia og anden Fortificationens Fornødenhed betiden at anvende er befalet, paa det Værket med det forderligste, uden videre Prolongation og Forhaling, kan begyndes og fortsættes.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

70.

Christian den Fierde til Axel Urup.

Kiøbenhavn den 22de Mai 1647.

V. G. T. Vider, at Vi naadigst haver for godt anseet, at Du over den nye Fortification og Arbeide, her for vor Kiøbsted Kiøbenhavn nu giøres, skal have Direction, og derhos saa længe forblive, som derpaa i dette Aar bliver arbeidet, hvortil og 3 Capitainer skal forordnes, som med Folket skal have Opsyn, at Værket med Flid bliver fortsat, hvorom Du videre hos Os elskelige Rigens Marsk Ordre haver at annamme. En Skriver, som Pengene, til samme Værk deputerede, af Landet og Byen kan annamme, og paa tilbørlige Steder derfor efter Din Ordre Regnskab giøre, maa Du selv, hvilken Dig godt

synes, antage. Og for saadan Din Umage ville Vi Dig naadigst maanedligen, saa længe samme Værk continuerer, af de Midler Dig dertil leveres, paa Din egen Person bevilge 150 Rdlr., hver af fornævnte 3 Capitainer 20 Rdlr. og Skriveren 20 Rdlr. Dig tilskikkes herhos en Copie af de Breve, som til Vore Lehns mænd her i Vort Land Siælland og Capitlet i Roeskilde ere udgangne, Folket anlangende, som paa Værket at arbejde skal fremskikkes, hvorefter Du Dig videre kan have at rette og forholde. Iligemaader ville Vi, at Du over dennem, som fra andre Lehne her i Siælland fremskikkes, skal lade Mandtal holde, eller Penge istedenfor Folket annamme, og andre derfor isteden leie, saa vel som og her hos Borgemeistre og Raad annamme hvis Penge, som de af Byens Grundskatter ere befalede at opbærge; og nu strax itide bestille fornøden Materialia, som kunde være udi Beredskab, at Folket, som arbejder, ikke derefter skulde tøve og opholdes.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

71.

Christian den Fierde til Corfitz Ulfeld.

Kiøbenhavn den 29de December 1647.

V. S. G. T. Vider, eftersom Vi Vore aabne Breve til Bønderne udi begge Vore Riger, Danmark og Norge, haver ladet udgaae, og derudi anordnet af enhver Selveiergaard her udi Riget at skulle, foruden Union-Skatten, gives til anden Rigets Nødtørft 1 Rigsort og af hver Fæstegaard $\frac{1}{2}$ Rigsort, saa og af hver fuld Gaard i Norge $\frac{1}{2}$ Rigsort og af hver halv Gaard 6 Skilling dansk, med Befaling til Vore Lehns mænd i Riget, samt til Os elskelige Hannibal Sehested, Vor Mand, Raad, Statholder udi Vort Rige Norge og Befalingsmand paa Vort Slot Aggershuus, samme Penge til Eder at skulle, naar de indfordret blive, fremskikke: da bede Vi Eder og naadigst ville, at I samme Penge, naar de Eder fra benævnte Vor

Statholder eller Lehns mænd bliver tilskikket, af dennem anammer, givende dennem derpaa nøiagtig Beviis, og Pengene siden til den nye Fortifications Fornødenhed, her for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn lader anvende.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

72.

Christian den Fierde til Rentemestrene.

Frederiksborg den 20de Juli 1647.

V. G. T. Eftersom det Os elskelige Borgemestre og Raad udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn er anbefalet, at de skulle lade flytte Portnerens Huus fra den gammel Østerport til den nye Østerport, da bede Vi Eder og naadigst ville, at I haver Indseende med, at det skeer; ville og naadigst derhos, at I skal forhielpe Hans Ahnemøller til at forfærdige den corps de garde, som skal gøres ved forskrevne Port.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

73.

Frederik den Tredie til Landcommissaireerne.

Kiøbenhavn den 10de Januar 1652.

V. G. T. Vider, eftersom Adelen udi Vort Land Siælland underdanigst haver samtykket, en Karl med Skovl og Spade af hver 200 Tdr. Hartkorn, efter Rostieneste-Taxten, til Fæstnings-Arbeide for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, at ville underholde, eller istedenfor hver Karl give 1 Rdlr. om Ugen, og det at ville continuere udi tre Aar, og hvert Aar paa 4 Maaneders Tid, og Vi nu naadigst erfarer dennem dermed endnu at restere for eet Aar: da bede Vi Eder og naadigst ville, at I Adelen udi Vort Land Siælland med forderligste saadant forstændiger, paa det den til samme Arbeide bevilgede Karl af hvert 200 Tdr. Hartkorn, efter Rostieneste-Taxten, ufeilbar kan

være her paa Arbeidet med Skovl og Spade i det allerseneste den 5te April førstkommende, og sig hos Os elskelige Axel Urup etc. angiver og lader indskrive, eller og, istedetfor hver Karl af hver 200 Tdr. Hartkorn, fremskikker og leverer 1 Rdlr. om Ugen paa forskrevne 4 Maaneders Tid. Vi have iligemaade befalet Vore Lehnsmænd her udi bemeldte Vort Land Siælland af Vort og Kronens Gods det samme at giøre og forrette. Og have I at giøre den Anordning, at dette uden Forømmelse efterkommes og i Værk stilles¹⁾.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

74.

Frederik den Tredie til Lauge Beck og Otto Povisch.

Kiøbenhavn den 21de Mai 1652.

V. G. T. Hvad Adelen i Vort Land Siælland til Kiøbenhavns Fæstnings Fortification efter den af dennem indgaaede Bevilling udgivet haver, kan I af hosføiede derpaa forfattede Designation videre see og erfare. Thi bede Vi Eder og naadigst ville, at I dennem, som med noget af trende Aars samtykte Bevilling at udgive resterer, med forderligste derom tilskriver og forstændiger, at de sig dertil beqvemmer, saa at dette strax uden videre Dilation eller Ophold efter benævnte Bevilling, fremkommer, paa det at dette til den forordnede Brug kan vorde anvendt.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

¹⁾ Samme Dag, den 10de Januar, udgik der, om denne Præstation af Folk eller Penge til Arbeidet paa Byens Fæstningværker, lignende Breve til Capittet i Roeskilde, til Draxholm-, Roeskilde-, Holbek-, Svenstrup-, Tryggvælde-, Antvorskov-, Korsøer-, Sæbygaard-, Vordingborg- og Kiøbenhavns Lehn. En Uge senere, den 17de Jan. findes Axel Urup at være tilskrevet herom, ligesom og Frederiksborg-, Abrahamstrup- og Kronborg Lehn først da, den 17de og 18de, bleve beordrede, inden den fastsatte Tid, ligeledes at indsende deres, efter det i den 1647 givne Fortegnelse paa Jordbøgenes Summarum opførte Hartkorn beregnede, Bidrag.

75.

Frederik den Tredie til Hans Lindenow¹⁾

Kiøbenhavn den 1ste September 1652.

V. S. G. T. Eftersom befindes udi Eders Lehn at restere 350 Rdlr. af Eders udlovede Graverskat for Anno 1650 til Vor Kiøbsted Kiøbenhavns Fortification: thi bede Vi Eder og naadigst ville, at I gjører den Anordning, at forskrevne udlovede Graverskat med forderligste her udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, til Os elskelige Axel Urup etc., bliver erlagt.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

76.

Frederik den Tredie til Axel Urup.

Flensborg den 7de November 1654.

V. S. G. T. Eftersom vi naadigst erfarer, Os elskelige Hr. Joachim Gersdorf etc. at have forstrakt 1000 Rdlr. til at forfærdige Volden ved Nørreport for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn: thi bede Vi Eder og naadigst ville, at I hannem med forderligste og til Lucia-Dag førstkommende (13de Decbr.), af Skatterne samme hans forstrakte Penge igien erlægger og betaler, det og saaledes, paa tilbørlige Steder, udi Regnskaberne bliver godtgiort.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

77.

Frederik den Tredie til Rentemestrene.

Kiøbenhavn den 7de Mai 1649.

V. G. T. Eftersom afgangne Claus Oems, forrige Vold-

¹⁾ Lignende Breve udgik til Frederik Reedtz i Vordingborg Lehn om 146 Rdlr. 32 Sk.; til Christen Skeel i Tryggevalde Lehn om 130 Rdlr. 22

mester, hans efterladte Hustrue for Os underdanigst klageligen lader andrage, hvorledes en Deel af Renteskriverne skal restere med de Penge, som de, af fire dertil forordnede Commissarier, i forleden Feide blev taxeret for at skulle udgive til bemeldte hendes afgangne Husbond, for det Stykke Vold uden for Nørreport, her for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, som med hannem blev betinget at skulle forfærdiges, med underdanigst Begiering, de maatte tilholdes bemeldte Penge, som de i saa Maade blev taxeret for, hende med forderligste at tilstille: da bede Vi Eder og naadigst ville, at I tilholder saa mange af Renteskriverne, som isaamaade befindes at restere med hvis Penge, som de af bemeldte fire Commissarier blev taxeret for til bemeldte Volds Forfærdigelse at skulle udgive, at de værer tiltænkt bemeldte Claus Oems Hustrue med forderligste derfor at contentere og fornøie, saa at Vi for videre Overløb kunne blive forskaanede.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

78.

Frederik den Tredie til Axel Urup.

Kiøbenhavn den 11te Januar 1650.

V. S. G. T. Eftersom afgangne Claus Voldmester skal tilkomme 325 Rdlr. for Arbeid, som han udi Vores elskelige, kiære Hr. Fader salig og høilovlig Ihukommelses Tid og efter hans Befaling skal have giort, hvoraf og en Deel med Gravens Efterfyldning skal komme den nu forehavende Fortification tilgode, da bede Vi Eder og naadigst ville, at I forskrevne Claus Voldmesters efterladte Enke for 325 Rdlr., som hende

Sk.; til Arnt v. der Kula i Kronborg Lehn om 223 Rdlr. 8 Sk. for 1648; til Otto Povisch i Frederiksborg Lehn om 344 Rdlr. 16 Sk. for 1648 og 118 Rdlr. 40 Sk. for 1650, og til Roeskilde Capitel om 150 Rdlr.

endnu derfor skal restere, af de til Fortificationens Færdiggjørelse designerede Penge afbetaler.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

79.

Frederik den Tredie til Axel Urup.

Frederiksborg den 17de December 1648.

V. S. G. T. Eftersom Vi have for godt anseet, at Christianspriis's Fæstning skal raseres, Godset til Hr. Frederik v. Buchwaldt sælges, og hvis Penge derfor kunde tilveiebringes til Kiøbenhavns Fortification anvendes, da bede Vi Eder og naadigst ville, at I retter Eders Leilighed efter den første udlovede Penge, som ere 35 Tusinde Rdir., nu til førstkomende Omslag, at annamme og Hr. Frederik v. Buchwaldt sin Obligation, som Eder tilstilles, igien levere; og eftersom Vi med Vores elskelige Rigens Raad haver besluttet, at samme Penge, til ingen anden Brug end til bemeldte Kiøbenhavns Fortification, maae bruges, saa haver I og Eder derefter at rette, at Pengene til den destinerede Brug forbliver og anvendes, saasom I agter i Fremtiden at gjøre Regnskab og tilbørligen svare, og nu strax lader Materialia bestille at være i Redskab, og, saasnart derpaa at arbeide begyndes kan, med al Flid Værket fortsætte, at tilkommende Sommer det meste mueligt er maa blive fuldfærdiget.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

80.

Frederik den Tredie til Axel Urup.

Frederiksborg den 1ste Februar 1649.

V. S. G. T. Eftersom I underdanigst lader andrage og berette, at I af Vores Kammerskriver og Omslagsforvalter til Kieler Omslag skal annamme 2,500 Rdir., hvilke I haver

forpligtet Eder til inden 6 Uger igien til Os at skulle erlægge og betale: da, efterdi Tiden nu snart er udi Hænderne at med Kiøbenhavns Fæstnings Arbeid kan fortfares, og adskillige fornødne Materialia itide dertil skal bestilles og kiøbes, ere Vi naadigst tilfreds, at forskrevne 2,500 Rdlr. maae være erlagt til fornævnte Kiøbenhavns Fæstning.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

81.

Frederik den Tredie til Axel Urup.

Kiøbenhavn den 31te Marts 1649.

V. S. G. T. Eftersom Vi naadigst formode, at der nu med Tiden igien skal begyndes at arbeide paa Voldene her for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, da bede Vi Eder og naadigst ville, at I, førend derved paa ny rørt vorder, Regnskab lader forfærdige og indlægge for Os elskelige Hr. Niels Trolle etc. og Hr. Joachim Gersdorf etc., paa hvis der allerede i saa Maade anvendt og bekostet er, imedens I over samme Værk Direction haver havt, saa og lader opmaale, hvor meget der i samme Tid er bleven forfærdiget.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

82.

Frederik den Tredies, paa Frederik Reedtz's og Joachim Gersdorfs Revision grundede, Quittance for Axel Urups Regnskab.

Kiøbenhavn den 6te April 1651.

Giører Alle vitterligt: at eftersom Os elskelige Hr. Frederik Reedtz til Thygestrup, Ridder, Embedsmand paa Vort Slot Vordingborg, og Joachim Gersdorf til Thundbyholm, Ridder, Statholder i Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, Vore Mænd og Raad, have, efter Vores naadigste Anordning og Befaling, forhørt Os elskelige Hr. Axel Urup til Belteberg, Ridder, Vor

Mand, Tiener og Befalingsmand paa Vort Slot Christianopol, hans Regnskab for det nye Fortifications-Værk, her for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, hvilket deres Forhør lyder Ord fra Ord som efterfølger:

Vi efterskrevne Frederik Reedtz etc. Joachim Gersdorf etc., gjøre vitterligt: at Vi, efter Kongelig Majestæts, Vores allernaadigste Herres, Befaling, haver for os taget og gienemseet ærlig og velbyrdig Mand, Hr. Axel Urup etc., hans Regnskab for det nye Fortifications-Værk her for Kiøbenhavn, for trende Aar, beregnet fra den 1ste Juni Anno 1647 og til den 19de November Anno 1650, hvor Hr. Axel Urup fører sig til Indtægt, at have annammet en Summa Penge til samme Værks Fortsættelse, nemlig: af Kiøbenhavns By 7,316 Rdlr. 34 Sk., item Lehnene her udi Siælland 11,483½ Rdlr. 22 Sk., sammeledes af Adelen her udi Siælland 2,768 Rdlr. 42 Sk., iligemaade af Kongelig Majestæts eget Kammer af de Christianpriis's Penge 60,000 Rdlr. og af mig Joachim Gersdorf annammet 250 Rdlr., desligeste af Christopher Gabel, Kongelig Majestæts Kammerskriver, 2,000 Rdlr., saa og annammet for gammelt, ubrugeligt Jern-Materialier, fra Værket solgt er, 38 Rdlr., sammeledes fører sig til Indtægt hvis Materialier, han for rede Penge haver kiøbt, og ellers udi andre Maader annammet og oppebaaret; gjør saa tilsammen al forskrevne hans Indtægt og Oppebæring af rede Penge: 83,862 Rdlr. 2 Ort og 2 Sk., efter bemeldte hans derpaa overlevere rede trende Aars Regnskabs videre Formelding. Af forskrevne Indtægt føres igien til Udgift, som er givet dennem, som udi Roder have arbeidet udi Gravene og paa Voldene, efter derpaa hosfølgende og indnormerede og underskrevne Rullers videre Formelding. Desligeste udgivet og betalt adskillige Materialier til samme Værks Fornødenhed, item afkortes til sin egen og medhavende Officerers Løn og Besoldning, efter hans Bestallingsbrevs videre Formelding, og beløber hans Udgifter, som udi saa Maader til bemeldte nye Værk er anvendt,

80,871 Rdlr. 19 Sk. Nok føres til Udgift 3,000 Rdlr. for hvis Forstrækning, han udi forleden Feidetid gjort haver, som han nem underdanigst haver været bevilget, at maae føre sig til Udgift udi disse Regnskaber, efter salig og høilovlig Ihukommelse, Kongelige Majestæts naadigste Brevs videre Formelding, dateret den 31te Mai Anno 1647. Hvilke forbemeldte 3,000 Rdlr. befindes fuldkommen at være til Indtægt ført udi Christianspris's Regnskab fra 1647 til 1648. Gjør saa tilsammen al forskrevne Hr. Axel Urups Udgift og Afkortning 83,871 Rdlr. 19 Sk., og saa samme Udgift imod forskrevne Indtægt lignet og lagt, da befindes Udgiften at beløbe høiere end Indtægten $8\frac{1}{2}$ Rdlr. 17 Sk. som han udi næstfølgende Regnskab videre til Udgift haver at føre, hvorimod befindes at være til Beholdning efterskrevne Materialier ved Værket, nemlig: 20 Alens Fyrretømmer 6 Tylter 6 Stykker, 16 Alens Fyrretømmer 16 Tylter 6 Stykker, 12 Alens Fyrretømmer 9 Tylter 3 Stykker, 10 Alens Fyrretømmer 10 Tylter 6 Stykker, Stolper 6, Fyrredeler 116 Tylter, Lægter 2,600, Hakkeskafter 3,200, Ege-Barkoner¹⁾ 8 Tylter, Hiulbøre 1,820 Stykker, Hiulbørhiul 1,560 Stykker, Hiulbørbolte 1,360 Stykker, Spader 476 Stykker, Jernskuffer 474 Stykker, Hakker 726 Stykker, Jernstænger 12, 1 Jernsøger, Liner 6 Stykker, Toug 1 Stykke, Spadeskafter 700 Stykker, Øser 10 Stykker, som Hr. Axel Urup fremdeles videre skal stande til Rede og Regnskab for, og sig udi næstfølgende Regnskab til Indtægt føre.

Til Vidnesbyrd under Vore Signeter. Actum Kiøbenhavn den 19de Marts 1651. Frederik Reedtz. Joachim Gersdorf.

Da ville Vi hermed, paa Vores og Kronens Vegne, forbemeldte gode Mænds Forhør have confirmeret, fuldbyrdet, samtykket og stadfæstet, og nu hermed confirmerer, fuldbyrder og stadfæster ved sin Fuldmagt at blive udi alle sine Ord

¹ Store Loftstænger, Baxeboomme.

og Puncter, eftersom forskrevet staaer, og efterdi bemeldte Regnskab med sine Beviser, Quittancer og Breve er overleveret; thi lade Vi hermed forbemeldte Hr. Axel Urup og hans Arvinger aldeles qvit, kravesløs af Os og Vore Efterkommere, Kongerne udi Danmark, for forbemeldte hans Regnskab, Indtægt og Udgift, undtagen hvis Beholdning her findes indført, som han med videre Regnskab haver at forklare og Quittance at søge givet.

Geh. Archivet, Siæll. Reg.

83.

Frederik den Tredie til Landcommissairerne.

Kiøbenhavn den 18de April 1653.

V. G. T. Vi tilskikke Eder herhos rigtig Designation paa hvor mange af Lehnsmændene, saavel som Adelen, her udi Vort Land Siælland resterer med hvis, paa trende Aars Tider, er bleven udlovet og bevilget til Kiøbenhavns Fæstnings Fortification: da efterdi saa 4 Compagnier af det siællandske Regiment er nu hid commanderet, til at arbeide paa forbemeldte Fortification, saa Pengene dertil høiligen behøves, saafremt Værket ellers, hvorpaa Fædrelandet er største Magt paaliggende, skal fortsættes, bede Vi Eder og naadigst ville, at I forbemeldte Lehnsmænd og Adelen, som endnu dermed, efter hosfølgende Fortegnelse, befindes at restere, derom almindeligen tilskriver, at forbemeldte udlovede Penge strax, uden Ophold, kan verde leveret og betalt, ei tvivlendes, at alle gode Patrioter sig dertil villigen lader finde.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

84.

Frederik den Tredie til Rigens Marsk.

Kiøbenhavn den 16de Juli 1653.

V. S. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I giøre den Anordning, at de siællandske Soldater, som hidindtil her

paa Volden arbeidet haver, sig her fra og hver hiem til sit begiver; og i deres Sted haver I de femhundrede jyske Knegte, som her over er commanderet her at ligge, paa Fæstningen at arbeide lade.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

85.

Frederik den Tredie til Axel Urup.

Kiøbenhavn den 8de Juli 1655.

V. S. G. T. Vider, at for Os underdanigst lader andrage Vore og Kronens Tienere her udi Kiøbenhavns Lehn, hvorledes mængstedes paa Landsbyerne forleden Aar, af den smitsomme Sygdom, Mand og Qvinde saa og deres Tienestefolk skal være bortdøde, saa at dersom Vi ikke naadigst ville tilstede Soldaterne, som arbeide paa Fæstningen her for Kiøbstedden Kiøbenhavn, at maatte forloves, som dennem udi deres Høst kunde tilhielp komme, skulde de derover udi Armod geraade og blive øde: da ere Vi naadigst tilfreds, at forskrevne Soldater, som her paa Fæstningen arbeider og ere her paa Lehnet udskrevne, udi denne tilstundende Høst maae forloves. Hvorefter I kan vide Eder at rette og derudi Anordning gjøre.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

86.

Frederik den Tredie til Axel Urup.

Kiøbenhavn den 15de September 1653.

V. S. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I et Compagnie af Eders Regiment, som næst herved er at bekomme, her ind commanderer, som de jyske Knegte, som nu her liggendes er, kan afløse.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

87.

Frederik den Tredie til Axel Urup.

Kiøbenhavn den 25de Februar 1654.

Vi bede Eder og naadigst ville, at I gjører den Anordning, at et af Eders underhavende Compagnier af Landfolket vorder hid ind commanderet, til at arbeide paa Volden her for Byen, indtil Vi anderledes derom tilsigendes vorder.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

88.

Frederik den Tredie til Erik Quitzow.

Kiøbenhavn den 20de Mai 1656.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du med forderligste lader hid commandere Capitain Vendelboes Compagnie Landfolk af Dit Regiment, til at arbeide paa Fæstningen.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

89.

Frederik den Tredies Ordinants angaaende Arbeidet paa Fæstningerne.

Kiøbenhavn den 2den April 1653.

Gjører Alle vitterligt, at eftersom der tidt og ofte Irring forefalder imellem Officiererne og Soldaterne paa den ene Side, og Ingenieurerne, Conducteurerne og Værkbaserne paa den anden Side (naar nogensteds med Soldater arbeides): da, paa det Saadant herefter desto bedre kan forekommes, skulle de, som paa saadanne Steder øverst Commando have, disse efterskrevne Artikler efterkomme og udi Alt holde.

1) Naar Soldater ere commanderet at arbeide og aflagt deres Gevær, annammet Materialer eller ere ført udi Værket,

da commanderer, uden nogen Krigs-Officierers Imodsigelse, Ingenieurerne, Conducteurerne og Værkbaserne, eller de, saadant Arbeide ere anbetroede, saavidt Arbeidet angaaer, eftersom de selv haver at svare; hvorfor Ingen sig selv noget Arbeide maa tage, eller nogen Krigs-Officier, som ikke særdeles Inspection over Arbeidet er anbetroet, udi ringeste Maader sig dermed befatte.

2) Ere Arbeiderne, som staaer under Krigs-Commando, u lydige og modvillige, da skulle de af deres Officierer straffes, som vedbør, og Ingen sig understaae dennem, som udi Værket haver at commandere saavidt Arbeidet erfordrer, sig at imodsætte, enten med Ord eller Gierninger, saafremt de efter Krigs-Artiklerne ikke ville straffes, som de sig imod deres egne Officierer forgribe.

3) De, som staae paa Planker og bruges til Slettere og vide dermed at omgaae, skulle dertil, ligesaavel som til andet Arbeide, af Ingeniuren, eller den over Arbeidet haver at befale, sættes, eftersom de findes beqvemme dertil, og ingen Uskikkelig udi Værket af Officiererne paatrænges, som ellers virkelig kan skade; dog, dersom nogen Officierer det begiere, og tilbørligen dermed veed at omgaae, skal han paa saadanne Steder for nogen Anden sættes.

4) Skal af den, som øverst Commando haver over Stedet, eller ved hans Fuldmægtige, med den Arbeidet er anbetroet, Arbeidet taxeres og sættes, eftersom Jorden er langt eller høit at løbe, eller og besværlig at grave, saa det kan komme overeens med det, Soldaten om Dagen er bevilget, og en duelig Karl kan fortiene; saa de, som ville skulke og ikke arbeide, selv straffe sig, og bekomme udi Betaling saa meget mindre, og en duelig Karl saa meget mere.

5) Og efterdi af det udkrevne Folk mange ere rige Bøndersønner, som haver Penge med sig, og derfor ikke begierer at arbeide, Mange ere ogsaa saa lade, der ikke ville arbeide, deels ogsaa ere unge og skrøbelige; og hvor saa-

danne kommer udi Roder med Andre, fordærve de de Andre, som gierne arbeide, at den Duelige intet kan fortiene, og Værkerne derover forsømmes; derfor synes raadeligst, at man lader Arbeiderne under sig selv forliges, hvem der ville udi Roder sammen, paa det de Rige og Lade ikke skulle fordærve de Andre, og kan de Rige og Lade paalægges at levere deres Arbeide efter maadelig de andre Arbeideres Dags eller Rodeværk; og iligemaade de Skrøbelige deres Arbeide efter deres Formue agtes og skattes, saa de en maadelig Dagløn kan fortiene. Hvorefter Alle og hver, som det vedkommer, sig kan have at rette og forholde.

Geh. Archivet, Siæll. Reg.

90.

Frederik den Tredies aabne Brev i Henseende til Inddelingen og Anlægget af det ved Byens Udvidelse indtagne Terrain.

Kiøbenhavn den 26de Marts 1650.

Giører Alle vitterligt, at eftersom Vi og Kronen, Adelstanden saavel som Geistligheden, mestendelen giører stor Fortifications-Bekostning ved den nye begyndte Vor Kiøbsted Kiøbenhavns Forvidelse, og hvis Overdrift, som af gemene Byes Mark dertil behøves, udi ringe Consideration kommer imod saadan bemeldte, mærkelig og store Forbedring og Befæstning: da have Vi, af synderlig Os dertil bevægende Consideration, det saaledes naadigst forordnet, som efterfølger, nemlig: at alle Forstæder udi denne bemeldte nye Byes Anlæg og Uddelelse skulle med deres Haver og Bygning vige for Byens Befæstning, Gader, Stræder, Pladser og Bygninger efter Vores naadigst underskrevne Korts videre Udviisning; og ligesom Forstæderne med deres Haver, Bygning, viger Byen, saa skal næst Byens Marker og Jorder uden for Byen vige for de nye Haver, som skal anlægges. De som efter forberørte Maade miste, skulle ikke aleneste paa behørige Steder, som forbe-

meldt er, igien gives Haver, Pladser, Jorder og Byggesteder, men endog derforuden skal enhver nyde, inden eller uden Byen, saa meget af sine Havepladser, som han i Byen med forsvarlig Kiøbsteds-Bygning, og uden Byen med Haver inden Aar og Dag indplanker, og skal enhver forfærdige og brolægge sin Anpart for sin Plads til Gaden saa lovlig, som det sig bør. I andre 3 Aar skal hver sin Plads og med lovlig Kiøbsteds-Bygning forsee. De sig herimod forbryder, skulle, uden særdeles Naade, ikke nyde deres Pladser, medens hvis de have bygget taxeres og Andre, som bygge ville, overlades. Item de, som ville have Plads ved den forordnede Canal, og i saa Maade nyde hvis Herlighed saadanne Pladsers Beilelighed medfører, skulle inden 2 Aar forfærdige (hver for sin Grund) Canal og Bulværk, som det sig bør. Adelen, som ville bygge, maa forundes Plads til Borgegaard, Staldgaard og Haver, naar de bygger inden en berammet Tid og hos Os derom underdanigst anlanger. Borgerskabet, som Stalderum ville bygge og holde, kan ogsaa store Pladser gives og noget Haverum derhos, eftersom Leiligheden kan tilsiige. Hvor nogen Gade, Torv eller Plads rammer paa Nogens Have, Fiskepark eller anden Jord, da skal Gaden, Strædet, Torvet eller Pladsen have sin Gænge, og Planket, eftersom Gade, Stræde, Torv eller Plads kommer at gaae, forflyttes. Rammer det paa Nogens Bygning, som er af nogen Værd, da skal derpaa have og forhverves Vores særdeles Benaadning, om det kan staae, indtil de enten forældes, eller Eiermanden bygger til Gaden, og aldrig paa det Sted bygger noget Nyt. Alle som Pladser eller Jorder begierer, skulle derom hos Os underdanigst anlange, og naar de ere udviste, Skiøde erholde, hvorefter Alle og Enhver, som vedkommer, sig kan vide at rette og forholde.

91.

Frederik den Tredie til Axel Urup.

Kiøbenhavn den 28de Marts 1650.

V. S. G. T. Eftersom Nogle, som, uden for den nye Østerport, udi Vores elskelige kiære Hr. Faders sal. og høilovlige Ihukommelses Tid, haver faaet Jorder, dennem nu igien mister, idet de Andre udlægges, som Haver inden for Volden mistet haver: da ere Vi naadigst tilfreds, at I dennem, som forskrevne Jorder miste, andre igien i disses Sted af Ladegaardens Marker, hvor det beqvemmeligst og mindst til Skade skee kan, maa udvises lade, hvorpaa de siden om Vores naadigste Skiøde have at anholde.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

92.

Frederik den Tredie til Landcommissairerne.

Kiøbenhavn den 11te Marts 1656.

V. G. T. Eftersom imod det Tilsagn og Bevilling, Adelstanden udi Vort Land Siælland til Vor Fæstning Kiøbenhavns Fortification giort haver, af des Regnskaber befindes, endeel Noget, dog ikke efter den bevilgede Taxt, endeel, endogsaa af de Formuende, aldeles Intet, baade forgangen og forrige Aaringer, udgivet haver, men endnu dermed resterer, hvorover ikke aleneste Fortificationen, som et almindeligt Gavn og Bedste, mærkeligen og ubilligen er forsømt og Skade lidt, mens andre troe, villige Patrioter, som i saa Maader alene Lasten ikke kunne udstaae, sig med Rette og Føie besværger. Thi bede Vi Eder og naadigst ville, at I Adelen udi bemeldte Siælland, efter den Fortegnelse herhos af Regnskaberne ekstraheret findes, alvorligen tilskriver, at de, endnu til førstkommende 1ste Mai, ufeilbarligen leverer til Os elskelige Hr. Axel Urup, her udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, hvis de

udi saa Maader kunde restere med, paa det hans Regnskaber endeligen destobedre til samme Tid kan blive sluttet, eller at de, som det ikke gjøre, ville sig selv til forestaaende Herredage, her udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, for Os indstille og deres billige Aarsager, hvorfor de det ikke gjøre ville, underdanigst da andrage og tilkiendegive.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

93.

Underdanigst Memorial fra Axel Urup.

Kiøbenhavn den 11te Januar 1650.

1. Efterdi Fundamentet og Murene til Portene nu beqvemmet og med ringeste Bekostning opføres af Gravene, imedens man har Kampesteen i Mængde udi Gravene og ved Haanden, og tillige Broerne behøves, og give Fæstningen strax en Anseende og Credit: ville jeg underdanigst erindre om, paa Foraaret strax dermed maa anfanges, og jeg Materialier udi Tide kunde bestille.

2. Om strax udi magelig maatte begyndes med Pladsene at udstikke og Gaderne, saavidt skee kan, at fremføre, og Fortificationen begynde, saasart Jorden var aaben.

Geh. Archivet, Siæll. Indlæg.

94.

Frederik den Tredie til Henning Quitzow.

Kiøbenhavn den 29de Juni 1656.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du med forderligste accorderer med en Muurmester og en Tømmermand, som det for ringeste Priis gjøre vil, om den gamle Broe uden Nørreport at afbryde og paa det andet befalede Sted at henlægge efter den Model, som af Os er undertegnet.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

95.

Frederik den Tredie til Henning Quitzow.

Kiøbenhavn den 14de Mai 1656.

V. G. T. Vid, at Vi naadigst haver for godt anseet, at Du over Fortification og Arbeid, som her for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn giøres, skal have Direction, og derhos, indtil paa videre naadigst Anordning, forbliver; og for saadan Din Umage ville Vi Dig naadigst, af de Midler Dig dertil leveres, bevilge maanedlig, Aaret igjennem, saa længe Du ved samme Værk forbliver, 90 Rdlr., hvoraf Du og en Skriver selv skal lønne og underholde for 20 Rdlr. maanedlig, som forskrevet staaer, hvilken Du selv maa antage, som de til samme Værk deputerede Penge kan annamme, og paa tilbørlige Steder derfor igjen, efter videre Ordre, Regnskab giøre. Derefter Du Dig kan vide at rette.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

96.

Frederik den Tredie til Christen Skeel og Otto Krag.

Kiøbenhavn den 27de August 1656.

V. S. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I retter Eders Leilighed efter med forderligste at forhøre Os elskelige Hr. Axel Urup etc. hans Regnskaber, for hvis han haver haft under Hænder og igjen udgivet til Fortificationens Fornødenhed her om Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, og hannem derfor, efter des befunden Beskaffenhed, tilbørligen qvitterer.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

97.

Frederik den Tredie til Henning Quitzow.

Kiøbenhavn den 12te September 1656.

V. G. T. Eftersom udi Os elskelige Hr. Axel Urups etc. Regnskab for Vor Fæstning Kiøbenhavns Fortification, bereg-

net fra den 3die November 1654 til den 14de Mai 1656, findes til Indtægt 120 Rdlr. 30 Sk., som han af sine egne Penge til bemeldte Fortifications Fortsættelse forstrakt haver, hvilke hannem ikke igien befindes at være betalt; thi bede Vi Dig og naadigst ville, at Du hannem samme Penge, af hvis nu ved Fæstningen udi Forraad kan være, med forderligste contenterer og afbetaler, hvilke saaledes udi Dine Regnskaber paa behørigte Steder skal vorde godtgiort.

Geh. Archivet, Siæl. Tegn.

98.

Frederik den Tredie til Lauge Beck og Otto Povisch.

Flensborg den 25de Marts 1657.

V. G. T. Eftersom Vore og Kronens Bønder, Soldater, nogle Aar haver arbeidet paa Kiøbenhavns Volde, og samme Soldater nu behøves i Fæstningerne udi Vort Land Skaane, saa bede Vi Eder og naadigst ville, at I gjører Eders Bedste, og det hos Adelen derhen hielper at bringe, at den Anordning vorder giort, at Adelen Soldater maatte første April didkomme paa Voldene at arbeide, eftersom største Magt derpaa er anliggende.

Geh. Archivet, Siæl. Tegn.

99.

Frederik den Tredie til Axel Urup.

Kiøbenhavn den 11te Februar 1653.

V. S. G. T. Eftersom Vi naadigst haver for godt anseet, at udsikke nærværende trende Archelies-Betienere Laurends Bollen, Peder Hansen Ebeltoft og Johan Eriksen Haffrikall, til at lade opsøge og hugge her paa Lehnets Skove Vidiebirke-, Elle- og Hasselnøds-Riis til Skandskurve til det nye Batterie ved Toldboden her udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn,

da bede Vi Eder og naadigst ville, at I Bønderne tilholder, at de forbemeldte Archelies-Betienerere herudinden al muelig Befordring giøre, og siden dertil forskaffer fornødne Vogne, saa det straxen kan vorde hidført.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

100.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad.

Kiøbenhavn den 23de September 1657.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I giører den Anordning, at den Staaltraad ved Portene vedligeholdes, saa hvis Breve, som ankommer og Magt paaligger, kan indkomme og blive befordret efter at Portene her for Byen ere tillukkede, eftersom Portene, udi disse Tider, det første det bliver mørkt vil lukkes, og ikke førend det bliver Dag igien aabnes.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

101.

Memorial an den Herrn Ober Secretair Erik Krag.

Erstlich muss eine gewisse Zahl gegeben werden, wieviel man Stücke könne aufbringen, und anderswo missen wolle, welche zu Besätzung des Walles sollen gebraucht werden. Alsdann können die nothwendigsten Örter ausgesehen und mit denselben Stücken besetzt werden, so weit sie zulangen wollen.

Ob aber vollkommene Battereien darzu ietzo fertig gemacht werden sollen, wird uns die Ungelegenheit dieses Wetters und der Winter sonder Zweifel davon abhalten: müssen unterdessen auf Delen gepflantzet werden, besonders auch weil der Wall noch nicht fertig und die Brücken auf die Battereien zu bauen, wieder abzubrechen, und endlich wiederum zu bauen viel kosten würde.

2) Wegen der Stauung des Wassers rundt um die neuen Werke, müssen die Dämme repariret und mit Palissaden ausserhalb denselben, gegen dem Felde zu in den fästen Lande, und nicht auf ihnen selbst, versehen werden, bis man die steinerne Bähren könne machen lassen, welche ohngeachtet die Wälle und Gräben nicht ganz richtig sein, gleichwohl künftiges Vorjahr, geliebts Gott, vollkommen können gelegt und gebauet werden mit den geringsten Kosten als man immer kann, darzu man auch wohl diesen Winter über einen Anfang machen kann, sonderlich mit den Steinfuhren, und das Fundament zu setzen.

3) Wegen der Zugbrücken ist zu erinneren, dass in Eil keine können zu Wege gebracht werden, man kann aber vor der Norderpforten unterdessen ein kleines Ravelin, als eine halbe Redoute gross, mit einem Grablein aufwerfen, und darüber eine verlohrene Brücke legen, welche man des Nachts allzeit könne aufheben, oder in Zeit, wenn man es achtet vonnöthen zu sein, in Eil gar abwerfen, welche Arbeit, so man Volck dazu hat, in acht Tagen leichtlich geschehen kann. Also kann man den Ravelin vor der Helsingör-Pforte auch helfen, und derselbigen Nothbrücken, so daselbst nun ist, sich auch also gebrauchen, dass sie könne, wie die ietzt obgedachte, abgeworfen werden, wenn man es vonnöthen zu sein erachtet. Sollte aber I. Königl. May. gnädigstes Belieben haben die Zugbrücken noch diesen Winter über verfertigen zu lassen, so kann es zwar an der Norderpforten geschehen; aber an der Helsingörpforten ist es noch nicht practicabel, weil ein voller Erddamm daselbst noch steht, und die Zugbrücken zugleich mit der Hauptbrücken daselbst muss verfertigt werden. Die Zugbrücke an der Westerpforten ist sonder Zweifel beständig und stündlich zu gebrauchen.

4) Gleichwie alle Castell auch zu Friedenszeiten wohl in Acht zu nehmen stehen, dass sie zu keinem Unglück mögen missbraucht werden; also absonderlich sind dieselben in Acht

zu nehmen zu Kriegszeiten. Ob nun gleich hiesiges Castell nicht in seiner Vollkommenheit ist, so ist es doch mit Gräben und Wällen allbereit so weit verfertigt, dass auf diese Stadt mittelst dessen auf allerhand Manier Entreprisen und Gefährlichkeiten könnten erdacht, practisirt und zu Werck gestellt werden. Wiewohl man nun zu vollkommenen Bau desselben so gar schleunig nicht gelangen kann, so erachte ich doch nöthig, dass wo nicht eine absonderliche Garnison, welche mit der Stadt, wie sichs gebühret, nicht zu schaffen habe, jetzt und darin geordnet werden könne, doch zum wenigsten ein absonderlich Corps de garde darein verlegt werde von 100 biss auf 200 Mann ohngefährlich, welche können täglich abgelöset werden.

Da sie aber sollen beständig darin liegen, könnten ihnen Hütten ordinieret werden, welche wenig kosten vom Boden aufgezogen mit Gespärre von geringem, zehnelligen, Zimmer und mit Delen bedeckt, welche Delen, eben so gut als man sie darauf legt, nebenst dem Zimmer wiederum herabgenommen und zu anderm Nutzen künftig wiederum können gebraucht werden. Damit man aber desto eher ins Logiament zum Haupt-Corps de garde darin erlangen möge, kann es gar füglich unterdessen unter die Pforte geordinieret werden, welche im Castell Walle gebauet zu befinden stehet, indem man auf beiden Seiten der Pforten mit Delen gegen dem Winde sich bekleiden kann.

So eine und andere Avenue darbei nicht so gar sicher, muss ein Vorrath an Palissaden geschaffet und, weil der Winter weitläufigen Bau vor dieses Mahl nicht leiden will, in die gefährlichsten Örter gesetzt werden.

Die Battereien, so auf den Steinkisten stehen, stünden sonst füglicher im Castell, dieweil sie dem jenigen welcher zur See daselbst ankommt alsobald zur Hand stehen, und in ebenso geschwinder Eil, als wir sie zu gebrauchen gedencken, einem Feinde umzuwenden und gegen das Castell zu gebrauchen

frei stehen, so man demselben Entreprisen anzubringen oder Gelegenheit lassen möchte: dann man der Entreprisen halben mehr Sorge haben soll und muss, als gegen eine offenbare Belagerung, wann man Zeit hat sich gefast zu machen, zu halten und zu wehren.

Damit aber auch die Wachten desto besser vor dem Castell bei dem Zollhause möchten bestellet werden, so gehört billich demjenigen, so das Castell bewahren und verantworten soll, nicht weniger vollkommene Aufsicht und Commando über alle dieselbigen Wachten und Battereien, damit er fodern und befehlen könne, was er vonnöthen hat, und alles brauche nach bestem Vortheil und Erforderung der Zeit-Gelegenheit, vermöge seines Eides und der Pflicht damit er I. Kgl. May. verbunden.

Dies Nothwendigste bei diesen Winter wird nöthig sein, dass mehr Volck möchte bei der Hand geschaffet werden, der mit der Wall konnte besser versehen werden. Bei Ihre Kgl. May. Ihrer Garten ist hoch nöthig, dass derselbe besser verwahret wird. Es sei wohl vonnöthen die Cartin und Bollwercke möchten repariret werden, was die Stadt zukommt.

(Joachim v. Breda 1657.)

Geh. Archivet, Siell. Indlæg.

102.

Frederik den Tredie til Joachim v. Breda.

Kiøbenhavn den 20de November 1657.

V. G. T. Vid, at Vi naadigst tilfreds er, efter det Os underdanigst giorte Forslag, at Graven her om Vor Kiøbsted Kiøbenhavn maa støves om de nye Værker, til hvilken Ende Dammen skal repareres og med Palissader udentil forsees, indtil de Steen-Kamme kan blive forfærdiget. Og eftersom ingen Vindebroer udi en Hast her for Portene kan vorde giort, da haver Du, ved Soldaterne, at lade opkaste en Ravelin, som

en halv Redoute, for Nørreport med en Grav, hvorover en forloren Bro kan lægges, som om Natten kan optages eller udi en Hast, om Fornødenhed det udkræver, ganske afkastes. Iligemaade haver Du ogsaa nogenledes at hielpe den Ravelin for Helsingørsporten, hvor iligemaade ogsaa saadan Bro kan henlægges. Paa Castellet haver Du ogsaa at lade holde Vagt og for en Entreprise, saavidt mueligt er, bevare, indtil den med sær Garnison kan blive forseeet. Ved Vores elskelige, kiære Gemals, Dronningens Have haver Du ogsaa at lade have god Tilsyn, at den Avenue vel og bedre end hidindtil bliver bevaret, og Borgemestre og Raad paa Vore Vegne advarer, at de den Courtine og Bulværk, saavidt dennem paa Byens Vegne tilkommer, lader reparere og vedligeholde.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

103.

Memoriale.

Der jenige Weg, welcher zwischen der Wester-Porten und I. K. Mayst. steinern Lehngang in den Wall eingeschnitten ist, vom Wall hinab zu fahren in I. Mayst. der Königinns Garten, ist wohl in Acht zu nehmen, wie auch der unterhalb den Wall daran liegende Damm, welcher das Wasser bis an den Westerporten stauet.

Erstlich kann der Einschnitt in den Wall mit Palissaden zugeschlossen werden, jedoch dass mitten inne eine Porte der Königin durch zufahren gelassen werde.

Hernach der Damm etliche Mahl mit Palissaden gleichfalls verwähret werden, doch der Königin Durchfahrt ohne Schaden. Endlich so man könnte so viel Palissaden habhaft werden, wäre sehr gut, dass man von gedachtem Damm an biss an den obgedachten steinern Kgl. Lehngang mit Palissaden gleichfalls sich anschliesse, dieweil kein Graben da zwischen ist, sondern nur der bloss Wall. Könnte man auch

Sturm-Pfäle dazu oben in den Wall noch vor diesen Winter einlegen, wäre es um so viel desto besser.

Geh. Archivet, Siæll. Indlæg.

104.

Frederik den Tredie til Henning Quitzow.

Kiøbenhavn den 24de November 1657.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du haver Opsyn med at Batterier, Redouter og friske Ryttere, her for Portene for Vores Kiøbsted Kiøbenhavn, efter Vores derom til Os elskelige Joachim v. Breda etc. udgangne Befaling, forsvarligen med forderligste bliver forfærdiget.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

105.

Frederik den Tredie til Peter Kalthoff.

Kiøbenhavn den 27de November 1657.

Vores naadigste Villie er, at Vores Tøimester Peter Kalthoff lader forarbeide og forfærdige de Lavetter, og hvis nødvendig Behøring til Stykkerne her paa Volden for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn fornøden gøres.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

106.

Frederik den Tredie til Ove Giedde, Christen Skeel og Peter Reedtz.

Kiøbenhavn den 27de November 1657.

V. S. G. T. Vi beder Eder og naadigst villè, at I med Os elskelige Henrik Würger handler om hvis Tømmer, han paa Christianshavn haver beliggende, som til Lavetter og Stykkers Tilbehør paa Voldene her for Vor Kiøbsted Kiøben-

havn behøves, hvilket I efter Aftenmaal haver at lade annamme, og siden derefter Regnskab gjøres kan.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

107.

Frederik den Tredie til Henning Quitzow.

Kiøbenhavn den 6te December 1657.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du af de Midler, som til Fortificationen her forordnet ere, lader indkiøbe 1200 Palissader til Voldenes Forsikkring, imellem hendes Kiærlighed, Vores elskelige, kiære Gemals, Dronningens Have og Løngangen, saavelsom andensteds, hvor det uforbigiengelig behøves.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

108.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 1ste April 1658.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I, det allersnarest mueligt er, lader forfærdige et Par Hundrede frisiske Ryttere, hver 12 Fod lange, hvilket I strax i Dag haver at udiværkstill.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

109.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 5te Februar 1658.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I lader gjøre den Anordning, at Albertus Bygmester kunde hver Dag om Morgenen tidlig, ved 5 eller 6 slet, bekomme en 10 gode Borger-Vogne med tilhørig stærke Heste, som kan fremage

hvis Tømmer, som til Fæstningens og Voldenes Arbeide og Fortification høinødig eragtes i denne store Fare at skulle forfærdiges, hvilke Vogne strax og uden videre Ophold skal forordnes, saa at de daglig paa Arbeidet kan findes, paa det at Arbeidet des snarere kunde gaae for sig, eftersom Os i denne Tid høiest Magt derpaa er anliggendes. Desligeste, eftersom erfares, at Folket daglig fra Fæstningens Arbeide hjemløber, saa er Vor naadigste Villie, at Rodemestre over forbemeldte Arbeidsfolk forordnes, som med dennem kan have tilbørlig Opsigt, at hvem, som siden findes uden Forlov at hjemgaae, da derfor tilbørligen at straffes som vedbør, Andre til Exempel.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

110.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 12te Februar 1658.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I med forderligste lader afbryde Forstæderne her for Fæstningen, og her i Staden indfører hvis som deraf kan bruges, saa at Fienden ingen Fordeel derudaf kan have, om han hidkommer.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

111.

Frederik den Tredie til Hans Schack.

Kiøbenhavn den 12te Februar 1658.

V. G. T. Vid, at Vi naadigst have anbefalet Os elskelige Borgemestre og Raad her i Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, at afbryde Forstæderne her for Fæstningen; thi bede Vi Dig og naadigst ville, at Du, saasnart Fiendens Ankomst fornemmes, lader antænde og opbrænde hvis som da ikke afbrudt findes.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

112.

Frederik den Tredie til Christopher Lindenow.

Kiøbenhavn den 12te Februar 1658.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du haver flittig Indseende med, at der bliver vækket og iset om Vor Kiøbsted Christianshavn, saa og tilhielper, at fornøden Batterie og anden fornøden Defension paa Voldene om fornævnte By udi en Hast bliver forfærdiget.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

113.

Frederik den Tredie til Erik Quitzow.

Kiøbenhavn den 6te Juli 1658.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du den Anordning giør, at det siællandske Regiment Soldater strax og med forderligste hid til Vor Kiøbsted Kiøbenhavn ankommer, til at arbeide paa Fortifications-Værket sammesteds.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

114.

Frederik den Tredie til Lehnsmændene
i Siælland og paa Møen.

Kiøbenhavn den 6te Juli 1658.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du strax og uden Ophold lader paa tilbørlige Steder fremkomme og levere hvis Graverskat, som udi Dit Lehn til Kiøbenhavns Fortifications-Arbeide befindes at restere. Tagendes herudinden ingen Forsømmelse.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

115.

Frederik den Tredie til Lehnsmændene.

Kiøbenhavn den 9de Juli 1658.

V. G. T. Eftersom Landfolket under det siællandske Regiment er befalet sig herind udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn til at arbeide at begive: da bede Vi Dig og naadigst ville, at Du tilholder hvert Læg udi Dit Lehn at forsyne sin Soldat med 4 Ugers fornøden Proviant.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

116.

Frederik den Tredie til Hans Schack.

Kiøbenhavn den 8de August 1658.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du gjører den Anordning, at der strax bliver hugget til Fæstningens Fornødenhed Palissader og spanske Ryttere, ihvor endog Tømmeret dertil kan være at finde.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

117.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad paa Christianshavn.

Kiøbenhavn den 17de August 1658.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I tilholder Borgerskabet saa stærkt i disse Tider at gaae til Volds, som meest mueligt er, og enhver at tage sine Poster, og til sin Defension at bearbeide med Brystværn, Palissader og andet, det bedste skee kan, ligesom her paa Kiøbenhavns Volde skeer. Tagendes ingen Forsømmelse herudi, anseendes høieste Magt derpaa til Alles Frelse er angelegen.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

118.

Frederik den Tredie til Hans Schack.

Kiøbenhavn den 19de August 1658.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du gjør den Anordning, at Voldene overalt bliver belagt med Stormbielker, som ved begge Ender ved et Toug kan gøres fast, saa at de derved efter Fornødenhed kan nedfalde og igien opdrages; til hvilken Ende Vi naadigst have anbefalet Os elskelige Niels Juel at lade Officiererne, som det begierer, fornøden Master dertil følgagtig være.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

119.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad
i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 6te October 1658.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I med forderligste uden noget Ophold lader vurdere hvis gamle Huse, som her i Staden findes og Ingen udi boer, saa at Tømmeret deraf til Palissader kan forbruges, hvor fornøden gøres her til Stadens Defension. Tagendes ingen Forsømmelse herudinden, eftersom høieste Magt derpaa er anliggendes.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

120.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad
i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 9de October 1658.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I tilforordner to eller flere af Eders Borgere, som udi Adelens, de Høilærdes og Vore egne Tieneres Gaarde kunde forfare, om

der nogensteds findes Tømmer, som til Palissader kunde bruges til Stadens fornøden Defension, og det angive og en rigtig Fortegnelse derpaa med forderligste overlevere i Vores Cancellie, paa hvad Steder og hvor meget paa hvert Sted findes. Tagendes ingen Forsømmelse herudinden, eftersom derpaa er Magt anliggendes.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

121.

Frederik den Tredie til Hans Schack.

Kiøbenhavn den 19de October 1658.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du saasnart mueligt er, lader afbryde de vurderede Huse og Vaaninger næst inden ved Voldene, imellem Vesterport og Helmer Skandse, efterat de Folk, som udi dennem boer, deraf ere udflyttede, og hvis Tømmer, som der udi findes til Palissader dygtig, haver Du at lade forvare; men det Øvrige saayelsom Stene og Andet, som i Husene findes, haver Du til Eiermændene at lade være følgagtig.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

122.

Frederik den Tredie til Rentemestrene.

Kiøbenhavn den 12te October 1658.

V. S. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I forskafter Os elskelige Hans Schack paa Ansøgning hvis Blik- og Kobber-Rør, som han til Minerne og anden Fortifications Fornødenhed her for Fæstningen behøver. Tagendes ingen Forsømmelse herudinden, eftersom høiest Magt derpaa er anliggendes.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

123.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad
i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 2den November 1658.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I imorgen lader udkomme saa mange Folk, som meest mueligt er, her af Staden med Skovle og Spader, til at sløife Fiendens Værk her for Staden.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

124.

Frederik den Tredie til Frederik v. Ahlefeldt.

Kiøbenhavn den 17de November 1658.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du strax lader afbryde Vartou, og bruger Tømmeret til Castellet's Fornødenhed.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

125.

Frederik den Tredie til Albertus Matthiesen.

Kiøbenhavn den 25de November 1658.

Vores Bygmester Albertus Matthiesen haver at lade bygge fornødne Corps de garder paa Volden, paa de Steder Os elskelige Hans Schak det forordnendes vorder.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

126.

Frederik den Tredie til Albertus Matthiesen.

Kiøbenhavn den 9de December 1658.

Vores Bygmester Albertus Matthiesen haver strax at lade nedbryde det Huus, som Os elskelige Jens Lassen etc. Jochum

Brygger til en Corps de garde afkiøbt haver, og uden nogen Forhaling paa anordnede Sted igien lader opsætte.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

127.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 25de November 1658.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I giører den Anordning, at Os elskelige Hans Schack paa Ansøgning dagligen bekommer en Vogn til at føre Steenkul paa Voldene, som i Corps de Garderne kan forbruges.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

128.

Frederik den Tredie til Niels Juel.

Kiøbenhavn den 1ste December 1658.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du lader udvinde og optage de Palissader, som ere nedsatte udi Kalbebo, og dennem igien nedslaae imellem Christianshavn og Vores Bryggers, eftersom Os elskelige Hans Schack det anvisendes vorder.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

129.

Frederik den Tredie til Niels Helt.

Kiøbenhavn den 1ste December 1658.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du strax med fornøden Skiberum forsyner Havnen imellem Christianshavn og Bryggerset, saa at Ingen derimellem kan indkomme, om Isen saa stærk vorder. Tagendes herudinden ingen Forsømmelse, eftersom derpaa er høieste Magt anliggendes.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

130.

Frederik den Tredie til Toussaint de Beaufort.

Kiøbenhavn den 7de Januar 1659.

Eftersom Vi befinder, at Posten ved Batteriet bag Bryggerhuset og indtil Arbeidsstaldene ikke tilbørligen kan blive besat med de 9 Soldater af Bryggersets Betiente, da ville Vi hermed alvorligen have befaleet, at efterskrevne skal der sammesteds, indtil paa videre Anordning, holde Vagt hver Nat, nemlig: Halvparten af alle Vores, saavel som Vores elskelige, kiære Gemals Dronningens Ridestaldfolk, saavel som Kudskene, 4 af Proviantskriverens Tienere, 2 af Rustvogn-Staldene og 3 af Arbeidsvogn - Staldene, hvilke fornævnte Personer Vores Oberstlieutenant Toussaint de Beaufort haver paa forskrevne Plads at ordne, og ingen af dennem sig derudi at vægre, under Vor Hyldest og Naade.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

131.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 23de Februar 1659.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I gjøre den Anordning, at de Volde uden for Vesterport, saavel som ved Vartou, deles under et hvert Compagnie her i Staden, paa det de desto snarere og bedre kan vorde sløifet, og fornemmeligen at de Volde paa denne Side St. Jørgens Sø først bliver sløifet.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

132.

Frederik den Tredie til Hans Boiesen.

Kiøbenhavn den 27de Februar 1659.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du hos Adelen og Vores Hofbetiente gjører Dit Bedste til, at de deres

Vogne med tilhørige Heste ville laane imorgen tidlig, til at hielpe Os elskelige Gen.-Major Adolph Fux at føre hver 4 Læs Jord eller Møg til det Værk, som ved det nye Castel skal giøres og forfærdiges.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

133.

Frederik den Tredie til Adelen, de Høilærde og de kongelige Tienere.

Kiøbenhavn den 13de April 1659.

Hilse Eder alle Vore kiære og troe Undersaatte af Adel, saa mange som her udi Staden bosat ere og Gaarde haver, eftersom Vi nødigt og raadsomt eragter paa Værkernes og Voldenes Reparering her omkring Staden at lade arbeide, og det enhvers egen Conservation særdeles angaaer, hvorfor Vi naadigst haver anbefalet en rigtig Taxt over alle Indvaanerne her udi Staden at lade forfatte, hvor mange Personer enhver om Ugen paa Voldarbeidet kan og bør at holde, naar fornøden giøres: da, paa det Alting kan gaae des rigtigere til, og Ingen sig derover skal have at besværge, bede Vi Eder, at I, saa mange som Gaarde eller Residentser her udi Staden haver, lader Eders Fuldmægtige møde tilstede, naar samme Taxering foretages, til at have Indseende, at dermed tilbørligen omgaaes.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

134.

Frederik den Tredie til Axel Urup.

Kiøbenhavn den 18de April 1659.

Vi bede Eder og naadigst ville, at I, tilligemed de andre Generals Personer her udi Staden, de Pladser her for Fæstningen besigtiger, som ere af største Importance, og

derom delibererer, hvilke først udi nærværende Sommer behøves med Arbeide at forsikkres eller forbedres.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

135.

Frederik den Tredie til Kiøbenhavns og Christianshavns Stænder.

Kiøbenhavn den 11te Juli 1659.

Hilser Eder alle Vore kiære og troe Undersaatte her i Kiøbenhavn og Christianshavn, af hvad Stand og Condition I være maae og kan, med Gud og Vor Naade. Eftersom Vi et høit importerende Værk til Vores og Kronens Tieneste forehaver, hvortil udi en Hast en stor Andeel Skovle, Spader og Hakker behøves, da bede Vi Eder, alle og enhver god Patriot, af hvert Huus vilde forskaffe Os en Skovl, en Spade og en Hakke med tilbehørig Skaft udi, som inden Aften kunde leveres til Rodemesteren udi hvert Qvarteer, som dennem siden imorgen paa Vores Toihuus haver at levere ved rigtig Specification paa Enhvers Navn, som dennem leveret haver. Vi ville saadan Enhvers Redebonhed med kongelig Naade vide at erkiende.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

136.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 14de April 1659.

Vi bede Eder og naadigst ville, at I gjører den Anordning, at saa mange af Borgerskabet, som Heste og Vogne have, lader dennem møde imorgen tidlig udi Castellet, og at enhver af dennem, til Voldenes Reparation, ager 20 Læs Jord, efter Vores Ingenieur Gottfred Hoffmann hans Anviisning.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

137.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad
i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn den 3die Mai 1659.

Vi bede Eder og naadigst ville, at I gjører Eders Bedste til at forskaffe Os 2 Pramme, til at føre Jord til Castellet, hvorfor dennem billig Dagløn skal vorde godtgiort.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

138.

Frederik den Tredie til Bertel Marske.

Kiøbenhavn den 30te December 1659.

Deleskriveren Bertel Marske haver at lade Albert Matthiesen, Bygmester, følge efterskrevne norske Deler og Tømmer, nemlig, til Batteriernes Forandring og Artilleriefolkenes Hytter bag Bryggerset: Deler 12 Tylter, item til en Rad Svedebænke i Corps de garder: Deler 3 Tylter, og til Skillerum udi Tøihuset: $1\frac{1}{2}$ Tylt 12 Alens Tømmer og 16 Tylter Deler. Nok til et stort, nyt Batterie uden for Castellet og en Hytte til Artilleriefolket: 6 Stykker 12 Alens Tømmer og 16 Tylter Deler.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

139.

Frederik den Tredie til Bertel Marske.

Kiøbenhavn den 15de Januar 1660.

Deleskriveren Bertel Marske haver at lade følgagtig være til Vores Bygmester Albertus Matthiesen til en Corps de garde i Castellet, med Svedebænke derudi, item til et Batterie sydost for samme Castel: norske Deler 34 Tylter, norske 10 Alens Tømmer $1\frac{1}{2}$ Tylt. Nok til saamange Palissader, som end-

nu fattes sydost for Castellet: norske 10 Alens Tømmer 14 Stykker.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

140.

Frederik den Tredie til Jørgen Biørnsen.

Kiøbenhavn den 13de Juli 1659.

Vores naadigste Villie og Befaling er, at Vores Vice-Admiral Jørgen Biørnsen lader Stadshauptmand, Os elskelige Frederik Thuresen, af Holmen være følgagtig 2 Tylter Blekings Planker, til det Voldarbeide bag Vandkonsten.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

141.

Frederik den Tredie til Borgemester Peder Pedersen.

Kiøbenhavn den 16de Juli 1659.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du gjør den Anordning, at udi Amager Lund strax vorder hugget 600 Stormpæle, hver halvfierde Alen lange og 5 Tommer tykke, hvilke siden ved Bønderne paa Vort Land Amager kan hid indages og til Stadshauptmand Frederik Thuresen leveres.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

142.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad.

Kiøbenhavn den 15de September 1659.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigt ville, at I gjøre den Anordning, at Os elskelige Oberst Lobrecht, naar han er begierendes, bekommer een eller flere Pramme efter Fornødenhed, til at henvøre Tørv fra Vort Land Amager til det Batterie bag Bryggerset, dermed . . .

Geh. Archivet. Siæll. Tegn.

143.

Frederik den Tredie til Bertel Marske.

Kiøbenhavn den 4de Januar 1660.

Vores Deleskriver Bertel Marske haver at lade følgagtig være til Corps de gardernes Forlængning bag Slottet, ved Oberstlieutenant Beauforts Post: norske Deler 7 Tylter, Tømmer, 10 Alens Træer, 4 Stykker; item til Brystværket ved Løngangen: norske Deler 9 Tylter; nok til nogle Huller i Løngangen og Courtinen udenfor: 10 Alens norske Tømmer 4 Stykker.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

144.

Frederik den Tredie til Bertel Marske.

Kiøbenhavn den 12te Januar 1660.

Deleskriveren Bertel Marske haver imod Os elskelige Frederik Thuresen, forordnede Stadshauptmand og Indvaaner her udi Staden, hans Beviis, at lade affølge, som til Vesterports Courtine behøves: 4½ Tylt Deler og 8 smaa Stykker norsk Tømmer.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

145.

Frederik den Tredie til Bertel Marske.

Kiøbenhavn den 13de Januar 1660.

Vores Deleskriver Bertel Marske haver at lade Vores Bygmester Albertus Matthiesen følgagtig være, til de 2 Batteriers Forfærdigelse paa de tvende Courtiner, den ene for Vores Have og den anden for den Runde-Kirke: 2 Tylter og 4 Træer 10 Alens Tømmer og 10 Tylter norske Deler. Nok til Brystværnet paa Batterierne bag Løngangen: 4 Tylter norske Deler.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

Regning over Tømmer-Arbeide til Befæstningen.

Kiøbenhavn den 16de October 1660.

Fortegnelse paa det Arbeide, som samtlige Tømmermestre her udi Staden, med alle deres Svende og Folk her omkring Fæstningen forfærdiget haver, endeel, som nu paa Stedet findes, og endeel, som ofte er forandret og borte, og begyndt fra Anno 1658 den 9de August og til Anno 1660 den 24de Juli, og det efter Vores allernaadigste Herre og Konges Ordre og Befalinger, item General-Feldtmarschal og General-Lieutenant Gyldenløves, General Fuxes og andre fornemme Øverster og Officierer deres Commando, saavel som Stads Hauptmands og Kongl. Mayst. Bygmesters Albertus Mathiesens Anviisninger, som efterfølger:

Først paa den Post bag Bryggerset, som Svensken ankom her for Staden, haver nedtaget Sparværket paa Svinehuset og giort Batterier, at Stykker derpaa kunde plantes, og giort Brystværk derpaa af Tømmer for Stykkerne, som blev opfyldt med Jord; item satte Palissader der neden omkring ved Bryggerset. Dernæst, som det siden er bleven forandret igien, og er bleven videre udi Stranden udgravet, haver da forfærdiget med Pæle udi Dybet fra Enden paa Bryggerset og noget omkring, og da igien giort Batterier til Stykkerne der sammesteds og en Corps de garde, og paa Holmen forfærdiget 33 Fiellekister, som bleve opsatte bag Bryggerset paa samme Plads, og bleve opfyldte med Jord; item der sammesteds ved Bryggerset og paa Tøihuset, i Havnen og ved Slagterhuset og paa lange Bro haver paa bemeldte Pladser forfærdiget paa hver Plads Render og Stilladser, som de skulle staae at pompe Vand af Stranden og i Graven for Byen.

Nok samme Tid forfærdiget af ny tvende Brønde ved Stalden, som blev satte med Egeplanker; item blev og noget forandret og forbedret paa Løngangen til Slottet med store

Egedøre, og andet hvis paa denne Post videre behøvedes; for alt dette Arbeide, paa denne Post at forfærdige, haver fortient Penge . . . 330 Rixdaler.

Nok som det store Batterie er ved Stalden, som Vindmøllen tilforn stod, haver der forlænget og forfærdiget Batteriet der rundtomkring, og nederslaget Pæle og klædt med Bræder, som er til Brystværk omkring der sammesteds. Item der neden for Muren i Graven forfærdiget med Palissader rundt omkring til Løngangen, og ovenfor paa Pladsen forfærdiget tvende Corps de garde og forlænget een; fremdeles ved Enden paa Stalden forfærdiget et Batterie til tvende Stykker, som staaer over Muren; item der indenfor i Stuen, som de holder Vagt, forfærdiget med Svedebænke ¹ og andet, hvis paa samme Post behøvedes; for dette Arbeide paa denne Post at forfærdige er fortient Penge . . . 91 Rdlr.

Nok for Enden paa Løngangen, som Volden begynder og det nye Bulværk er opbyggt, forfærdiget en Port igiennem Volden op til Muren paa Løngangen.

Og den Tid de kunde ikke grave for Frost, forfærdiget da 12 Fiællekister til Brystværkkister, som blev opfyldt med Jord. Nok siden, der Bulværket blev opbyggt, forfærdiget med Stormpæle rundtomkring samme Bulværk og gjort Batterier til Stykkerne, og forfærdiget en Corps de garde. Item langs Courtinen og til det andet Bulværk der neden for Volden forfærdiget med Palissader og gjort tvende Corps des gardes, og oven for Volden, midt for samme Courtine, forfærdiget et Batterie. Nok i det Bulværk, som Veien var igiennem til Dronningens Have, som Svensken løb Storm paa, forfærdiget af ny nogle Gange alle Batterierne i samme Bulværk, og forfærdiget Stormpæle rundtomkring Bulværket, og nedenfor Volden, desligeste forfærdiget med Palissader rundt omkring.

¹ Svedebænke, som oftere her omtales, kaldtes dengang de Bænke i Vagthusene, hvorpaa Soldaterne laae.

Item forfærdiget en Ravelin nedenfor og en liden Corps de garde, og sammesteds opsat Palissader og Spanske-Ryttere paa adskillige Orter, som igien ere blevne optagne og forandret; item inden i samme Bulværk, som den Løbegrav var giort, forfærdiget paa begge Sider med korte Palissader, og giort en Spansk-Rytter til Bom derfor, som siden er omgiort og forandret, og paa samme Post forfærdiget af ny 5 Skilderhuse. Nok den Courtine, som er fra samme Bulværk og til Vesterport, forfærdiget der imellem tvende Batterier; derpaa til Arbejdsløn for Alt, hvis som paa denne Post er forfærdiget, er fortient Penge . . . 446 Rdlr.

Nok paa det Bulværk, som Vesterport var, haver den Tid Fienden bloquerede Staden, omhugget og nedtaget Spiret, og forfærdiget Batterier rundt omkring til alle Stykkerne, som siden nogle Gange er forbedret, desligeste oven paa Katten og forfærdiget og forbedret Batterierne, som af Fiendens Kugler ofte blev forskudt. Siden til Brystværk for Stykkerne haver forfærdiget og afbundet Brystværkkister af Tømmer, som om Natten blev opsat, formedelst Fiendens idelige Canonering, og sammesteds giort nogle smaa Corps des gardes, som siden er forandret. Item udenfor, som Broen blev afbrudt, forfærdiget en Ravelin med korte Palissader og en liden Corps de garde og et Batterie, og der sammesteds nedenfor i Graven forfærdiget med Spanske-Ryttere, som blev giort af langt, grovt Tømmer, og nedsat i Graven, og nu er anderledes igien forandret, siden giort Skilderhuse paa Volden og et Stillads, som Bøsseskytterne lagde deres Skovler og Koste under, som brugtes til Stykkerne. Item den Courtine, som gaaer fra Vesterport og til Hielmer-Skandse, midt for Volden forfærdiget et Batterie, og der neden for Volden forfærdiget en Ravelin med korte Palissader og en liden Hytte, og ved Raches Porten giort en Corps de garde; derfor til Arbejdsløn for hvis, som er forfærdiget paa denne Post, er fortient Penge . . . 372 Rdlr.

Nok det Bulværk, som Hielmer-Skandse er, haver forfærdiget Batterier til alle Stykkerne, som mange Gange er forandret og forbedret, formedelst Fiendens idelig Bloquering paa samme Skandse, og desligeste forfærdiget Brystværkkister, som blev af Tømmer forbunden, og om Natten imellem Stykkerne opsatte og med Jord udfyldte, og nu igien er anderledes forandret; item nedtaget Sparværket, Loftet og Bielkerne paa det murede runde Huus, formedelst Fienden skiød altid dertil, desligeste forfærdiget en Corps de garde og fire Skilderhuse, og forfærdiget en Stillads, som Constablerne forvarer deres Tøi under. Item der neden for Volden over Graven forfærdiget korte Palissader omkring Ravelinen, og ellers tilskaaret alle de Palissader, som neden for Volden bleve nedsatte; og afbrudt de Huse inden for Volden, at der kunde blive større Plads for Rytteriet og Fodfolket¹; derpaa til Arbejdsløn, for hvis som er adskillige Tider paa denne Post forfærdiget, er fortient Penge . . . 198 Rdlr.

Nok det Bulværk paa Hanen-Skandse haver forfærdiget alle Batterierne, som ofte er forandret og forbedret; item giort Brystværkkister af Tømmer forbunden, og om Natten blev imellem Stykkerne opsatte og med Jord indfyldte, formedelst om Dagen kunde der Ingen komme dertil for Fiendens Bloquering. Desligeste i tvende Corps de gardes forfærdiget dobbelte Svedebænke og giort 3 Skilderhuse, og forfærdiget det Stillads, som Constablerne forvarer deres Tøi under, og ved Courtinen strax der sammesteds forfærdiget et Batterie og de Palissader, som blev afkortet og satte i Graven nede paa Dæmningen. Derpaa til Arbejdsløn, for hvis som paa adskillige Tider paa denne Post er forfærdiget, er fortient Penge . . . 84 Rdlr.

¹ Disse Huses Nedbrydning omtales her at være foretagen for at skaffe Plads; andensteds, som før er anført, for at Tømmeret kunde afbenyttes til Palissader, Stormpøle etc.; mueligen kunne begge de angivne Grunde forenes.

Nok paa gamle Nørre-Ports Bulværk haver forfærdiget Batterierne til alle Stykkerne, og forfærdiget en Corps de garde, og forfærdiget Palissader om det halve Bulværk, som blev spidset, de andre tilskaarne og af Soldatesquen opsatte, med hvis andet, som blev affordret at forfærdiges paa samme Post, og nu er anderledes igien forandret. Derpaa til Arbejdsløn for Alt, hvis der er forfærdiget, er fortient Penge . . . 46 Rdl.

Nok ved ny Nørreport haver afhugget Bielkerne paa Broen, midt over Broen, og igien forfærdiget en anden Bro, som om Natten kunde indtages, og forfærdiget en stor Svingel for den inderste Port med Palissader. Item uden for Enden paa Broen, som Ravelinen er, forfærdiget med 3 Rader korte Palissader, og gjort en Bro over Grøften og forfærdiget en Spansk-Rytter til Bom derfor, og en anden Bom indenfor, som nogle Gange af ny er repareret. Og forfærdiget en liden Corps de garde i Ravelinen, desligeste forfærdiget Spanske-Ryttere i Bredden paa begge Siderne i Graven, saavidt som behøvedes; og inden for Porten forfærdiget en Steenkiste paa Ruller, som kunde føres frem og tilbage i Porten, naar fornøden gjordes; derpaa til Arbejdsløn for Alt, hvis som paa denne Post er forfærdiget paa mange adskillige Tider, og ofte igien er forandret, haver fortient Penge . . . 130 Rdlr.

Nok det store Bulværk ved ny Nørreport, som Claus Nagels Mølle staaer, forfærdiget først alle Batterierne, item gjort Brystværkkister af Tømmer forbunden, som blev opsat imellem Stykkerne. Siden, der Hollænderne forandrede og gjorde nyt Brystværk omkring samme Runddeel, haver da igien omgjort nye Batterier til Stykkerne, item og forfærdiget alle Stormpælene, som bleve indlagte i samme Bulværk, og neden for Volden spidset og forfærdiget alle Palissader omkring det ganske Bulværk og efter Snor geradig satte. For alt dette til Arbejdsløn, som er forfærdiget paa denne Post, haver fortient Penge . . . 124 Rdlr.

Nok det Bulværk for Rosenborg forfærdiget alle Batte-

rierne til Stykkerne, og siden, der Hollænderne igien reparerede og flyede Brystværket, haver da igien forfærdiget alle Batterierne paa ny; item spidset og forfærdiget alle Palissaderne neden for Volden omkring samme Bulværk og efter Snor geradig satte, derfor til Arbeidsløn for alt, hvis paa denne Post er forfærdiget og ofte forandret, er fortient Penge . . . 90 Rdl.

Nok fra den Courtine fra Rosenborgs Bulværk og til det Bulværk for den runde Kirke forfærdiget et Batterie; item og forfærdiget alle Batterierne til Stykkerne i samme Bulværk, og forfærdiget Palissader omkring Ravelinen nedenfor. Fremdeles i det Bulværk, som Hans Hansens Mølle staaer, forfærdiget Batterierne til alle Stykkerne, og gjort et lidet Skuur til Krudt, og forfærdiget et Stillads over Skovle og Koste, som brugtes til Stykkerne. Item ved ny Østerport forfærdiget med Spanske-Ryttere paa begge Sider i Graven og Palissader ved Ravelinen, som siden igien anderledes er bleven forandret, med videre, som paa samme Post blev gjort. Nok fremdeles i det andet Bulværk, som Hollændernes Post var, forfærdiget Batterierne til Stykkerne, og gjort et lidet Krudthuis, og ellers fra Rosenborg og til Castellet forfærdiget 14 Skilderhuse. Derfor til Arbeidsløn, for alle disse Poster at forfærdige, er fortient Penge . . . 146 Rdlr.

Nok som Castellet begynder, som den halve Maane er, og det grunde Vand løber i begge Gravene, forfærdiget der og nedslaaet de Pæle, som staaer tæt tilsammen og de Jernpigge ere paaslagne; item her indenfor efter Ordre, som Jens Lassen havde, haver nedersat Stolper tværs over Graven fra den ene Vold og til den anden, og blev med 3tomme tykke Ege-Planker beklædt, og skaaret Skydehuller paa, og nedenfor gjort Stillads, som man kunde staae og lade og skyde, som endeel nu siden igien er bleven forandret; desligeste indenfor i Castellet forfærdiget alle Batterierne til Stykkerne, som ofte efter høie Øvrigheds Angivende og Befalinger og Tidens Leilighed

ere blevne forandrede og omgiorte; desligeste forfærdiget 5 Corps de gardes, som og nogle Gange ere blevne forandrede og omgiorte. Og ellers rundtomkring det ganske Castel, og nedentil det Batterie midt for Steenkisterne, spidsset og forfærdiget alle Palissaderne og dem efter Snor geradig satte, og ved den yderste Ende paa Castellet forfærdiget et Batterie at skyde langs Graven ved Vandet, som og siden igien er bleven forandret; item og forfærdiget med Palissader paa Ravelinen der udenfor, hvis behøvedes, og giort Spanske-Ryttere i Graven af stort grovt Tømmer; desligeste nede ved Toldboden forfærdiget et Skuur op til Vagthuset. For dette Arbeide alt sammen, som mange Gange i Castellet efter Ordre er bleven forandret og forfærdiget, er fortient Penge . . . 600 Rdlr.

Nok efter høie Øvrigheds Befaling' haver alle Tømmermændene været uden Portene, at nedhugge alle Træer og Buske omkring Kirkegaarden og andre Haver, og de store Haver ved Pebling-Søen, som Svecus skiulte sig i ned til Vartou, derpaa fortient Penge . . . 10 Rdlr.

Nok var alle Tømmermændene med alle deres Folk at nedtage alt det ganske Bygnings Tømmerværk paa Vartou, som blev nedført til Castellet, derpaa fortient Penge . . . 54 Rdlr.

Nok haver de nedtaget den Stald ved Rosenborg, derpaa fortient Penge . . . 10 Rdlr.

Fremdeles paa Christianshavn forfærdiget et Batterie til Stykkerne paa den yderste Ende paa Skandsen ved Jacob Madsens Plads, og giort Munitionshuus og Kister omkring paa Volde for Constablerne; item ved Møllen mod Porten forfærdiget tvende Batterier med hvis andet videre, som paa Christianshavns Volde og her omkring paa Fæstningen er forfærdiget, og igien er bleven forandret og derfor ikke kan optegnes. Haver da paa denne Post for samme Arbeide fortient Penge . . . 21 Rdlr. Summa forskrevne Arbeidsløn er Penge . . . 2752 Rdlr.

Morten Søffrensen, Oldemand for Tømmermestrene.

147.

Frederik den Tredie til Georg Hoffmann.

Kiøbenhavn den 23de Juli 1659.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du, indtil paa videre Anordning, haver Inspection med Fortificationen her om Vores Kiøbstæder Kiøbenhavn og Christianshavn, at Alting dermed ordentlig tilgaaer.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

148.

Frederik den Tredie til Willum Lobrecht.

Kiøbenhavn den 3die August 1659.

V. G. T. Vi bede Dig og naadigst ville, at Du, indtil paa videre naadigst Anordning, haver Inspection med Fortificationen her om Vores Kiøbstæder Kiøbenhavn og Christianshavn, at Alting dermed ordentlig tilgaaer.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

149.

Frederik den Tredie til Officiererne ved Fortifications-Arbeidet.

Kiøbenhavn den 3die August 1659.

G. A. V. At eftersom Vi naadigst have anbefalet Os elskelige Willum Lobrecht etc. at have Inspection herom Vore Kiøbstæder Kiøbenhavn og Christianshavn, da bede Vi hermed og byde Vores Ingeniører samt Andre, som over samme Fortifications Værker noget haver at befale, saa og dennem, paa samme Værker arbeider, at de værer hannem, udi hvis han dennem paa Vore Vegne befaledes vorder, lydige og hannem derfor tilbørligen respecterer.

Geh. Archivet, Siæll. Reg.

150.

Frederik den Tredie til Rigets Hofmester.

Kiøbenhavn den 13de April 1660.

V. S. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I Adelsstanden, som her i Byen tilstede er, lader forsamle, og Eders Flid anvender dennem derhen at persvadere, at de istedetfor de Folk, som de forleden Aar her paa Voldene at arbeide holdet haver, Noget til denne Fæstnings Fortification vilde bevilge.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

151.

Frederik den Tredie til Borgemestre og Raad paa
Christianshavn.

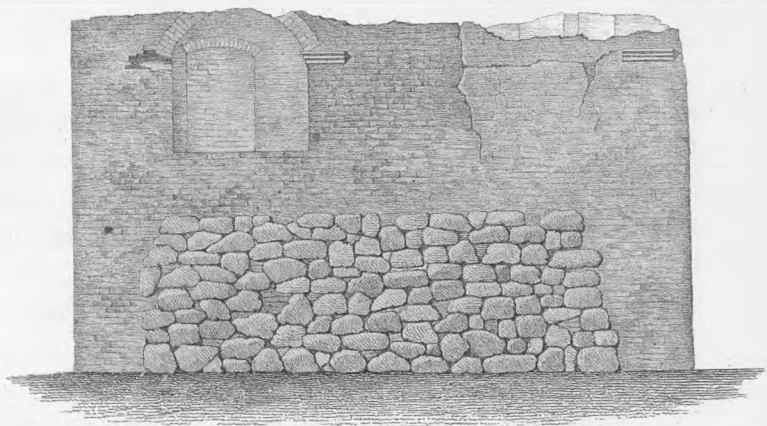
Kiøbenhavn den 9de Mai 1660.

V. G. T. Vi bede Eder og naadigst ville, at I Borger-skabet i Vor Kiøbsted Christianshavn tilholder, at være Os elskelige Willum v. Lobrecht, Vores Generalquarttermester og Oberst, behielpelig med Folk til Voldarbeidets Forfærdigelse der sammesteds, eftersom de sig have vægret Penge dertil at udgive.

Geh. Archivet, Siæll. Tegn.

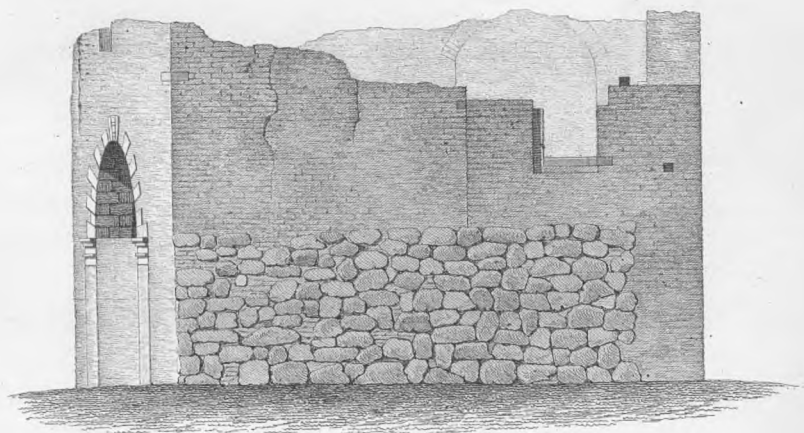
1.

1.

Façade mod Nord.

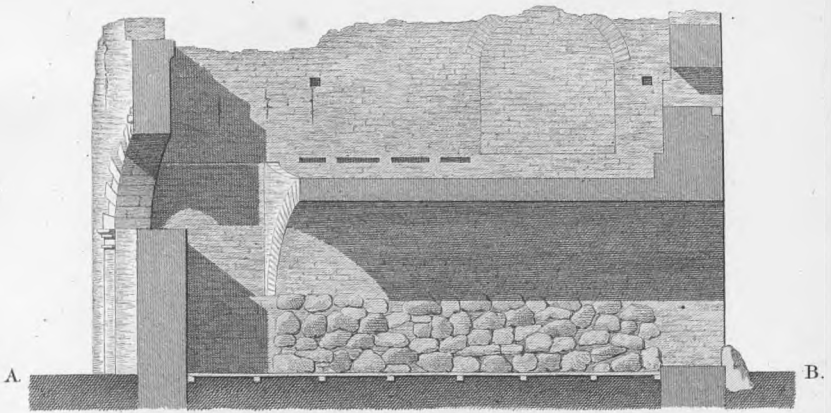
2.

Façade mod Syd.

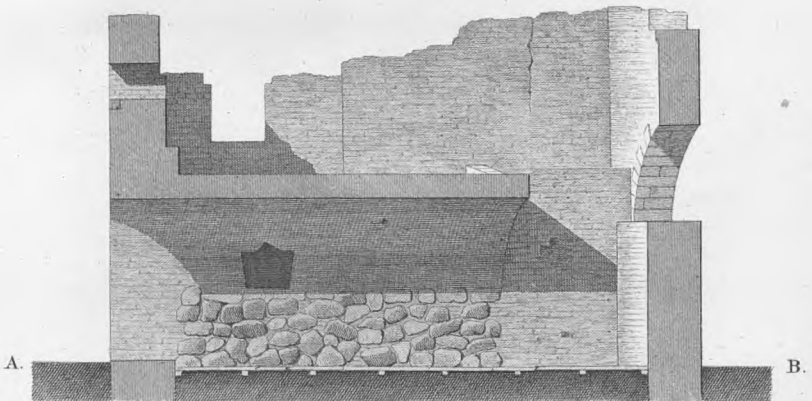
KØBENHAVNS
KOMMUNEBIBLIOTEKER

1.

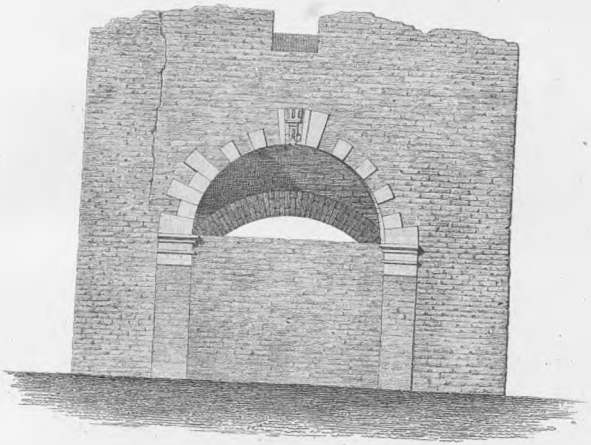
Gjennemsnit mod Nord.

2.

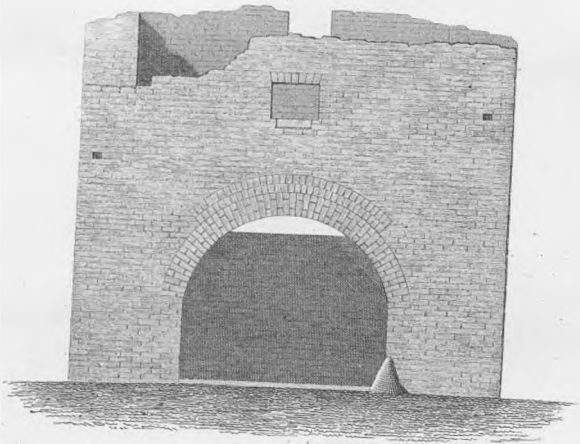
Gjennemsnit mod Syd.

1.

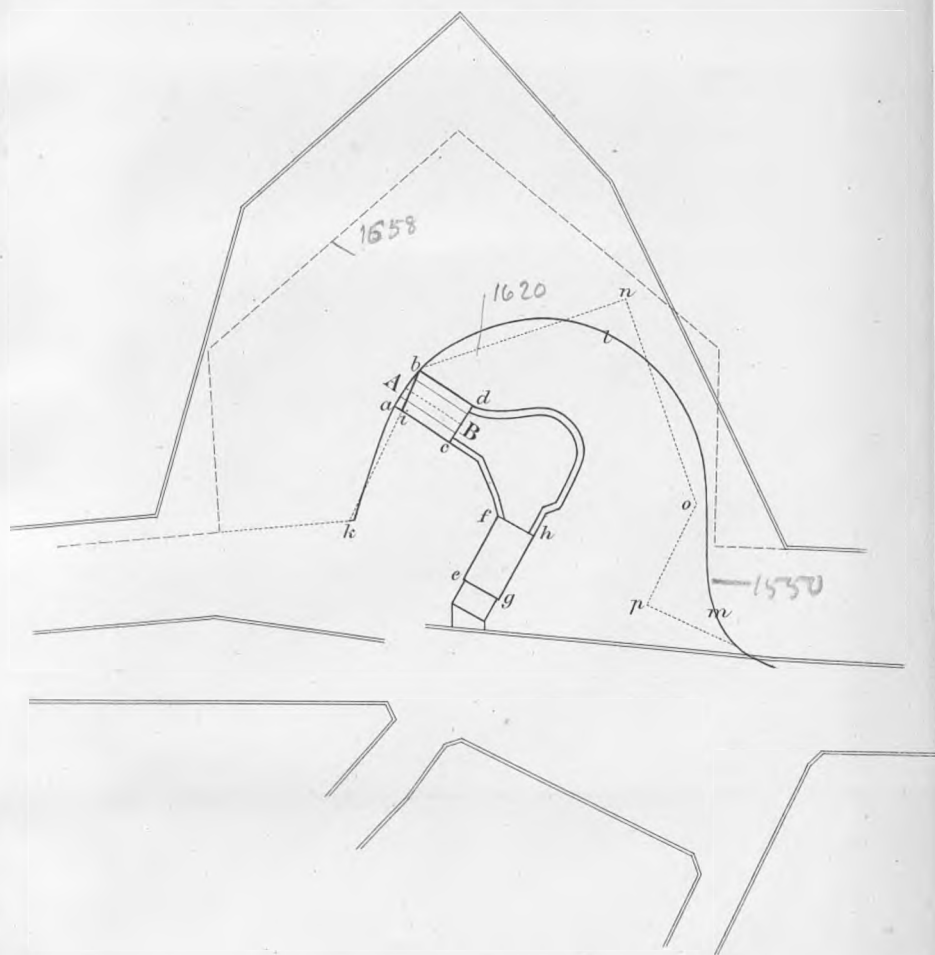
Façade mod Vest.

2.

Façade mod Öst.

KØBENHAVNS
KOMMUNEBIBLIOTEKER

—— Runddelen fra Christian den 3^{dies} Tid, c.1550.

..... Bastionen fra Christian den 4des Tid, c.1620.

----- Bastionen fra Frederik den 3^{dies} Tid, c.1658.

—— nuværende Ahlefeldts Bastion.

KØBENHAVNS
KOMMUNEBIBLIOTEKER

